

PROFESYONEL SES KULLANICILARININ
SESLERİNİ OLUMSUZ YÖNDE ETKİLEYEN
FAKTÖRLER HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİNİN
BELİRLENMESİ
(Yüksek Lisans Tezi)
Berna ERDEBİL

Eskişehir, Eylül 2004

**PROFESYONEL SES KULLANICILARININ SESLERİNİ OLUMSUZ
YÖNDE ETKİLEYEN FAKTÖRLER HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİNİN
BELİRLENMESİ**

Berna Erdebil
Yüksek Lisans Tezi

Sağlık Bilimleri Enstitüsü
Dil ve Konuşma Terapistliği Anabilim Dalı
Eylül – 2004

ÖZET

PROFESYONEL SES KULLANICILARININ SESLERİNİ OLUMSUZ YÖNDE ETKİLEYEN FAKTÖRLER HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

BERNA ERDEBİL

Anadolu Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Enstitüsü
Dil ve Konuşma Terapistliği Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Seyhun TOPBAŞ
2004

Bu araştırmanın amacı, profesyonel ses kullanıcılarının seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkında kendi görüşlerini saptamak ve farklı mesleklerden olan profesyonel ses kullanıcılarının görüşleri arasındaki farklılığı belirlemektir. Bu amaçla, profesyonel ses kullanıcılarından opera sanatçıları, şan öğrencileri, pazar satıcıları ve imamların görüşleri alınmıştır. Bu çerçevede araştırmanın verileri araştırmacı tarafından geliştirilen “Profesyonel Ses Kullanıcılarının Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörleri Belirleme Anketi” ile toplanmıştır. Nedensel karşılaştırma yöntemi kullanılarak desenlenen araştırmanın bulguları ki-kare testi analizi ile yorumlanmıştır.

Araştırma sonucunda,

- a) Araştırmaya katılan profesyonel ses kullanıcıları tarafından sesi olumsuz yönde etkilediği düşünülen en önemli faktörün “yorgunluk” (%82.1) olduğu görülmektedir.
- b) Araştırmaya katılan profesyonel ses kullanıcılarından opera sanatçıları, şan öğrencileri, pazar satıcıları ve imamların seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşleri arasındaki farklılığın anlamlı olduğu belirlenmiştir.
- c) Araştırmaya katılan profesyonel ses kullanıcılarından ses eğitimi almış profesyonel opera sanatçıları ile henüz ses eğitimi almakta olan şan öğrencilerinin seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşleri arasında farklılığın anlamlı olmadığı, her iki grubun da aynı görüşleri paylaştıkları görülmüştür.
- d) Araştırmaya katılan profesyonel ses kullanıcılarından ses eğitimi almamış imam ve pazar satıcılarının görüşleri arasındaki farklılığın anlamlı olduğu belirlenmiştir.
- e) Araştırmaya katılan profesyonel ses kullanıcılarından ses eğitimi almış profesyonel opera sanatçıları ve henüz ses eğitimi almakta olan şan öğrencileri ile hiç ses eğitimi almamış imam ve pazar satıcılarının seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşleri arasındaki farklılığın anlamlı olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ses, profesyonel ses, olumsuz etkiler

ABSTRACT

DETERMINING THE OPINIONS OF THE PROFESSIONAL VOICE USERS ABOUT THE NEGATIVE FACTORS THAT CAN EFFECT THEIR VOICE

Master of Science Thesis

BERNA ERDEBİL

Anadolu University
Institute Of Medical Sciences
Department of Speech and Language Therapy

Supervisor: Seyhun TOPBAŞ, Asse. Prof, PhD
2004

The aim of this research is to determine the opinions of the professional voice users about the negative factors that can effect their voice and also to analyze the differences between the opinions of the professional voice users who work in various jobs. For this reason the opinions of the opera singers, opera students, sellers in the bazaars, and imams are considered in the study. Within that mentioned aim, variables are assessed according to a questionnaire that is developed by the researcher. The research has been designed with causal method and the results are analyzed by using chi-square tests.

According to the results,

- a) "Fatigue" is found as the first negative factor (82.1%) that effects voice up to the professional voice users who are included in the study.
- b) The differences between the opinions of the professional voice users who are included in the study as the opera singers, opera students, sellers in the bazaars, and the imams are found expressive.
- c) The opinions of the opera singers who are educated voice users and the opera students who are being educated do not show any expressive difference.
- d) Opinions of the sellers in the bazaars and the imams whom both are not educated voice users show expressive difference.
- e) The opinions of the opera singers who are educated voice users and the opera students who are being educated are compared to the sellers in the bazaars and the imams whom both are not educated show an expressive difference.

Keywords: Voice, professional voice, negative effects

DEĞERLENDİRME KURULU VE ENSTİTÜ ONAYI

Berna ERDEBİL'in "Profesyonel Ses Kullanıcılarının Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler Hakkındaki Görüşlerinin Belirlenmesi" başlıklı Dil ve Konuşma Terapisi Anabilim Dalı, Dil ve Konuşma Terapistliği Yüksek Lisans tezi 08.09.2004 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim- Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, Dil ve Konuşma Terapistliği Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

	<u>Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
Üye (Tez Danışmanı)	: Doç. Dr. Seyhun TOPBAŞ	
Üye	: Prof. Dr. Ferhan ÖZ	
Üye	: Yrd. Doç. Dr. İlknur MAVİŞ	

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.15./09./2004

A.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Yusuf ÖZTÜRK
Sağlık Bilimleri Enstitüsü
Müdürü

TEŞEKKÜR

Araştırmamda değerli eleştiri ve katkılarıyla bana yol gösteren danışmanım Anabilim Dalı Başkanı Doç.Dr.Seyhun Topbaş'a, Dil ve Konuşma Bozuklukları Bölümü'nün Türkiye'de yaygınlaşmasında büyük katkıları olan, tezim süresince yardımlarını eksik etmeyen Anabilim Dalı'mızın değerli ğretim üyesi Prof. Dr. Ahmet Konrot'a, kendisini tanıdığım ilk günden itibaren her konuda yardımlarını esirgemeyen, desteğini her zaman yanımda hissettiğim, çok sevdiğim ve saydığım İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Kulak Burun Boğaz Anabilim Dalı ğretim Üyesi Prof. Dr. Ferhan z'e, eğitimimde katkısı bulunan bütün hocalarıma, yüksek lisans eğitimimiz boyunca birbirimize her zaman yardımcı olduğumuz, kurduğumuz bu güzel arkadaşlık adına yüksek lisans arkadaşlarıma ve desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen, benim bu günlere gelmemi sağlayan, her zaman bana karşı sevgi dolu ve anlayışlı olan, hayatımdaki en önemli kişilere; anneme, babama ve ablama çok teşekkür ederim.

Berna Erdebil

Eskişehir, Eylül, 2004

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZGEÇMİŞ	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ	x
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xi
BÖLÜM I GİRİŞ	1
1.1. Ses ve Konuşmanın Oluşum Mekanizması ve Fizyolojisi	2
1.2. Normal ve Profesyonel Ses	3
1.2.1. Normal (Sağlıklı) Ses	3
1.2.2. Profesyonel Ses	3
1.2.2.1. Ses Türleri.....	4
1.2.3. Konuşma ve Şarkı Sesi.....	6
1.2.4. Sesin Profesyonel Kullanımı	6
1.3. Profesyonel Ses Kullanıcılarının Sesini Olumsuz Yönde Etkilediği Düşünülen Faktörler İle İlgili Yapılan Araştırmalar	9
1.4. Profesyonel Ses Kullanıcılarının Seslerini Olumsuz Yönde Etkilediği Düşünülen Faktörler.....	13
1.4.1. Beslenme Problemleri	13
1.4.2. Belirli Bir Zaman Aralığında Sesi Gereğinden Fazla Kullanmak	14
1.4.3. Düzensiz Uyku	15
1.4.4. Yaşam Standartlarının Olumsuzlukları, Yorgunluk ve Stres.....	15
1.4.5. Ruhsal ve Özel Problemler, Psikosomatik Sorunlar.....	16
1.4.6. Üst Solunum Yolu Enfeksiyonları.....	16
1.4.7. Yumuşak Doku Ödemleri.....	16
1.4.8. Hormonal Problemler	17
1.4.9. İlaçların Gelişigüzel Kullanımı	17
1.4.10. Alerji.....	18
1.4.11. Resital ve Gösterilerde Sesi Olumsuz Yönde Etkileyebilecek Faktörler:.....	18
1.4.11.1.Kostümler.....	18
1.4.11.2. Sahne Tozu ve Resital Esnasında Sahneye Verilen Duman.....	18
1.4.12. Çalışma Ortamındaki Huzursuzluklar ve Çalışma Saatlerinin Düzensizliği	19
1.4.13. Yabancı Madde Kullanımı.....	19

1.4.13.1. Sigara Kullanımı.....	19
1.4.13.2. Sigaralı Ortamlarda Bulunmak.....	20
1.4.13.3. Alkol Kullanımı.....	20
1.4.14. Hava ve Isı Değişiklikleri	21
1.5. Profesyonel Ses Sanatçılarında Ses Bozukluğuna Neden Olan Faktörler	21
1.6. Ses Bozukluğunun Görüldüğü Popülasyon	28
1.7. Sesin Profesyonel Olarak Bozulması ve Profesyonel Ses Kullanıcılarında Sık Rastlanan Hastalıklar.....	29
1.8. Türkiye’de Profesyonel Ses Kullanıcılarının Seslerini Olumsuz Yönde Etkilediği Düşünülen Faktörler İle İlgili Yapılan Araştırmalar	30
1.9. Amaç	32
1.10. Önem.....	33
BÖLÜM II GEREÇ VE YÖNTEM	36
2.1. Araştırma Deseni.....	36
2.2. Araştırma Grubu	36
2.3. Verilerin Toplanması	37
2.3.1. Ölçü Aracının Geliştirilmesi.....	37
2.3.2. Veri Aracının Geçerliliğinin Sınanması	38
2.3.3. Veri Aracının Uygulanması.....	39
2.4. Verilerin Çözümlemesi	39
BÖLÜM III BULGULAR VE YORUM.....	40
BÖLÜM IV TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	59
4.1. Tartışma	59
4.2. Öneriler	70
4.2.1. İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler	70
4.2.2. Uygulamaya Yönelik Öneriler.....	70
KAYNAKLAR.....	72
EK 1 ANKET.....	78
EK 2 İSTATİSTİK İŞLEMLER	79
EK 3	80

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLO NO	SAYFA
TABLO 1 Profesyonel Ses Kullanıcılarından Opera Sanatçıları, Şan Öğrencileri, Pazar Satıcıları ve İmamların Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler Hakkındaki Görüşlerinin Sıklığı	40
TABLO 2 Opera Sanatçıları, Şan Öğrencileri, Pazar Satıcıları ve İmamların Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler Hakkındaki Görüş Farklılıkları	43
TABLO 3 Ses Eğitimi Almış Opera Sanatçıları ve Şan Öğrencileri ile Ses Eğitimi Almamış Pazar Satıcıları ve İmamların Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler Hakkındaki Görüş Farklılıkları.....	54

GRAFİKLER LİSTESİ

GRAFİK NO	SAYFA
GRAFİK 1 Araştırmaya Dahil Edilen Grupların Yüzdeleri	37
GRAFİK 2 Profesyonel Ses Kullanıcılarından Opera Sanatçıları, Şan Öğrencileri, Pazar Satıcıları ve İmamların Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörlerin Dağılımı	41
GRAFİK 3 Profesyonel Ses Kullanıcılarından Opera Sanatçıları, Şan Öğrencileri, Pazar Satıcıları ve İmamların Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler Hakkındaki Görüşleri Arasındaki Farklılığın Dağılımı	44
GRAFİK 4 Ses Eğitimi Almış Profesyonel Opera Sanatçıları ile Henüz Ses Eğitimi Almakta Olan Şan Öğrencilerinin Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler Hakkındaki Görüşleri Arasındaki Farklılığın Dağılımı.....	49
GRAFİK 5 Ses Eğitimi Almamış İmam ve Pazar Satıcılarının Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler Hakkındaki Görüşleri Arasındaki Farklılığın Dağılımı	52
GRAFİK 6 Ses Eğitimi Almış Profesyonel Opera Sanatçıları ve Henüz Ses Eğitimi Almakta Olan Şan Öğrencileri İle Hiç Ses Eğitimi Almamış İmam ve Pazar Satıcılarının Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler Hakkındaki Görüşleri Arasındaki Farklılığın Dağılımı	55
GRAFİK 7 Profesyonel Ses Kullanıcılarından Opera Sanatçılarının Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörlerin Dağılımı.....	80
GRAFİK 8 Profesyonel Ses Kullanıcılarından Şan Öğrencilerinin Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörlerin Dağılımı.....	81
GRAFİK 9 Profesyonel Ses Kullanıcılarından Pazar Satıcılarının Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörlerin Dağılımı.....	82
GRAFİK 10 Profesyonel Ses Kullanıcılarından İmamların Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörlerin Dağılımı.....	83

BÖLÜM I GİRİŞ

Ses, insanlar arasındaki iletişimin duyulabilir hale gelmesinin önemli bir aracıdır. Sözel iletişimin sağlanabilmesi için sese ihtiyaç vardır. Bu nedenle sesin kullanımı toplumdaki iletişimin gerçekleşebilmesi açısından büyük önem taşır. İnsan sesi kişinin duygularını, toplumda benimsediği rolü yansıtan duyarlı bir göstergedir. Duruşumuz, hareketlerimiz, giysilerimiz gibi bir çok etken kişiliğimiz hakkında çevremizdekilere fikir verebilir. Ancak duygu, düşünce ve isteklerimizi en kısa, etkili ve doğru biçimde sesimizi kullanarak kodladığımız konuşma yoluyla ifade ederiz. Ses, kişiliğin güçlü bir ifadesi olarak bir çok duyguyu maskeleydiği gibi bir çok duyguyu da ele verir. Mutluluk, kızgınlık, şaşkınlık, korku, otorite duyguları sesteki ton ile kolaylıkla aktarılabilir. Bu nedenle ses kişinin duygusal dünyasını en kolay ele veren unsurdur. Tıpkı bir parmak izi gibi tüm yaşamımıza damga vurur ve başkaları tarafından sesimizle tanınır hale geliriz (Suner, 1997, s:47; Boone ve McFarlane, 2000, s:3).

Ses, her bireyin yaşamını sürdürebilmesi için önemli bir unsur iken hayatını sesini kullanarak kazanmak zorunda olan profesyonel ses kullanıcıları için çok daha kritik bir öneme sahiptir. Örneğin şarkıcı, tiyatrocu, öğretmen, avukat, imam ya da pazar satıcısının mesleğini yapabilmesi için sesine ihtiyacı vardır. Buna karşın, beden gücünü kullanan bir işçinin mesleğini yaparken sesine aynı oranda ihtiyacı yoktur. Bu nedenle mesleğe göre sese duyulan ihtiyaç da değişkenlik gösterir. Seslerini kullanarak mesleklerini icra eden kişiler seslerine çok daha fazla dikkat etmek, onu korumak zorundadırlar. Aksi takdirde, seste oluşabilecek bir sorun iş hayatındaki performans ve başarılarını etkileyecektir. Bu durumun önlenmesi ve sesin korunabilmesi için öncelikle sese olumsuz yönde etki edebilecek faktörlerin iyi bilinmesi ve etkenlerini en aza indirme yollarının araştırılması gerekir (Brown, 1996, s:144-149; Ömür ve Ökçün, 1996, s:130; Sataloff, 2001, s:633).

Bu araştırmanın amacı, profesyonel ses kullanıcılarının seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki kendi görüşlerini saptamak ve farklı meslek gruplarından olan profesyonel ses kullanıcıları arasındaki görüş farklılıklarını belirlemektir.

1.1. SES VE KONUŞMANIN OLUŞUM MEKANİZMASI VE FİZYOLOJİSİ

İnsan sesi tüm vücudun büyük bir uyum içinde çalışması sonucu gerçekleşir. Tüm vücut doğrudan veya dolaylı olarak ses üretimini etkiler. Konuşma, özellikle solunum sistemini ilgilendirmekle birlikte aynı zamanda beyin korteksindeki özel konuşma merkezleri, beyindeki solunumun kontrol merkezleri, artikülasyon, ağız ve burun boşluklarındaki rezonatör yapılarla da ilişkilidir. Normal konuşma ve ses üretimini temel olarak üç bölümde incelemek mümkündür. Bunlar; solunum, fonasyon, rezonans ve sesletimdir.

Solunum sistemi konuşma ve sesin oluşması için gerekli olan enerjiyi sağlar. Solunum, soluk alma (inspirasyon) ve soluk verme (ekspirasyon) olmak üzere iki fazdan oluşur. Soluk alma sırasında hava farenks, larenks, nefes borusu, bronş ve bronşiolardan geçerek akciğere ulaşır. Soluk verme sırasında da hava akciğerlerden aynı solunum yollarını izleyerek dışarı atılır. (Cevanşir ve Gürel, 1982, s:2; Boone ve McFarlane, 2000, s:19; Devge ve Oğuz, 1996, s:13-14). Akciğerlerden gelen farklı güçteki hava akımının ses tellerini farklı oranlarda titreştirmesi sonucunda fonasyon gerçekleşir. Fonasyon sırasında ses tellerinin titreşimi ile ses oluşur. (Zemlin, 1986, s. 37-48, 115-155, 236-339; Hibbert, 1997, s:5/6/2-5/6/4). Rezonans ise, ses telleri titreşmeye başladığında larenkste oluşan sesin ağız, boğaz, kafatası ve burun boşluklarında tınlanması (tekrar ses çıkarması) anlamına gelmektedir (Suner, 1997, s:57). Rezonatör bölgeler, ses tellerinden başlayarak dudaklar ve burun deliklerine kadar uzanan ve yutak, ağız, burun boşluklarını içine alan bir bölgedir. Dil, en hareketli sesletim organıdır ve dil ile birlikte çenenin hareketleri de seslerin oluşumunda etkindir. Yumuşak damakta yapısal herhangi bir problemin olmaması, işlevini normal bir şekilde yerine getirebiliyor olması da rezonans ve sesin anlaşılabilirliği açısından önemlidir (Boone ve McFarlane, 2000, s:48-54). Bu rezonatör ve sesletim bölgelerinin form ve büyüklük değişikliği ile ses tellerinde oluşan primer ton kuvvetlenir, anlam kazanır; sesin kalitesi, perdesi, şiddeti, ritmi ve tüm bürünsel özellikleri değişkenlik gösterir (Bateman, 1977, s:6-7).

Seste var olan bozukluğun anlaşılabilmesi için öncelikle sağlıklı sesin nasıl oluştuğundan ve ne şekilde tanımlandığından bahsedilmesi gerekir.

1.2. NORMAL VE PROFESYONEL SES

1.2.1. Normal (Sağlıklı) Ses

Ses, larenks, farenks, akciğerler, kas iskelet sistemi, psiko-norolojik sistemlerin birbirleriyle koordineli olarak çalışması sonucunda meydana çıkar ve kişiye özeldir. Temel olarak ses, ses tellerinin titreşimi sonucunda gerçekleşir. Ses tellerinin saniyedeki titreşim sayısına ise “temel frekans” denir. Titreşimin frekansı ne kadar hızlı olursa, oluşan ses de o kadar yüksek olur. Ses tellerinin uzunluğu, gerginliği ve kitlesi titreşim frekansını ve sesin perdesini tayin eder. Ses tellerinin ortalama uzunlukları erkeklerde 15-20 mm, kadınlarda 9-13 mm'dir. Buna bağlı olarak temel frekans ise yetişkin erkeklerde 105-135 Hz., yetişkin kadınlarda 200-230 Hz. arasındadır (Boone ve McFarlane, 2000, s.27,41). Bu nedenle, herkesin ses özellikleri de birbirinden farklılık gösterir. Normal kabul edilebilecek tek bir ses özelliği olmadığından, normal sesin tanımlanması güçtür (Fugain ve Ömür, 1992, s:67). Ancak cinsiyet ve yaşa göre normal sayılabilecek bazı kriterler de vardır. Bu kriterlere göre Boone ve McFarlane (2000) “normal (sağlıklı) ses”in şu özellikleri gerektirdiğinden bahsetmişlerdir:

- Tizliği kişinin yaş ve cinsiyetine uygun olmalıdır.
- Yüksekliği ne normal konuşma esnasında duyulmayacak kadar az, ne de kendisine dikkat çekecek kadar yüksek olmalıdır.
- Gürültü ve ton bozukluğundan arınmış, hoş bir ses kalitesi olmalıdır.
- Konuşma esnasında rastgele değişmeyecek şekilde tutarlı olmalıdır.
- Kişinin vurgularını, anlamını ve duygularını ifadeyi olanaklı kılan tizlik ve yükseklik değişikliklerine imkan tanıyacak ölçüde esnek olmalıdır.
- İş ve sosyal hayatında, gün içinde bozulmadan kullanabilecek kadar dayanıklı olmalıdır.

1.2.2. Profesyonel Ses

Bazı kişiler sesleri ile ilgili problem yaşadıklarında, bu onların sosyal hayatını pek de etkilemezken başka bir grup insan için yaşanan durum tüm hayatlarını etkileyebilmektedir. Örneğin, heykeltraşlık gibi el emeği ile işini yapan kişiler sesleri bozulduğunda yaptıkları işe devam edebilirken benzer bir problem sesini kullanarak hayatını kazananlar için çok daha farklı sorunlara yol açabilmektedir. Bir şarkıcı sesinde

yaşadığı benzer bir problem nedeniyle konserini iptal etmek zorunda kalabilmekte, bir öğretmen sesini öğrencilere duyurmakta ve dersini anlatmakta güçlük çekebilme, bir pazarcı pazar yerinde yeterince bağırmadığı için müşteri çekmekte problem yaşayabilmekte ya da bir imam güçlkle ezanını okuyabilmektedir. Bu nedenle, bu kişilerin sesleri ile ilgili yaşadıkları bir problem mesleklerini gerektiği şekilde yapmalarına engel teşkil edebilmektedir.

Profesyonel ses denince öncelikle akla ses sanatçıları ve tiyatro oyuncularını gelir. Bunlar mesleklerini kazanmak için çok zaman ve para harcamış kişilerdir ve sesleri bozulduğunda yaşamları zora girer (Ömür ve Ökçün, 1996, s:130). Tüm anlatılanların ışığında, “profesyonel ses kullanıcısı” tanımlanmış ve ses kullanım dereceleri de sınıflara ayrılmıştır.

Koufman (1991, s:985) “profesyonel ses kullanıcısı” sınıflamasını dört grupta toplamıştır:

I. Sınıf ses kullanıcısı “seçkin ses kullanıcı” diye adlandırılır. Minimal bir ses bozukluğu bile bu kişilerin çalışmasını engelleyebilir. Bir çok ses, opera sanatçısı ve aktör bu grup içine girer.

II. Sınıf ses kullanıcıları “profesyonel ses kullanıcısı” olarak adlandırılır. Bunlar konferans verenler, din adamları ve santral memurları gibi meslek sahipleridir ve seslerindeki orta şiddetteki bozukluk mesleklerini icra etmelerini zora sokar.

III. Sınıfa politikacı, öğretmen, doktor, avukat ve iş adamları girer. Bu gruptakiler ancak çok şiddetli ses kısıklıkları olursa çalışamazlar.

IV. Sınıfa girenler ise ses profesyoneli olmayanlardır. Bunlar terzi, işçi gibi meslek sahipleri olup ses hastalıklarından dolayı ciddi sorunlar ile karşı karşıya kalsalar bile ortaya çıkan ses rahatsızlığının mesleki yaşantılarını etkilemeyeceği grubu oluşturur (Ömür ve Ökçün, 1996, s:130).

1.2.2.1. Ses Türleri

Ses türleri konuşma tonuna, tını rengine, vücut yapısına, ses tellerinin yapısına, registerlerin dağılımına ve yumuşak damağın şekline bağlıdır. İşlenmiş ve yerleşmiş insan sesleri bu özellikler bakımından bir takım sınıflara ayrılır. Aynı sınıftaki sesler genişlik, renk ve hareketlilik bakımından birbirine benzerler. Her ses, ait olduğu ses

sınıfında olması gereken ses genişliğine, renge ve özelliklere sahip olmalıdır. Bu sınıflar genel olarak şu şekilde sıralanabilir (Küçükçekmekçi, 1996, s:12):

- **Kadın Sesleri**

Soprano: Soprano, en ince ve en doğal, bu nedenle de en çok rastlanan kadın sesidir. Bir çok sınıflara bölünür.

Dramatik soprano: Mezzoyu andıran çok dayanıklı ve güçlü bir ses cinsidir.

Lirik-legge soprano: Dramatik sopranodan daha yumuşak bir ses karakteridir.

Lirik soprano: En çok rastlanan soprano cinsidir.

Coleratur soprano: En ince sopranodur.

Mezzo-soprano: Erkek seslerinde bariton neyse kadın seslerinde mezzo-soprano odur. Orta kalınlıktaki kadın sesidir.

Alto: En kalın kadın sesidir ve çok az bulunur. Peslerde erkek sesine benzer. Eğitimi en zor kadın sesidir.

Contralto: Alto'dan daha kalındır. Çok az bulunur.

(Küçükçekmekçi,1996, s:12-15)

- **Erkek Sesleri**

Tenör: Az rastlanan, eğitimi esnasında çok dikkatli ve sabırlı olmayı gerektiren bir ses cinsidir. Tenörler, özelliklerine göre çeşitli sınıflara ayrılır.

Dramatik tenör: Bu sesin genişliği ve rengi hemen hemen lirik baritonu andırır.

Lirik tenör: Rengi daha aydınlık ve yumuşaktır. Tizleri çok parlaktır.

Legger tenör: Bu tür tenörler kuvvetli olmaktan çok hareketlidirler.

Bariton: Orta kalınlıktaki erkek sesidir.

Dramatik bariton: Renk bakımından yüksek bası andırır. Kuvvetli ve dramatik gücü olan bir sestir.

Lirik bariton: Renk bakımından dramatik tenora yakındır.

Legger bariton: Daha çok tenörü andıran baritondur.

Bas: En kalın erkek sesidir.

Basprofond: Ses rengi çok koyu ve volümlü, pesleri kuvvetlidir.

Basbuffo: Fazla kuvvetli değil fakat hareketlidirler.

Legge bas: Pesleri diğer baslardan daha zayıftır. Buna karşın tizleri parlak ve rahattır (Küçükçekmekçi, 1996, s:12-15).

1.2.3. Konuşma ve Şarkı Sesi

Konuşma ve şarkı sesinin oluşum mekanizmaları aynıdır. Akıcı bir konuşma, konuşulan dil, lehçe ya da kültüre göre değişkenlik gösterse de belirli bir konuşma melodisi taşır. Bu melodiyi her dilin kendine has özellikleri oluşturur.

Konuşma ve şarkı sesinde ritm, melodi, dinamik özellikler temelde olmasa da nitelik ve nicelik açısından farklılık gösterir. Örneğin, şarkı sesinde ünlüler melodi taşıma özelliğine sahip olduğundan konuşma sesine göre daha fazla uzatılmaktadır.

Profesyonel bir ses sanatçısı sesi ile ilgili bir problem yaşadığında iki hususa dikkat etmek gerekir. Yaşanılan problemin şarkı söyleme esnasında kullanılan uygun olmayan teknikten mi, yoksa konuşma esnasında sesin kötü kullanımından mı kaynaklandığının ayrımının yapılması gerekir, çünkü konuşma ve şarkı söyleme esnasında farklı kasların kullanımı söz konusudur. (Cevanşir ve Gürel, 1982, s:61; Brown, 1996, s: 54; Tınaz ve Aslan, 1997, s:89).

1.2.4. Sesin Profesyonel Kullanımı

Sesin oluşması için havaya ve bu havanın titreşimine ihtiyaç vardır. Solunum esnasında hava alışı ve verilişi gerçekleşir. Buna soluk alma ve soluk verme denir. Toplumda farklı bireyler farklı şekillerde soluk alıp verirler. Hatta bazı kişilerin solunum mekanizmalarını yanlış şekilde kullandıkları da gözlemlenebilir. Ancak bu kişiler çok yoğun olarak seslerini kullanmak zorunda kalmadıkça problemlerinin farkına varmayabilir, hatta belki de böylesi bir problemde hiç şikayetçi olmayabilirler. Fakat benzer bir durum, hayatını sesini kullanarak kazanmak zorunda olan bir kişinin yaşamını çok daha olumsuz yönde etkileyebilmekte ve baş edilemez bir probleme dönüşebilmektedir. O nedenle bu kişilerin solunum mekanizmalarını doğru kullanmaları, bu konu hakkında eğitimi ve bilinçli olmaları gerekmektedir.

Düzenli bir fonasyon için düzenli solunum gerekmektedir. Göğüs, karın, klaviküler ve karna olmak üzere dört tip solunum şekli vardır.

Göğüs solunumu, soluk alma esnasında kaburgaların hareketinin daha öne çıkmasıyla birlikte göğüs kafesinin genişlemesi ile oluşur. Önce diyafram aşağı iner,

sonra da göğüs kafesi aktif olarak genişler. Bu solunum şekline daha çok kadınlarda rastlanır. Bir de “saf abdominal nefes” adı verilen bir solunum şekli daha vardır. Bu solunum şeklinde toraksın alt kısmı lateral olarak daralmaz. Aksine paradoksal olarak genişler. Karın kasları aktif olarak kasılırken diyafram gevşemekte ve karın iç organları diyaframı yukarı doğru itmektedir. Bu solunum şekli daha çok şan sesinde kullanılır.

Karın solunumu, kaburgaların hareketinin az görüldüğü daha çok diyaframın hareketine dayanan ve karın kaslarının diyaframın hareketine destek veren bir solunum şeklidir. Bu solunum şeklinde larenksin bulunduğu boyun bölgesinde herhangi bir gerilim görülmez. Bu solunum şekline daha çok erkeklerde rastlanır.

Klaviküler solunumda, aşırı bir kaburga hareketi ve bütün omuz kuşağının yukarı doğru kaldırılması söz konusudur. Soluk alma esnasında klavikül ve üst kaburga hareket eder. Bu tipik olmayan bir solunum şeklidir ve ses bozukluklarına neden olabileceği düşünülmektedir.

Karma tip solunum, göğüs, karın ve klaviküler solunumun bir arada görüldüğü tip solunum şeklidir.

İstirahat halindeki solunum burundan olur. Konuşma ve şarkı solunumunda ise daha çok ağızdan soluk alınıp verilir. Soluk alma fazı, istirahat halindeki solunuma kıyasla daha çabuk olurken soluk verme fazı çok daha uzun sürmektedir. Konuşma esnasında soluk verme süresi konuşulan cümlenin anlatımın uzunluğuna bağlı olarak değişkenlik gösterir. Şarkı solunumunun en karakteristik özellikleri ise; kısa, çabuk ve derin soluk almak, uzun, yavaş ve derin soluk vermek, alınan havayı ekonomik kullanmak, refleks olarak soluk almaktır. Çünkü istemli olarak soluk almak gereğinden fazla havanın akciğerlere depo edilmesine neden olur. Sesin kalitesini çok hava değil alınan havayı optimal titreşime geçirmek artırır. Solunum şekli sesin kalitesini de dolaylı olarak etkiler. Derin solunum vokal perdenin alçalmasına ve ses oluşumu ile ilgili kasların koordine hareketlerinin kolaylaşmasına neden olur. Bu durum şarkı söyleme esnasında son derece önem taşımaktadır (Cevanşir ve Gürel, 1982).

Konuşma ve şarkı söyleme esnasında soluk tutulmamalı aynen spor yaparken olduğu gibi solunum fazları akıcı olmalıdır. Solunum şekli sesin kalitesini dolaylı olarak etkiler. Ayrıca doğru duruş doğru solunum için bir temel oluşturur. Yanlış bir postürle sağlıklı bir şekilde solunum yapmanın imkanı yoktur (Cevanşir ve Gürel, 1982, s.2;

Karcı, Kirazlı ve ark., 1990, s.95; Ertaş, 1995, s:1-4; Colton ve Casper, 1996, s.308-309; Brown, 1996, s.17; Ömür, 2001 s.9).

Sesini profesyonel olarak kullanan kişiler, sesini profesyonel anlamda kullanmayan kişilere oranla ses çıkarma organlarını çok daha kontrollü, etkin ve güçlü bir şekilde kullanmak durumundadır. Aksi takdirde yanlış ses kullanımından kaynaklanan bir sorun seste problem oluşmasına yol açacaktır.

Sesin etkin olarak kullanıldığı meslek grupları içinde I. Sınıf ses kullanıcısı olan ses ve opera sanatçıları ile aktörler konservatuar eğitimleri aşamasında ses eğitimi almaktadırlar. Ancak II. ve III. Sınıf ses kullanıcısı olarak adlandırılan konferans verenler, din adamları, santral memurları, politikacı, öğretmen, doktor, avukat ve iş adamları bu konuda hiçbir eğitim almadan mesleklerini icra etmek durumundadır. Koufman'ın "profesyonel ses kullanıcısı" sınıflamasına bakıldığında, bizim araştırmamıza dahil olan pazar satıcılığı mesleğinden bahsedilmediği görülmektedir. Bu durumun, yurt dışında pazar satıcılığı mesleğinin ülkemizdeki kadar sık rastlanan bir meslek olmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ancak Kaufman'ın yapmış olduğu sınıflama ve meslekler göz önüne alındığında pazar satıcıları için orta şiddetteki bir ses bozukluğu probleminin müşteri çekme ve satış yapmayı olumsuz yönde etkileyebileceği düşünülmüştür. O nedenle bu araştırma kapsamında, pazar satıcılarının II. Sınıf ses kullanıcıları arasında yer almalarının uygun olacağına karar verilmiştir.

Koufman'ın "profesyonel ses kullanıcısı" sınıflamasına göre, "seçkin ses kullanıcısı" olarak adlandırdığı I. Sınıf profesyonel ses kullanıcısı ses çıkarma organlarını amatör bir şarkıcı veya konuşmacıdan çok daha marifetli bir şekilde kullanır. Bir opera sanatçısı, opera boyunca sesini aynı seviyede tutabilir ya da bir tiyatrocunun en arka sıralarına sesini amplifikatör kullanmadan ulaştırabilir. Bu durum "seçkin ses kullanıcısı" grubuna girmeyen pek çok kişi tarafından hayranlıkla izlenir. Seçkin ses kullanıcıları bu becerilere uzun yıllar çalışarak ve eğitim alarak sahip olurlar. Ancak bu tür bir eğitim almadan seslerini yoğun olarak kullanmak zorunda olan ses kullanıcıları da mevcuttur. Bu gruba bütün gün sınıfta konuşarak ders anlatmak zorunda olan öğretmenler, sesleri ile kitleleri harekete geçiren politikacı, imam ve müezzinler, satış yapmak için gün boyu bağırarak müşteri çekmek zorunda olan pazar satıcıları örnek verebilir. Temelde bütün profesyonel ses kullanıcılarına meslekleri gereği sağlıklı ve güçlü bir ses gerekir.

Profesyonel ses kullanıcılarının sağlıklı ve güçlü bir sese sahip olmak ve bu sesi doğru bir şekilde kullanabilmek için ses eğitimine ihtiyaçları vardır (Russell, Oates ve ark., 1998, s:467). Ses eğitiminin şekli ve etkenleri bu araştırmanın konusu dışında kalmaktadır. Herkes gibi profesyonel ses kullanıcıları da seste problem oluşmasına sebep olabilecek çeşitli faktörlere maruz kalabilmektedir. Bu faktörlerin sese olumsuz etkilerini azaltmak için profesyonel ses kullanıcısının iyi bir ses eğitimi dışında bu konu hakkında bilgi sahibi olarak tedbirini alması gerekir. Bu nedenle, vokal hijyen uyarıları ile kaçınılabilecek ses hasarlarının önüne geçmek de mümkün olabilir (Boone, 1992, s:70; Akşit, Özçelik ve ark, 1999, s: 419).

1.3. PROFESYONEL SES KULLANICILARININ SESİNİ OLUMSUZ YÖNDE ETKİLEDİĞİ DÜŞÜNÜLEN FAKTÖRLER İLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Profesyonel ses kullanıcılarının sesini olumsuz yönde etkilediği düşünülen faktörler, konuyla ilgili yapılan literatür araştırmaları ve profesyonel bir opera sanatçısı ile görüşülerek belirlenmiştir. Literatürdeki araştırmalar konuyla ilgili makale, kitap ve internet bilgilerinden elde edilmiştir. İnternette elde edilen bilgiler yurt dışındaki farklı ses merkezlerinin vokal hijyen hakkında yayınladıkları bilgilere dayanmaktadır.

Yiu (2002) tarafından yapılan araştırmada, öğretmenlerin ses farkındalıkları ve sesleri ile ilgili yaşadıkları problemlerin iş, iletişim, sosyal hayat ve psikolojilerini ne şekilde etkilediği incelenmiştir. Yiu, bu araştırma ile öğretmenlerin beslenme problemleri, belirli bir zaman aralığında sesi gereğinden fazla kullanmak, alkol ve sigara kullanımı gibi sesi olumsuz yönde etkileyebileceği düşünülen faktörlerden ne derece haberdar oldukları ve bu hususlara ne derece önem verdiklerini tespit etmeye çalışmıştır.

Jonsdottir, Boyle, Martin ve Sigurdardottir (2002) tarafından öğretmenler ile yapılan diğer bir araştırmada da beden eğitimi öğretmenleri ile sınıf içinde eğitim veren öğretmenlerin yaşadıkları ses sorunları karşılaştırılmış, beden öğretmenlerinin bedensel yorgunluk, devamlı hareket halinde iken konuşmak zorunda olma durumlarına bağlı olarak daha sık ses problemleri yaşadıkları ve ses problemleri ile karşılaşma risklerinin de daha fazla olduğu sonucu elde edilmiştir.

Tepe, Deutsch, Sampson, Lawless, Reilly ve Sataloff (2002)'un yaptıkları diğer bir araştırma ise, genç şarkıcılarda ses problemlerinin görülme sıklığını belirleme ve bu problemlerin ne oranda demografik bilgiler ve davranış sorunlarıyla ilintili olduğunu saptamaya yöneliktir. Bu araştırma ile genç şarkıcıların beslenme problemleri ve psikosomatik sorunlara bağlı ses problemleri yaşadıkları görülmüştür.

Broaddus-Lawrence, Treole, McCabe, Allen ve Toppin (2000), ses hijyeni eğitiminin eğitimsiz şarkıcılar üzerinde ne derece etkili olabileceği konusunu araştırmışlardır. Ses hijyeni eğitimi esnasında alkol ve sigara kullanımı ile sigaralı ortamlarda bulunmanın sesi olumsuz yönde etkileyebilecek faktörler olduğu belirtilmiştir.

Chae, Choi, Kang, Choi ve Jin (2001)'in çalışmalarında da menstural dönemin ses üzerinde neden olduğu değişiklikler akustik ölçümlerle araştırılmıştır. Bu araştırma ile hormonal değişikliklerin ses üzerinde etkili olabileceği görülmüştür.

Zeine ve Waltar (2002) tarafından yapılan araştırmada, dil-konuşma-ses terapistinin ses problemi yaşayan aktörlere ne oranda yardımcı olabileceği incelenmiş, dil-konuşma-ses terapistinin seste oluşabilecek problemleri önleyici eğitim verebileceğinden söz edilmiştir. Eğitim esnasında ses üzerinde olumsuz etki yarattığı düşünülen faktörlerden hava ve ısı değişiklikleri, alkol kullanımı, uyku düzeni, sigaralı ortamlarda bulunmak gibi faktörlere değinilmiştir.

Spiegel, Sataloff ve Emerich (1997) ileride profesyonel ses sanatçısı olmak için eğitim alan ergenler ile yaptıkları araştırmada, bu grubun sesini koruyabilmesi için ses hakkında anatomik ve fizyolojik bilgiye sahip olması gerekliliği üzerinde durmuştur. Stres, üst solunum yolu hastalıkları ve alerji şikayetlerine de bu grupta sıklıkla rastlanıldığı bildirilmiştir.

Sataloff'un (1981) profesyonel ses sanatçıları ile ses bakımı hakkında yaptığı araştırmada, gürültülü, kuru, tozlu, ve dumanlı yerlerde şarkı söylenmemesi, şarkı söylenen yerin akustik ayarlamalarının yapılmış olması, sanatçı tarafından sigara içilmemesi gerekliliği ortaya konulmuştur. Aynı araştırmada, beslenme problemleri (reflü), üst solunum yolu enfeksiyonları ve stresin üzerinde durulması gereken sorunlar olduğu belirtilmiştir.

Akhtar, Wood, Rubin, O'flynn ve Ratcliffe (1999) tarafından yapılan bir diğer araştırmada kafeinin ses telleri üzerinde yarattığı etki incelenmiştir. Kafeinin vücuttaki

suyu emme özelliğinden dolayı ses kalitesi üzerinde olumsuz etkiler yaratabilecek bir madde olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle kafein kullanımının özellikle profesyonel ses sanatçılarının seslerinde problemlere yol açabileceği düşünülmüştür. Bu araştırma ile de beslenme faktörü ile ses sorunları arasındaki ilinti değerlendirilmiştir.

Timmermans, De Bodt, Wuyts, Boudewijns, Clement, Peeters ve Van De Heyning (2002) yaptıkları araştırmada, profesyonel ses kullanıcılarına seslerini ne derece koruyabildiklerinin tespit edilebilmesi için sigara kullanımı, beslenme alışkanlıkları ve ses suistimali ile ilgili sorular içeren bir anket uygulanmıştır. Araştırma sonucuna göre, bu kişilerin seslerini korumak için yeterli önlem almadıkları, bu nedenle de vokal eğitimin önemi vurgulanmıştır.

Jackson-Menaldi, Dzul ve Holland (2002) tarafından yapılan araştırmada, alerjinin ses üzerinde özellikle de profesyonel ses kullanıcılarının sesleri üzerinde olumsuz yönde etki yaratabileceğinden söz edilmiştir. Araştırma sonunda sesin korunması ve hijyeni ile ses eğitiminin bu grup için faydalı olabileceği belirtilmiştir.

Benzer bir çalışma Cohn, Spiegel ve Sataloff (1995) tarafından yapılmış ve bu araştırmada da alerjinin ses kalitesini etkileyebileceği ve özellikle profesyonel ses kullanıcıları için önemli bir problem oluşturabileceğinden bahsedilmiştir. Bol su tüketimi ile nefes yollarının nemli tutulması ve zararlı maddelerin solunmasının engellenmesi, problemlerin görülmesine engel teşkil edebileceğinden bahsedilmiştir.

Murry ve Rosen'ın (2000) profesyonel ses kullanıcıları ile ses eğitimi hakkında yaptığı araştırmada, profesyonel ses kullanıcıları için vokal eğitim programının önemi vurgulanmaktadır. Bu grubun sese dair anatomi ve fizyoloji bilgisi ile ses sağlığı ve hijyeni hakkında bilgi sahibi olması gerekliliği üzerinde durulur.

Van der Merwe, Van Tonder, Pretorius ve Crous (1996) tarafından farklı gruplardan oluşan profesyonel ses kullanıcılarıyla yapılan araştırmada, araştırmaya katılan kişilerin ses probleminin varlığına işaret edebilecek belirtilerden ne derece haberdar oldukları tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda, bu kişilerin ses hijyeni hakkında çok az bilgiye sahip oldukları, kendilerinin bu konuda yüksek risk taşıdıklarının farkında oldukları, fakat seslerini yeterince koruyamadıklarını belirttikleri görülmüştür. O nedenle bu kişilerde ses problemleri oluşmadan seslerini ne şekilde koruyabileceklerinin anlatılacağı önleyici bir eğitim programının verilmesi gerekliliğinden bahsedilmiştir.

McCoy (2003) da doğru teknik ile şarkı söylemek, sesi belirli bir zaman aralığında fazla zorlamadan kullanmak, sesi dinlendirmek, üst solunum yolu hastalıkları ve soğuk algınlığına bağlı problemlerden korunmaya çalışmak, gereksiz ilaç kullanımından kaçınmak gibi seste probleme yol açabilecek bazı önemli faktörleri dikkate almak gerekliliğinden bahsetmiştir.

“University of Pittsburg Voice Center”daki çalışmalar sırasında Rosen ve Murry (2003) ses hijyeni hakkında beslenme problemi, sigara ve alkol gibi iritan madde kullanımı, uyku düzeni, belirli bir zaman aralığında sesin gereğinden fazla kullanımı, havada var olan sese zararlı olabilecek maddeler, ilaç kullanımı, hava ve ısı değişiklikleri, psikolojik ve ruhsal sorunlar, yorgunluk ve stres faktörlerine dikkat çekmiştir (<http://www.upmc.edu/upmcvoice/dos.htm>).

Koufman, Wake Forest Üniversitesi Ses Bozuklukları Merkezi'ne başvuran I.Sınıf ses kullanıcılarının problemlerinin sıklıkla soğuk algınlığı, üst solunum yolu enfeksiyonları ile stres ve heyecana bağlı olduğunu, bunu izleyen problemlerin de genellikle reflü ve/veya sesi zorlamadan kaynaklandığını belirtmiştir. II. ve III. Sınıf profesyonel ses kullanıcılarının da benzer durumlardan şikayetçi olabileceklerini ancak bu grupta ses suistimali ve sesin kötü kullanımına bağlı problemlere rastlama ihtimalinin daha yüksek olduğunu da ifade etmiştir. Bu nedenlerden dolayı II. ve III. Sınıf ses kullanıcılarında I. Sınıf ses kullanıcılarına göre daha sık ses probleminin görüldüğü bunun da şaşırtıcı olmadığından bahsetmiştir. Wake Forest Ses Bozuklukları Merkezi'ne başvuran II. ve III. Sınıf ses kullanıcıları yüzdesine bakıldığında bu grubun daha çok öğretmen, papaz, koro direktörü, amatör şarkıcılar ile öğrencilerden oluştuğu belirtilmiştir. Koufman, sesini profesyonel anlamda kullanmayan IV. Sınıf ses kullanıcılarının da benzer ses problemleri yaşadığını ancak yaşanan problem kronik ve ciddi bir hal almadan bu grubun genellikle medikal bir tedavi talep etmediklerinden bahsetmiştir. IV. Sınıf ses kullanıcılarında da görülen ses problemlerinin diğer tüm hastalarda olduğu gibi kişinin sosyal ve psikolojik durumunu önemli ölçüde etkilediği belirtilmiştir (<http://www.thevoicecenter.org/>).

İşitme ve İletişim Bozuklukları Ulusal Enstitüsü'nün sayfasında yukarıdaki faktörlere ek olarak laraksteki yumuşak doku ödemlerinin de ses üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğinden bahsedilmiştir (<http://www.nidcd.nih.gov/health>).

Altman'ın da Northwestern Üniversitesi Tıp Fakültesi Otolarengoloji ve Baş-Boyun Cerrahisi Bölümünün sayfasında, ses hijyeni hakkında dikkat edilmesi gereken faktörler olarak hormonal problemler ve alerjiden bahsettiği görülmüştür (<http://www.voice.northwestern.edu>).

Yapılan tüm literatür ve internet araştırmalarına ek olarak, profesyonel sesin korunması hakkında en bilgili kişilerden biri olabileceği düşünülen ve Koufman'ın "profesyonel ses kullanıcısı" sınıflamasına göre de I. Sınıf ses kullanıcısı olarak değerlendirilen bir opera sanatçısı ile görüşülerek kendisinin de bu konudaki fikirleri alınmıştır. Kendisi, yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen ve yukarıda belirtilen faktörlere ek olarak yaşam standartlarının olumsuzlukları, özel problemler, çalışma ortamındaki huzursuzluklar, çalışma saatlerinin düzensiz olması ve resital esnasında giyilen bazı kostümler gibi faktörlerin de ses üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğinden bahsetmiştir. Bu nedenle, sese olumsuz yönde etki edebileceği düşünülen faktörler; beslenme problemleri, belirli bir zaman aralığında sesi gereğinden fazla kullanmak, düzensiz uyku, yaşam standartlarının olumsuzlukları, stres, psikosomatik sorunlar, hormonal problemler, özel problemler, ilaç kullanımı, üst solunum yolu enfeksiyonları, yumuşak doku ödemleri, çalışma ortamındaki huzursuzluklar, alerji, kostümler, sahne tozu, resital esnasında sahneye verilen duman, çalışma saatlerinin düzensizliği, sigara kullanımı, alkol kullanımı, sigaralı ortamlarda bulunmak, hava değişikliği, ısı değişikliği, ruhsal problemler, yorgunluk ve diğer olarak belirlenmiştir.

1.4. PROFESYONEL SES KULLANICILARININ SESLERİNİ OLUMSUZ YÖNDE ETKİLEDİĞİ DÜŞÜNÜLEN FAKTÖRLER

1.4.1. Beslenme Problemleri

Düzensiz beslenme şekli, zamansız yemek yeme alışkanlığı ve buna bağlı görülebilecek reflü, (mide asidinin kusma ya da öğürme olmaksızın geri kaçışı) profesyonel ses kullanıcılarının seslerini olumsuz yönde etkileyen bir faktördür (Hegde, 1996, s:454, Boone, 1992, s:73). Yediklerimiz yemek borusu yolu ile midemize ulaşır. Mide, besinleri mide asidi ve peptit asit ile sindirebilmektedir. Ancak reflü görüldüğü takdirde mide içeriği yemek borusuna geri kaçır ve buna da gastroözofageal reflü denir

(GÖR). Larengofarengal reflü (LFR) ise gastroözofageal reflünün daha ileri bir aşaması olup mide içeriğinin geri kaçışının larenkse veya farenkse kadar ulaşması anlamına gelir (Yorulmaz, 2002, s:5). Gece geç saatte yemek yedikten kısa bir süre sonra yatıldığında, yatar pozisyonda yer çekiminin de etkisi ile mide asidi ses telleri seviyesine kadar ilerler ve bu da ses kalitesinde bozulmalara yol açar. Bazı yiyecek ve içeceklerin de reflü riskini özellikle arttırdığı bilinmektedir. Bunlar çikolata, kahve, kola ve gazoz gibi asitli içecekler ile nane ve sodalı içeceklerdir (Oğuz ve Üstündağ, 1996 s:118; Colton ve Casper, 1996, s:265). Gastroözofageal veya larengofarengal reflünün son yıllarda yapılan araştırmalarda pek çok ses sorununun altında yatan organik hastalık olduğu bildirilmiştir (Akşit, Özçelik ve ark, 1999, s: 421).

Yenilen yemeğin saati kadar miktarı da önemlidir. Dengeli ve iyi beslenmek, fazla kilolardan kaçınmak gerekir (Aksoy ve Tekin, 2004, s:1299). Yemeklerden hemen sonra sesi yoğun olarak kullanmak, konferans vermek, şarkı söylemek de doğru değildir. Dolu bir mide diyafram hareketlerini engeller (Cevanşir ve Gürel, 1982, s:62; Ömür, 2001, s:89).

Beslenme alışkanlıkları içinde tüketilen su miktarı da önemli yer tutar. Hidrasyon, ses sağlığının en önemli unsurlarından biridir (Boone ve McFarlane, 2000, s:253; Akşit, Özçelik ve ark, 1999, s: 421). Ses telleri yapısı gereği mukoza ile kaplı ve nemlidir. Yeterli miktarda su içilmediği takdirde nem miktarında azalma ve buna bağlı patolojiler oluşabilir. Bir günde tüketilmesi gereken ve yeterli olarak kabul edilen su miktarı büyük bir bardak ile 8-12 bardaktır (McCoy, 2003, s:122). Kuru bir gırtlak nemli bir gırtlakın göstereceği performansı gösteremeyebilir. Yeterli miktarda sıvı alındığında ise sesin performansı artar, boğazdaki kuruluk hissi ve acı da kaybolur (Boone, 1991; s: 24; Aksoy ve Tekin, 2004, s:1299).

1.4.2. Belirli Bir Zaman Aralığında Sesi Gereğinden Fazla Kullanmak

Belirli bir zaman aralığında sesi gereğinden fazla kullanmak, sesi yoran bir faktördür. Aşırı miktarda sesini yoran kişilerde boğaz kuruması, boğazda acı ve yanma şikayetleri görülür. Bu şikayetlerden yakınan bir kişinin sesini yoğun olarak kullanmaya devam etmesi durumunda kalıcı ses problemleri oluşabilir. Konuşma esnasında yanlış kas kullanımı ve ses aralığı dışında bir sesle konuşmak ya da şarkı söylemek de ses suistimaline sebep olur. Profesyonel ses kullanıcısı belirli bir zaman aralığı içinde sesini

zorlanmaya devam ettiği takdirde, ses suistimali sonucunda vokal yorgunluk ve seste bozulmalar görülür (<http://www.thevoicecenter.org/>). Yorucu ve uzun süreli ses kullanımı gırtlakta organik değişikliklere de zemin hazırlar (Aksoy ve Tekin, 2004, s:1299).

Profesyonel ses kullanıcıları seslerini yoğun olarak kullandıkları süreleri iyi belirlemeli, şarkı söyledikleri veya konuştukları zamanı sınırlamalıdır. Her kişi için sesin yorulma süresi farklılık göstereceğinden kişi kendi limitlerinin farkında olmalıdır (McCoy, 2003, s:122). Uzun süre ara vermeden çalışmak sese zarar vereceğinden ses zaman zaman dinlendirilmelidir (Cevanşir ve Gürel, 1982, s:63, Boone ve McFarlane, 2000, s:253).

1.4.3. Düzensiz Uyku

Düzenli ve huzurlu bir uyku vücudun temel ihtiyacıdır. Uyku esnasında vücut dinlenir. Düzenli ve huzurlu uyku uyumayan kişiler sabah uyandıklarında kendilerini yorgun hissederler. Sabah dinlenememiş bir şekilde yataktan kalkan kişinin gün boyunca zinde bir performans göstermesi beklenemez. Kişinin yorgun olduğunu sesinden anlamak mümkündür. Kendini yorgun ve bitkin hisseden bir kişi sesini yüksek performansla kullanamayacaktır (Boone, 1991, s:22; McCoy, 2003, s:122). Uykusuzluğun bir çok ses sanatçısının performansını etkilediği bilinen bir gerçektir (Ömür, 2001, s.80; Aksoy ve Tekin, 2004, s:1299).

1.4.4. Yaşam Standartlarının Olumsuzlukları, Yorgunluk ve Stres

Kişinin yaşadığı hayattan memnun olabilmesi için azami de bazı standartların karşılanmış olması gerekmektedir. Bu standartların karşılanamadığı durumlarda huzurlu ve mutlu olmak zordur. İstenmeyen bir yaşam tarzı da kişileri mutsuzluğa ve strese itebilmektedir. Ülkemizdeki en büyük sıkıntılardan biri kişilerin maddi kazançlarının her zaman hayat standartlarını karşılayabilecek oranda yeterli olmamasıdır. Bu nedenden dolayı ek iş ya da normalin üstünde bir performansla çalışmak gerekebilmekte, bu gibi durumlar da kişide stres ve yorgunluğa yol açabilmektedir. Tüm bu olumsuzluklar içinde ses de olumsuz etkilenmektedir (Boone, 1991, s:99-105; Colton ve Casper, 1996, s:196-197; Damste, 1997, s:5/6/11; Boone ve McFarlane, 2000, s:210;).

1.4.5. Ruhsal ve Özel Problemler, Psikosomatik Sorunlar

Ses, her türlü duyguyu dışa yansıtan bir unsur olduğundan ruhsal ve özel problemler ile “zihinsel ve ruhsal faktörlerin vücut işlevlerini etkilemesi” durumu ile açıklanan psikosomatik sorunlar, profesyonel ses kullanıcılarının seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörlerdir (Boone, 1991, s:103).

Ancak psikolojik sorunlara bağlı ses bozuklukları vakalarına nadir rastlanır. Psikolojik kökenli ses sorunu yaşayan pek çok hastayı herhangi bir psikolojik ya da psikiyatrik yardım almadan sadece ses terapisi ile eski sesine kavuşturmak mümkün olsa da, bazı ses sorunlarının altında ciddi psikiyatrik nedenler de yatabilmektedir. Bu nedenle, uzman ses terapistinin hastanın ses ile ilgili yaşadığı sorunların altında yatabilecek psikolojik problemlerin farkına vararak bu tür hastaları gerektiğinde bir psikiyatrya yönlendirmesi, terapinin başarısı açısından da yerinde olacaktır (Colton ve Casper, 1996, s:278; Damste, 1997, s:5/6/11; <http://www.thevoicecenter.org/>).

1.4.6. Üst Solunum Yolu Enfeksiyonları

Üst solunum yolu enfeksiyonları seste geçici problemlerin görülmesine yol açar. Ses, boğuk ve kısık çıkar. Konuşurken boğazda ağrı ve acı şikayetleri olur. Bu durumda sözel iletişim kurmak zorlaşır. Üst solunum yolu enfeksiyonuna bağlı ses sorunu ile başedebilmenin en iyi yolu sesi olabildiğince dinlendirmek ve boğazdaki kurumayı önlemek için bol sıvı tüketmektir. Üst solunum yolu enfeksiyonuna bağlı ses problemlerinde boğuk ve kısık sesle uzun süre konuşmak ses tellerine zarar verecektir. Ses istirahati, enfeksiyonun yerleştiği ses tellerinin iyileşmesini sağlar (Boone, 1991; s:23; Hegde, 1996, s:456; Colton ve Casper, 1996, s:266).

1.4.7. Yumuşak Doku Ödemleri

Ödem, derialtı dokularında aşırı sıvı toplanması anlamına gelmektedir (Kocatürk, 2000, s:270). Bir takım enfeksiyonlar burun, sinüs, boğaz ve larenks mukozasında ödem ve inflamatuvar (iltihap) olaylara neden olur. Bu bölgeler sesin oluşumunda önemli rol oynadığından görülen ödem ve iltihaplanma da sesin kalitesini etkiler. Bu nedenle profesyonel ses kullanıcıları bu bölgelerde oluşabilecek enfeksiyonlara karşı daha tedbirli olmalıdır. Vokal mekanizmayı rahatsız edecek mukozal iritasyonların varlığının önlenmesi gerekir (Aksoy ve Tekin, 2004, s:1299).

1.4.8. Hormonal Problemler

İnsan sesi hormonal değişikliklere çok hassastır. Hormonal değişiklikler sonucu işlevsel, yapısal ve psikolojik bozukluklar ortaya çıkar ve ses bozulur. Ses şiddeti azalır, seste yorgunluk ve boğukluk gözlenir (Ömür, 2001, s:79-80). Hormonlar, ses üzerinde en dramatik etkisini ergenlik dönemindeki kızlar ve erkekler üzerinde gösterir. Bu etki normal olmakla birlikte sesteki değişim çok belirgindir. Bunun yanında, özellikle kadınlar menstürasyon ve menapoz dönemleri ile hamilelikte ses kalitelerinde değişim yaşayabilirler. Menstürasyon döneminde ses tellerinde oluşan hafif ödem ve hareket sınırlılığı sesin daha kısık çıkmasına sebebiyet verir. Bu dönemin kadınlar üzerindeki etkileri farklılık gösterir. Menapoz döneminde ise, ses tellerinin doğal elastikiyetinde bir parça azalma ve temel frekansta düşme görülür. Hamilelikte de hormonal dengeler değiştiğinden ses olumsuz yönde etkilenebilir. Uygulanabilecek pek çok ilaç ve tedavi şekli olmakla birlikte, kişiye uygun tedavi planının mutlak surette konusunda uzman hekim tarafından belirlenmesi gerekir. Aksi takdirde, seste yan etkiler yaratabilecek bir ilaç kullanımı, sonrasında tamiri mümkün olmayan sorunlar doğurabilir (Boone, 1991; s:24; Brown, 1996, s: 230; Colton ve Casper,1996, s:283; McCoy, 2003; s:141-142).

1.4.9. İlaçların Gelişigüzel Kullanımı

Farklı rahatsızlıklar için kullanılan pek çok ilacın ses üzerinde yan etkileri olduğu bilinmektedir. Bu yan etkiler daha çok larenks mukozasında ve fonasyon esnasında ortaya çıkar (Colton ve Casper, 1996, s:91). Örneğin, çok miktarda ve devamlı kullanılan aspirin ses telleri üzerindeki damarlarda küçük kanamalara yol açabilmektedir. Bu durum, ses perdesinin düşmesine ve boğuk bir ses kalitesine yol açar. Antihistaminler ve diabetik ilaçlar ise boğazda kuruluğa sebep olabilir. Kan basıncını düşürmeye yarayan hipertansiyon ilaçlarının da kuruluk şikayetlerine yol açabildiği bilinmektedir. Kalp rahatsızlıkları için kullanılan bazı ilaçlar boğaz bölgesinde spazm ve ani ses kaybı gibi bazı yan etkiler yaratabilir. Hormonları düzenleyici ilaçların, nefes kontrolünde probleme, ses perde ve kalitesinde değişime sebep olabileceği bilinmelidir. Bunun yanında sese olumsuz yönde etki etmeyen ilaçlar da vardır. Ancak bunların hangileri olduğu ve ne şekilde kullanılması gerektiğine uzman hekim karar vermelidir (Boone, 1991, s:24-25; Brown, 1996, s: 231; McCoy, 2003, s:122-123). İlaçların her bir bireyin yaş, cinsiyet, psikolojik durum ve genetik

yapısına göre farklı tepkiler vereceği ve buna bağlı olarak da ses üzerindeki etkilerinin de değişkenlik göstereceği unutulmamalıdır (Colton ve Casper, 1996, s:91).

1.4.10. Alerji

Nefes yollarında etkili olan alerji, ses kısıklıklarına bazen de sesin tamamen kaybolmasına neden olabilir (Hegde, 1996, s:466). Tedavi aşamasında kullanılabilecek bazı ilaçların da ses üzerinde yan etkileri olabilir. Alerji, kişinin ses kalitesini etkiliyorsa ses terapisti hastayı öncelikle alerji konusunda ayrıntılı bir tetkik ve tedavinin yapılması için bir hekime yönlendirmelidir (Boone, 1991, s:23; Brown, 1996, s: 231-232; Boone ve McFarlane, 2000, s:16). Alerji tanısının konması ve tedavisinin uzun zaman alabileceği de bilinmelidir (Colton ve Casper, 1996, s:264).

1.4.11. Resital ve Gösterilerde Sesi Olumsuz Yönde Etkileyebilecek Faktörler

1.4.11.1. Kostümler

Resital ve gösteriler esnasında opera sanatçıları tarafından giyilen kostümler kimi zaman sese olumsuz yönde etki edebilmektedir. Kostümün çok dar olması ya da kemerinin sıkı olması rahat solunumu engellediğinden kullanılmamalıdır. Giyilen kostümün yapıldığı kumaş da önemlidir. Ağır, taşınması zor kostümler sanatçıyı yorabileceğinden kişinin performansını ve sesini de etkileyebilmektedir (Cevanşir ve Gürel, 1982, s:61).

1.4.11.2. Sahne Tozu ve Resital Esnasında Sahneye Verilen Duman

Profesyonel ses sanatçılarının çalışma ortamları ve bu ortamların kişilerin vokal sağlığı açısından ne derece elverişli olduğu ile ilgili yeterli derecede bilgi ve araştırma yoktur. Opera sahnesindeki zararlı maddelerin şarkıcıların nefes yolları üzerindeki olumsuz etkisi Richter, Löhle, Knapp, Weikert, Schlömicher-Thier ve Verdolini tarafından (2002) yapılan bir çalışma ile araştırılmış ve sanatçıların sahnedeki resital veya oyunlar esnasında maruz kaldıkları bazı ajanlar belirlenmiştir. Sahne tozu ve resital esnasında sahneye verilen dumanın bu ajanları barındıran ve sanatçıların vokal performanslarını olumsuz yönde etkileyen faktörler olduğu belirlenmiş, bu maddelerin sadece profesyonel ses sanatçıları için değil her bireye zararlı olabileceği ifade edilmiştir. Ancak profesyonel ses sanatçılarının bu ajanlara tolerasyonunun daha az

olduğu, bu nedenle bu konuda önleyici tedbirlerin alınması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Aynı araştırmada, opera sahnesinin kuru ve tozlu ortamının nefes yollarını oluşturan kanallarda problemlere yol açtığı, sahne ortamının sıcak ya da soğuk olması ve solunan havanın nemlilik oranının sanatçının ses performansına etki edebileceği hususuna da değinilmiştir. Ancak sese zararlı olabilecek maddeler ile ses performansının birbirine olan etkisi konusunda yeterince araştırma yapılmadığı da belirtilmiştir.

1.4.12. Çalışma Ortamındaki Huzursuzluklar ve Çalışma Saatlerinin Düzensizliği

İş, hayatımızın çok büyük bir parçasını kaplamaktadır. İşte, huzurlu ve mutlu olmak ruhsal sağlık açısından önemlidir. Yaşanan huzursuzluk ve mutsuzluklar işe ve çalışmaya karşı duyulan istek ve motivasyonu, dolayısıyla da kişinin psikolojisini olumsuz yönde etkileyebilir. Bu durumda çalışmak zorunda olmak ise artı bir stres unsuru yaratabilmektedir. Önceden de belirtildiği gibi ses, kişinin duygularının en açık göstergesi olduğundan yaşanan olumsuzlukların kişinin sesine yansması doğaldır (Boone, 1991, s:100).

Çalışma saatlerinin düzensizliği de rutin bir hayat oluşturmaya engeldir. Bu durum yemek ve uyku düzenini de etkiler. Yemek ve uyku düzenindeki bozukluklar sese olumsuz yönde etki eder. Kimi zaman vücut değişkenlik gösteren yaşam standartlarına uyum sağlamakta güçlük çeker ve vücutun bağışıklık sistemi zayıflayabilir. Ses sağlığı ve kalitesi açısından özellikle profesyonel ses sanatçılarının yaşam şekillerine artı bir özen göstererek bu tür olumsuzluklardan kaçınmaları gerekmektedir (Boone, 1991, s:100; Ömür, 2001, s:89; McCoy, 2003, s:122).

1.4.13. Yabancı Madde Kullanımı

1.4.13.1. Sigara Kullanımı

Tütünde 4700 kimyasal madde vardır ve bunların 43 tanesi kanserojendir. Ayrıca sigara dumanındaki toksinler akciğer hücrelerinin DNA'sını bozarlar ve hücrelerin bölünebilme hızlarını çoğaltarak tümörlerin oluşmasına yol açarlar. Sigara, akciğer kanserinin %85'inden sorumlu olduğu kadar daha pek çok kanser türüne yol açmaktadır. Sigaranın ses tellerine yaptığı zararlar pek çok bilimsel araştırmayla kanıtlanmıştır. Sigaranın ses telleri mukozasında tahriş, akciğer kapasitesinde azalma

gibi daha pek çok zararları vardır. Sigaranın sebep olduğu öksürük boğaz bölgesindeki iritasyonu da artırır. Sigara içen kişilerin burun mukozalarında kalıcı değişiklikler olduğu, bu kişilerin orta kulak iltihabı ve sinüzit gibi rahatsızlıklara daha yatkın oldukları saptanmıştır (Brown, 1996, s:230-231; Hegde, 1996, s:454-455; Colton ve Casper, 1996, s:264; Ömür, 2001,s.87, 102; McCoy, 2003, s: 139).

1.4.13.2. Sigaralı Ortamlarda Bulunmak

Pasif içiciler de normal içicilerle eşdeğer riskler taşırlar. Pasif içicilikte sigara dumanı daha küçük çapta partiküller içerdiğinden akciğer dokusunun daha derin tabakalarında depolanır. Yoğun sigara dumanına maruz kalan kişide baş ağrısı, gözlerde yanma, burun tıkanıklığı, boğazda yanma ve öksürük görülür (Ömür, 2001, s:103). Kimi zamanlar profesyonel ses kullanıcılarının sigara dumanının çok yoğun olduğu yerlerde çalışma zorunluluğu doğabilir. Böyle bir ortamda uzun süre bulunmanın sese ve vokal yapıya zararlı olabileceği bilinmelidir. Sigara dumanının sese olumsuz etkilerini azaltmak için çevre düzenlemesinin yapılması gerekir (Colton ve Casper, 1996, s: 264-265).

1.4.13.3. Alkol Kullanımı

Alkol kullanımı damarları genişlettiğinden ses teli mukozasının salgılarını bozar. Yıllarca ses eğitimi almış kişilerin dahi kaslarının ince motor ayarının etkilenmesine neden olabilir. İçkinin bir diğer zararı da içerdiği bazı maddelerden kaynaklanmaktadır. Bazı içkiler bir takım üzümlerden ve yulaftan yapılır. Bu maddeler kimi kişilerde alerjiye neden olabilmekte, burun tıkanıklığı ve akıntısı gibi şikayetlere sebebiyet verebilmektedir (Hegde, 1996, s:454-455; Ömür, 2001, s:88). Uzun süreli ve yüksek dozlarda alkol kullanımı, sigarada olduğu gibi kanser riskini de birlikte taşır. Sigara kullanımına ek olarak kişi aynı zamanda alkol de kullanıyorsa ağız ve gırtlak kanseri riski önemli derecede artar (Kündük, 1996, s:123; Colton ve Casper, 1996, s:178,302). Alkol, yol açtığı tüm bu sorunların yanı sıra vücuttaki suyu emme özelliğine de sahiptir. Mukozanın yapısı nemli olduğundan vücuttaki su kaybı mukozada kurumaya sebep olur. Sesin sağlıklı ve kaliteli çıkabilmesi için mukozanın nemli kalması gerekir. Bu nedenle tüketilen alkol sesin kalitesinde de sorun yaşanmasına neden olur (<http://www.nidcd.nih.gov/health>).

1.4.14. Hava ve Isı Değişiklikleri

Çevresel faktörlere bağlı problemler seste sorunlara yol açar. Bunlardan ortamın sıcaklığı ve nem oranı da sese etki eden önemli unsurlar arasındadır. Nem derecesinin yüksek veya havanın çok sıcak olduğu kuru ve kimyevi maddeler içeren yerlerde bulunmak ses için son derece zararlıdır (Cevanşir ve Gürel, 1982, s:61). Ancak çevre düzenlemesi ile bu sorunun üstesinden gelmek mümkündür. Havadaki ideal nem oranı %40 ile %50 civarında olmalıdır. Nem oranı bu seviyelerin altına düştüğünde boğaz bölgesinde kuruma ve iritasyon oluşur. O nedenle ortamın nemlendirilmesi ve bol bol sıvı tüketilmesi gerekir. Nem oranının %85'in üstüne çıktığı durumlarda ise boğaz ve burun temizleme ihtiyacı artar. Klimalar havadaki nemi almak için kullanılabilir. Ancak klimaların havadaki nem oranını gereğinden fazla kuruttuğu da akılda tutulması gereken bir diğer unsurdur (Boone, 1991, s: 21; Colton ve Casper, 1996, s:265,302).

1.5. PROFESYONEL SES SANATÇILARINDA SES BOZUKLUĞUNA NEDEN OLAN FAKTÖRLER

Profesyonel ses kullanıcıları hayatlarını seslerini kullanarak kazanmak zorunda olduklarından seslerinde oluşan bir problemin hayatlarını etkileyen ciddi bir probleme dönüşmesine şaşırılmaması gerekir. Seste herhangi bir problemin görülmesi genellikle profesyonel ses kullanıcısının ses bakım ve hijyeni ile ses suistimali hakkında ne derece bilgili ve bilinçli olduğu ile yakından ilgilidir. Koufman'ın sınıflamasına göre "seçkin ses kullanıcısı" olarak adlandırılan I.Sınıf ses kullanıcıları diğer sınıf ses kullanıcılarına göre bu konuda daha şanslı olarak değerlendirilebilir. Nitekim bu gruptaki kişiler ses eğitimleri esnasında genellikle ses bakım ve hijyeni konusunda bilgilendirilmekte ve sesi suistimal edebilecek faktörler konusunda aydınlatılmaktadırlar. Ancak yine de bu grup ses kullanıcılarından bile pek çoğunun yeterince bilgilendirilmedikleri bilinmektedir. Ömür (2001, s:67-72) profesyonel ses sanatçılarında ses bozukluğuna neden olabilecek faktörleri şu şekilde sıralamanın faydalı olabileceğini belirtmektedir:

1. Yanlış postür: Doğru postür ses üretimi için temel ve kaçınılmaz koşuldur. Sesin doğru ve düzgün bir şekilde üretilebilmesi için kişinin postürüne dikkat etmesi gereklidir. Yanlış bir postür ile şarkı söylemeye çalışan bir sanatçı kaslarını doğru şekilde kullanamayacak ve solunumunu da doğru şekilde yapamayacaktır. Bu

durum belli bir süre içinde ses sorunlarına neden olabilmektedir (www.thevoicecenter.org, Boone, 1991, s:32-33, Brown, 1996, s:17).

2. Tekniğin kusurlu olması: Eğitimini yarım bırakan ya da yetersiz eğitim alan sanatçılar şarkı söylerken düzeltilmesi zor olan istenmeyen teknikler geliştirebilirler. Yanlış teknik ile şarkı söylemek, gırtlığın gereğinden fazla zorlanmasına ve belli bir süre içinde ses sorunlarının görülmesine neden olacaktır. Ancak sanatçılar genellikle tekniklerinin kusurlu olduğunu kabul etmek istemezler. Bu durum hem amatör hem de uzun yıllardır bu işi yapmakta olan sanatçılar için de geçerli olabilmektedir (Brown,1996, s:146; McCoy, 2003; s:121).

3. Düzenli egzersiz ve pratiğin yapılmaması: Bir atletin ortalama bir başarı gösterebilmesi için düzenli olarak egzersiz yapması gerekir. Benzer durum sanatçılar için de geçerlidir. Disiplinli bir eğitim ve çalışmanın önemi bazı sanatçılar tarafından tam olarak kavranamamıştır. Sanatçının disiplinli bir şekilde çalışmaması performans ve başarıyı etkileyebilmekte, uzun bir dinlenme döneminden sonra sese yüklenilmesi sonucunda da ses sorunlarının görülmesine neden olabilmektedir (Brown, 1996, s:115).

4. Yanlış solunum şekli ile şarkı söylemek: Profesyonel ses sanatçıları aldıkları eğitim esnasında solunum kaslarının doğru kullanımını öğrenirler. Şarkı söylerken bu kasları doğru kullanmak gırtlığa gereksiz yüklenmeyi önler.

5. Ergenlik döneminde şarkı söylemek: Bu dönemde ses tam olarak oturmadığından şarkı söyleme ve şan dersi alınmasının zararlı olup olmadığı tartışma konusudur. Brown (1996, s:67-69), bu dönemde şarkı söylemenin sese zararlı olmadığına inanmakla birlikte uzun süreli şarkı söylemenin zarar getirebileceğinden bahsetmiştir.

6. Kendi sesinden farklı bir ses çıkarmaya çalışmak: Bazı sanatçılar beğendikleri ya da özendikleri sanatçının sesini taklit etmeye, kendi seslerini onun sesine benzetererek şarkı söylemeye çalışırlar. Ancak önceden de anlatıldığı gibi her bireyin kendine özgü ses karakteri vardır. Bunu bir şekilde değiştirmeye zorlamak hatalı ve zararlıdır. Bu durum belli bir süre sonra ses sorunlarının görülmesine neden olabilir.

7. Yetersiz eğitim: Profesyonel ses sanatçıları okulda doğru teknik ile şarkı söylemeyi öğrenir. Ancak bu eğitimin yetersiz ya da yarım kalması durumunda ses

sorunları ile karşılaşma olasılıkları artar. Sanatçının profesyonel hayatta sesi ile ilgili sorun yaşamaması için eğitimini tamamlamış olması gerekir.

8. Eğitim ve çalışma programlarının yüklü olması: Profesyonel ses sanatçısı her ne kadar sesine olumsuz yönde etki edebilecek faktörlerden kaçınıp sesini korumaya çalışsa da eğer yüklü bir eğitim ve çalışma programı varsa bu durum sesini yorarak sorunların oluşmasına neden olabilir. Yoğun çalışan bir sanatçı öncelikle kendini bedenen yorgun hisseder, bu da performansını etkiler. İyi bir performans ile şarkı söyleyebilmek fiziksel enerji gerektirir (McCoy, 2003, s:123).

9. Prova ve çalışma ortamının sağlıksız olması: Provaların yapıldığı ortamda akustiğin bozuk, havanın sıcak, soğuk ya da kuru olması, buna ilaveten çalışılan ortamda sigara dumanı, toz ve gürültünün varlığı sanatçının sesini olumsuz yönde etkileyebilir. Aynı prova ortamında olduğu gibi konser ortamının da gürültülü ve tozlu olması, salon akustiğinin iyi olmaması sanatçılar için çok zararlıdır. Bu gibi durumlar seste yorgunluk ve enfeksiyon riskini arttırır. Gürültülü ortamlarda mikrofon ile şarkı söylemek gerekir. Fakat ne yazık ki her konser ortamı istenilen ideal ortama sahip değildir. O nedenle sanatçıların bu gibi ortamlarda verdikleri konserler sonucunda sesleri olumsuz yönde etkilenecektir (McCoy, 2003, s:121).

10. Uzun ve sık yolculuk yapmak: Pek çok profesyonel ses sanatçısı meslekleri gereği farklı şehirlere giderek buralarda resitaller vermek durumundadır. Bu yolculuklar esnasında sanatçı hem uyku hem de yeme alışkanlıklarında değişiklikler yapmak durumunda kalır. Ortamı kuru ve gürültülü olan uçaklarda sohbet etmek sese daha fazla zarar verir (Brown,1996, s:229-230).

11. Sesin dinlendirilme sürecindeki yanlışlar: Sanatçı çalışmadığı dönemlerde ya da konser sonrası sahne arkasında sesine olumsuz yönde etki edebilecek durumlarla karşı karşıya kalabilir. Örneğin, resital sonrası sahne arkasında yapılan kutlamalarında ortam genellikle gürültülü ve tozlidir. Sanatçı henüz daha yeni sahneden indiğinden yorgun ve stresli olabilir. Tüm bu olumsuzluklara ek olarak ortamda sigara dumanı da varsa bu durumu daha da kötüleştirir.

12. Sese uygun olmayan repertuar: Önceden de belirtildiği gibi sanatçıların ses özelliklerine uygun sınıflamalar yapılır. Bazı zamanlar sanatçılar seslerinin sınıflandırılmasından rahatsızlık duyarlar. Örneğin, bir bariton tenör olmak

isteyebilir. Ancak sesi olduğundan başka bir şekilde kullanmak sese zarar verecektir. Bunun için sanatçı sesini kendi ses özellikleri doğrultusunda kullanmalıdır.

13. Konuşma sesinin korunmaması: İnsanlar konuşmak için seslerini kullanırlar. Ancak toplumdaki pek az kişi doğru konuşma teknikleri ve sesi koruma yöntemleri hakkında bilgi sahibidir. Ses sanatçıları eğitimleri süresince şarkı söylerken sesi koruma yöntemlerini öğrenirler fakat konuşurken seslerine aynı şekilde özen göstermeyebilirler. Bu durum özellikle gürültünün fazla olduğu yerlerde görülür. Ses sorunlarının yaşanmaması için sanatçıların şarkı söylerken olduğu gibi konuşurken de sesine aynı oranda özen göstermesi gerekir (McCoy, 2003, s:121).

14. Uçak yolculukları: Uçak içindeki hava kuru ve ortamı da gürültülüdür. Kuru ve gürültülü ortamda konuşmak sesi olumsuz yönde etkiler (Brown,1996, s:229-230).

15. Lombard etkisinin bilinmemesi: Lombard etkisi gürültülü ortamda sesin şiddetinin arttırılması eğilimidir. İyi bir sanatçı bu gibi ortamların farkına varır ve böyle ortamlarda sesini nasıl denetlemesi gerektiğini bilir. Fakat bu etkiden haberdar olmayan kişiler ortamdaki gürültüyü bastırarak sesini karşı tarafa duyurabilmek için farkında olmadan bağıarak konuşur. Gürültünün fazla olduğu kalabalık ya da otobüs, uçak gibi ortamlarda konuşmak sese zararlıdır. Böyle bir ortamda uzun süreli konuşmak da sese olumsuz yönde etki eder. Bu durum gırtlığın gereğinden fazla zorlanmasına sebep olacağından ses sorunlarının oluşmasına yol açabilir (Aksoy ve Tekin, 2004, s:1299).

16. Sahne korkusu, aşırı heyecan ve anksiyete: Kişinin içinde bulunduğu psikolojik durum sesini de etkiler. Kişinin sesinden duygularını anlamak mümkündür. Bu durum profesyonel ses sanatçıları için daha da büyük bir önem taşır. Çünkü sanatçının psikolojisi sesine de yansıtacağından bu durum işine ve dolayısıyla işte ki başarısına da yansımış olacaktır. Sanatçıların sahne öncesi anksiyete yaşamaları normaldir. Belirli bir miktar stres ve anksiyete dikkati odaklar ve optimal performans için gereklidir. Ancak aşırı düzeyde olduğunda ise zarar verir. Genelde sanatçılar öz-güven ve tecrübe ile bu anksiyetelerini kontrol altında tutmayı başarırlar. Bu durum her zaman, her yerde, bütün sanatçılar için geçerli olmayabilir. Böyle durumlarda sanatçılar seslerinin çabuk yorulduğundan, kalitesinin değiştiğinden ve seslerinin ara ara kısıldığından şikayetçi olurlar. Sanatçının sesi ile ilgili yaşadığı problemlerin temelinde anksiyete yatıyorsa, sesteki

bozukluğun herhangi organik bir sebebi yoksa, bu durum hekim tarafından hastaya anlatılmalı ve hasta bu konuda ikna edilmelidir. Hastaya, heyecana bağlı oluşan ses sorunlarına çok sık rastlanıldığı söylenmeli, yaşadığı anksiyetenin normal olduğu anlatılmalıdır. Tıbbi ve larengolojik incelemede ses tellerini etkileyen organik bozukluk bulunmadığı halde konuşma terapisi ile yeterli düzelme sağlanamadığı, hastanın terapide motive olmadığı, ses bozukluğu ile ikincil kazanç sağlandığı, terapi sırasında seste sağlanan düzelmelere karşı olumsuz reaksiyonlar verildiği ve uygunsuz anksiyete gösterildiği, sahne korkusunu ilaç almadan yenemediği durumda hasta uzman bir psikiyatru yönlendirilmelidir (Ömür ve Ökçün, 1996, s:137; Kumbasar, 2001).

17. Öz-güven eksikliği: Genellikle profesyonel ses sanatçılarının kendilerine güvenleri yüksektir. Buna karşın, çalışmaya yeni başlamış ya da eğitimlerini yarım bırakmış kişilerde bu tür öz-güven sorunları yaşanabilir. Buna bağlı oluşan heyecan ve stres de kişinin sesine yansiyacaktır. Bu gibi bir durum nadiren de olsa sesin kısa bir süreliğine hiç çıkmaması gibi bir sonuç doğurabilmektedir. Sanatçı zaman ve tecrübe ile öz-güveninin azalmasına sebep olan nedenleri bulup problemleri halledebildiği ölçüde bu sorunların üstesinden gelebilir (Brown, 1996, s:147-148).

18. Sigara kullanımı: Sigara dumanı mukozaya önemli derecede zarar vermektedir. Sigara dumanı ses kanalı boyunca hafif ödem ve yaygın iltihaba yol açar. Bunun sonucunda sesin kalitesi etkilenir ve ses sorunları görülür (Brown, 1996, s:230; McCoy, 2003, s:122).

19. Sigaralı ortamlarda bulunmak: Sigara içilmediği halde sigaralı ortamlarda bulunmak da seste sorun yaratır. Sigara dumanına maruz kalmak sigara içicisi olmak kadar mukozaya zarar verir. Sigara içicilerinde görülen yan etkiler sigaralı ortamda bulunan kişilerde de görülür (Brown, 1996, s:230).

20. Alkol ve kafein kullanımı: Alkolün etkisi ile kaslar gevşer ve sanatçının sesini kontrol etmesi güçleşir. İçilen bir tek kokteyl ses üzerindeki olumsuz etkini beş saat boyunca devam ettirir. Ayrıca kahve, çay ve çikolatadaki kafein merkezi sinir sistemi ve sesi etkiler (Brown, 1996, s:231).

21. İlaç kullanımı: Bazı sanatçılar sesleri ile ilgili yaşadıkları problemin ortaya çıkmasını ve duyulmasını istemezler. Çünkü problemin duyulması ile birlikte işlerinin tehlikeye girmesinden çekinirler. O nedenle kimi sanatçılar yaşadıkları ses

problemini kendi başlarına halletmeye çalışabilir. Ancak böyle durumlarda bilinçsizce kullanılan ilaçlar kısa sürede fayda gösterse bile uzun vadede daha büyük sorunlara yol açabilmektedir. Bu sebeple, tüm ilaçlar uzman bir hekim gözetiminde kullanılmalı ve etkileri de gene uzman hekim tarafından gözlenmelidir (Brown, 1996, s:231; McCoy, 2003, s:122).

22. Uyuşturucu maddelerin kullanımı: Uyuşturucu maddeler ses tellerine sigaradan daha fazla zarar verirler; boğaz ve boyun mukozalarını tahriş ederek damarlarda genişleme ve büzölmelere neden olur, duyarlılığı düşürür. Uyuşturucu maddeler ses kontrolünü azaltarak sesin bozulmasına yol açarlar (McCoy,2003, s:123; Aksoy ve Tekin, 2004, s:1299).

23. Beslenme: Beslenme alışkanlıkları sanatçıların dikkat etmesi gereken önemli bir unsurdur. Şişmanlık, solunum ve karın kaslarının çalışmasını zorlaştırır. Bu durumda şarkıcının tekniği de bozulur. Süt, dondurma, çikolata, kahve, kuruyemiş gibi bazı yiyecekler özellikle de gösteriden hemen önce yenildiğinde salgılarda koyulaşma meydana getirerek boğazı temizleme ihtiyacı doğurur. Limon suyu salgıları incelttiği için bu gibi durumlarda faydalı olabilir. Sanatçıların genel olarak beslenme alışkanlıkları konusunda bilgili olması gerekir. Çünkü yanlış beslenme alışkanlığı olan sanatçıların gece geç saatlerde yemek yedikten kısa bir süre sonra yattıklarında mide asidinin kusma ya da öğürme olmaksızın geri kaçıışı anlamına gelen reflü problemi yaşamaları kaçınılmazdır. Reflü, larenks mukozasını tahriş edeceğinden sese olumsuz yönde etki eder (Akşit, Özçelik ve ark., 1999, s:421).

24. Vücudun su ihtiyacının karşılanmaması: Mukoza, yapısı gereği nemli ve kaygandır. Sürekli olarak nefes alıp verdiğimizde bu yapının kuruma eğilimi vardır. Ancak sık içilen su ile mukozayı nemli tutabiliriz. Bol su içme gerekliliğinin yanı sıra vücuttaki su miktarını azaltan kafeinli içeceklerden ve alkolden de uzak durmak gerektiği unutulmamalıdır (McCoy, 2003, s:122).

25. Sesin yaşlanması: Yaşlanmaya bağlı vücutta belli fiziksel değişimler meydana gelir. Karın ve diğer vücut kaslarının tonüsü azalır, akciğerler esnekliğini kaybeder, toraksın genişleme özelliği azalır, mukozada atrofi başlar, salgıların özellikleri değişir, sinir uçlarının miktarı azalır ve psikonörolojik fonksiyonlar da değişiklik gösterir. Larenks kıkırdakları incelerek kemikleşmeye başlar ve tonusları azalır (Ömür ve Ökçün, 1996, s:130). Bu nedenlerden dolayı yaşın ilerlemesi ile ses de

yaşlanmaya başlar. İlerleyen yaş ile birlikte sesin aralığı azalır, seste düzensizlikler ve yorulma görülür. Bunlar, ses tellerinde yaşlanmanın etkisi ile birlikte görülen atrofiye bağlıdır. Profesyonel kişi solunum kapasitesinin düştüğünü farkeder ve daha sık solunum yapmak zorunda kalır (Colton ve Casper, 1996, s.183; Aksoy ve Tekin, 2004, s:1299). Vokal yapıdaki yaşa bağlı değişikliklerden dolayı rutin bir telefon konuşmasında dahi konuştuğumuz kişinin yaşlı olduğunu anlayabiliriz. Mueller (1997, s:159-168) araştırmasında, yaşlanmanın sese etkilerini incelemek amacı ile deneklerin ses özelliklerini maksimum fonasyon süresi, ses kalitesi, vokal jitter ve shimmer, spektral gürültü, temel frekans açısından incelemiştir. Bu araştırma ile yaşlanmanın vokal perde, ses şiddeti ve kalitesi üzerinde etkili olduğu sonucu bulunmuştur.

26. Hormonal problemler: Hormonal problemler kadın ses sanatçısı performansını olumsuz yönde etkileyen en önemli unsurdur. Ergenlik döneminde hormonların etkisi ile ses erkekte 1 oktav, kadında ise ½ oktav düşer. Erkek yetişkin sanatçılarda hipofiz ve tiroid hastalıkları olmadığı takdirde ses bozukluğu görülmez. Ancak kadınlar için durum farklıdır. Kadınların menstürasyon, hamilelik ve menapoz dönemlerinde hormonal değişikliklere bağlı olarak seslerinde farklılıklar meydana gelir. Ayrıca kullanılan doğum kontrol haplarının da ses üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğine dair araştırmalar da vardır (Boone, 1991, s:24; Colton ve Casper, 1996, s:283).

27. Mevsim hastalıkları: Mevsimlere bağlı olarak görülen bazı hastalıklar sanatçıların seslerinin etkilenmesine neden olabilir. Bunlar genellikle alerjik durumlar ya da üst solunum yollarına bağlı rahatsızlıklardır. Diğer kişilerin aksine solunum yollarındaki çok basit hastalıklar bile profesyonel ses üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir (Boone, 1991, s:23; Ömür, 2001, s:72).

28. Genel durum bozukluğu: Profesyonel ses sanatçısının içinde bulunduğu psikolojik durum sesi açısından önemlidir. Kişinin yaşadığı herhangi bir psikolojik sorun ilk olarak sese etki edecektir. Ancak eğitilmiş bir sanatçı bu durum ile baş edebilir. Fakat uzun süreli psikolojik sorunlarda eğitilmiş ses sanatçıları dahi güçlük yaşayabilir. Bu nedenle böyle durumlarda problem ile tek başına savaşmak yerine profesyonel bir yardım alınması daha faydalı olacaktır (Ömür ve Ökçün, 1996, s:137).

29. Yorgunluk: Yorgunluk kişinin performansını etkileyen bir faktördür. Kişinin enerjik ve performansının yüksek olabilmesi için dinlenmiş olması gerekir. Vücut yorgunluğu yaşayan bir sanatçı resitali esnasında da çabuk yorulacak ve bu durum sesini ve performansını etkileyecektir. Bu nedenle profesyonel ses sanatçısı ses organlarına çok yüklenmemeli ve gereksiz yere çalıştırmamalıdır. (Brown, 1996, s:232; McCoy, 2003, s: 122).

30. Uykusuzluk: Uykunun düzenli ve yeterli olması sonucunda vücut dinlenir. Uyku düzenindeki bozukluklar ya da yeterli derecede uyumamak kişinin rutin dengelerini bozacak, bu da sese olumsuz yönde etki edecektir (McCoy, 2003, s: 122).

31. Havanın nem oranının düşük ya da yüksek olması: Havadaki nem oranı profesyonel ses sanatçısı açısından önemlidir. Özellikle ortamın kuru ve nemsiz olması solunan hava ile birlikte mukozanın kurumasına sebebiyet verecektir. Çok nemli hava da kişinin terleyip bunalmasına neden olacağından ortam ne çok nemli ne de çok kuru olmalıdır. Performansın gerçekleştirildiği sahnenin nem oranının %40 ile %50 arasında olması gerekir. Diğer taraftan aşırı nemin de olumsuz etkisi vardır. Solunum yolları aşırı derecede nemlenirse burun ve boğaz aşırı mukus ve salgıyla bloke olur. Bazı ilaçlar, sigara ve düşük nem, üst solunum yollarında kuruma yapar. Ses sanatçısı larenks ve boğazdaki dokuların sıvı dengesinin önemini bilmek zorundadır (Boone, 1991, s:24; Colton ve Casper, 1996, s:302).

32. Larenks Dışı Cerrahiler: Pek çok kişi için tonsillektomi, nazal ameliyatlara gibi müdahaleler ses üzerinde önemli bir değişiklik yaratmasa da bu ameliyatlara profesyonel bir ses sanatçısı için çok daha farklı sonuçlar doğurabileceği ve kişinin meslek hayatını etkileyebileceği unutulmamalıdır. Ses sanatçısı, ses yolları ile ilgili geçirdiği herhangi bir ameliyat sonrasında sesini erken dönemde kullanmaktan kaçınmalıdır (Ömür ve Ökçün, 1996, s:137).

1.6. SES BOZUKLUĞUNUN GÖRÜLDÜĞÜ POPÜLASYON

Sesin kötü kullanımı ve ses suistimali vakalarına oldukça sık rastlanır ve ses sorunu yaşayan hastaların yaklaşık olarak %40'ını da bu grup hasta oluşturur. Seste sorun akut veya kronik gelişebilir. Sesin bir kere bile kötü kullanımı problemlerin

görülmesine yol açabilir. Rock şarkıcısı ya da antranörlerde olabileceği gibi bağırma ve zorlamadan dolayı sesin kötü kullanıldığı durumlarda ses tellerinde şişme, kanama gibi sorunlar görülebilir. Bu gibi problemler genelde profesyonel ses kullanıcılarının başına daha sık gelmekle birlikte herkesin yaşayabileceği sorunlar arasındadır (<http://www.thevoicecenter.org/>).

Wake Forest Üniversitesi Ses Bozuklukları Merkezi'ne ses şikayeti ile başvuran hastaların dağılımına bakıldığında Koufman'ın sınıflamasına göre bunların yaklaşık olarak %45'ini I. ve II. Sınıf, %43'ünü III. ve IV. Sınıf ses kullanıcılarının, geri kalan %12'lik dilimi de çocukların oluşturduğu sonucu elde edilmiştir. Koufman'ın sınıflamasına göre, ses problemi yaşayanlar içinde zaman kaybetmeden doktora ilk olarak başvuran grubun "seçkin ses kullanıcıları" olduğu görülmüştür. Profesyonel ses sanatçılarının özellikle de şarkıcıların bu grubu oluşturdukları ama ses problemi yaşayan hastalar içinde de küçük bir yüzdeye sahip oldukları dikkati çekmiştir. Bu grup, her ne kadar küçük bir yüzde oluştursa da hasta grubu içinde en önemli yere sahip olmaktadır. Çünkü bu grupta yer alan hastalarda görülen ses problemi kişinin mesleğindeki performansını etkileyecek, örneğin bir opera sanatçısının resitalini iptal etmek zorunluluğu doğurabilecektir. Bu durumda o kişi ile birlikte çalışan tüm orkestra çalışanları, konser sponsorları, dinleyicilerin de etkilenmesi doğaldır. Bu nedenle, oluşan bir ses problemi kişinin finansal ve profesyonel hayatına olduğu kadar mesleki kariyerine de önemli bir darbe vuracaktır (<http://www.thevoicecenter.org/>).

1.7. SESİN PROFESYONEL OLARAK BOZULMASI VE PROFESYONEL SES KULLANICILARINDA SIK RASTLANAN HASTALIKLAR

Sesini profesyonel olarak kullanan kişilerde ses hastalıklarının ortaya çıkmasının üç temel nedeni vardır. Bunlar kişilikle ilgili faktörler, sesin kötü kullanımı ve kronik sağlık ve medikal sorunlardır (Tınaz ve Aslan, 1997, s:89). Bu sebeplere bağlı olarak profesyonel ses kullanıcılarında en sık görülen problemler vokal kord nodülleri, polip, akut ve kronik larenjit, üst solunum yolu hastalıkları, Reinke ödemi, larengofarengal reflü, vokal kord hemorajisi, hormonal bozukluklar, anksiyete, yanlış konuşma alışkanlığı, yaşlanma, lareks dışı cerrahiler ve ilaçların gelişigüzel kullanılması sayılabilir.

1.8. TÜRKİYE'DE PROFESYONEL SES KULLANICILARININ SESLERİNİ OLUMSUZ YÖNDE ETKİLEDİĞİ DÜŞÜNÜLEN FAKTÖRLER İLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Türkiye'de profesyonel ses kullanıcılarının seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşlerini belirleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Buna karşın, profesyonel ses kullanıcısı olan veya olmayan kişilerdeki ses bozukluklarını tespite yönelik yapılmış farklı araştırmalara rastlamak mümkündür. Bu araştırmalar özellikle kulak-burun-boğaz kliniklerine başvurmuş hastalarda ses şikayetlerine rastlama sıklığı, bu şikayetlerin neler olduğu ve altında yatan patolojileri belirlemeye yönelik yapılmış çalışmalardır. Bunun yanısıra, kulak-burun-boğaz kliniklerine başvurmamış kişilerdeki ses sorunlarını tespite yönelik araştırmalar da vardır. Bu araştırmaların bazılarında araştırmayı yapan kişiler tarafından sesi olumsuz yönde etkilediği düşünülen belirli faktörlerden bahsedilmiştir. Ancak hiçbir araştırmada araştırmaya katılan kişilere sesi olumsuz yönde etkilediği düşünülen faktörlerin neler olabileceği sorulmamıştır.

Şenocak F., Toprak, Korkut, Öz, Erişir, Bilgin ve Şenocak D. (1986)'nin Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Kulak-Burun-Boğaz Anabilim dalında profesyonel olarak sesini kullanan kişilerle yaptıkları araştırmada, bu kişilerin günlük ses değişimleri, iritan madde kullanımı, stres, psikiyatrik sorunları, alerjik rahatsızlıkları, ses eğitimi ve süresi, günlük prova ve işleri gibi faktörler göz önünde bulundurularak klinik yaklaşımın esasları bir ön rapor olarak sunulmuştur. Bu araştırmada stres, aşırı çalışma, ses eğitimi eksikliği ve buna benzer bir çok kişisel faktörün ses sorunlarını arttırıcı özelliğe sahip olduğundan, sigara, alkol, düzensiz hayat koşulları, sık geçirilen üst solunum yolu enfeksiyonlarının da olumsuz etkiler yarattığından bahsedilmiştir. Bu araştırmada profesyonel olarak sesini kullanarak hayatını kazanan kişilerin sesle ilgili problemlerine yaklaşımın büyük sorumluluk gerektirdiğinden ve sesi olumsuz yönde etkileyebilecek bir çok faktörü göz önüne alarak geniş bir platformda inceleme yapılması gerekliliği vurgulanmıştır. Sesini profesyonel olarak kullanan kişilere klinik yaklaşımda kulak-burun-boğaz muayene yöntemleriyle tanıyı koyarak medikal veya cerrahi tedaviye geçmenin yeterli ve doğru olmadığı, hastalığın oluşumunu hazırlayan bir çok faktörün göz önüne alınması, gerektiğinde dil ve konuşma terapistleri ve psikiyatristlerle işbirliğine gidilmesi gerekliliğine de dikkat çekilmiştir.

Öğüt, Yavuzer, Kalaycı, Çeltiklioğlu ve Bakır (1999) tarafından ses sanatçılarında foniatrik yaklaşım konulu bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırma kapsamında 1992-1999 yılları arasında Kulak-Burun-Boğaz Anabilim dalına başvurmuş değişik disfoni ya da sesini kullanma güçlüğü yakınması olan ses sanatçılarında tanı ve tedavi yöntemleri anlatılmış ve elde edilen sonuçlar tartışılmıştır. Araştırmada sanatçıların başvurularındaki yakınmaları değerlendirilmiş ama bu sorunların ne gibi faktörlerden kaynaklanmış olabileceği araştırma konusu kapsamı içine alınmamıştır.

Yavuz (1992) tarafından yapılan “ses bakımı ve ses tekniği” adlı araştırmada da tütün ve alkolün profesyonel ses kullanıcılarının sesleri üzerindeki olumsuz etkisinden bahsedilmiştir.

Akşit, Özçelik, Saydam, Genç, Perçin ve Özgirgin (1999) tarafından yapılan başka bir araştırmada kliniğe davet edilen profesyonel ses sanatçıları videolarenostroboskopik ve bilgisayar tabanlı çok parametrelilik akustik değerlendirilmesi yapılmış, müzik branşları dışında olgular yaş, cinsiyet, eğitim tabanı, profesyonel meslek yaşamı süreleri, ses hijyeni ve kişisel alışkanlıklar göz önünde bulundurularak gruplanmış ve tarama amaçlı değerlendirilmiştir. Vokal hijyen konusunda uygulanan ankette olguların %25’inin düzenli ses veya nefes egzersizleri yaptığı, diğerlerinin ise günlük kayıt ve sahne çalışmalarına egzersiz yapmadan başladığı saptanmıştır. Olguların %28’inin düzenli sigara kullandığı, %13’ünün hidrasyonunun vokal performans üzerindeki olumlu etkisini bilerek uyguladığı, %9.4’ünde de reflü şikayetlerinin olduğu tespit edilmiştir.

Diğer bir araştırma Doğan, Almaz ve Baylanççek (2003) tarafından mesleği gereği sesini yoğun olarak kullanan ve herhangi bir ses problemi şikayeti ile kulak-burun-boğaz kliniğine başvurmamış profesyonel ses kullanıcıları ile yapılmış ve bu kişilerde görülen ses bozukluğu problemlerine dikkat çekilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmen, satış elemanı, konservatuvar öğrencisi, polis memuru, din görevlisi ve sekreterlerin sesleri hem kendileri hem de KBB uzmanı tarafından subjektif testler kullanılarak değerlendirilmiş ve aralarındaki korelasyon incelenmiştir. Araştırmada kullanılan SBS (Ses Bozuklukları Skalası), ses bozukluklarına bağlı olarak yaşanan fiziksel, fonksiyonel ve psikolojik problemleri değerlendirmek üzere geliştirilen ve hastanın kendi sesini değerlendirmesi için kullanılan bir değerlendirme aracıdır. GRBAS (Grade of severity (Disfoni derecesi), Roughness (Kabalık), Breathiness (Havalılık),

Asthenicity (Güçsüzlük), Strain (Gerginlik)) ise, literatürde ses bozukluklarının tedavisinde kullanılan ve sesin algısal olarak değerlendirilmesine yarayan bir skala olarak belirtilmiştir. Araştırmanın sonucunda, sekreter ve din görevlilerinden oluşan grubun GRBAS'a göre ses bozukluğu derecesinin diğer gruplardan anlamlı derecede daha fazla olduğu, SBS'na göre de ileri ve orta derecede ses problemi yaşayan bireylerin gene en fazla din görevlileri olduğu görülmüştür. Kontrol grubunda SBS ve GRBAS'a göre ses bozukluğu saptanma oranının profesyonel ses kullanıcılarından elde edilen değerlerden anlamlı derecede düşük olduğu ifade edilmiştir. Yapılan bu araştırma ile ses bozukluğu şikayeti nedeniyle kulak-burun-boğaz kliniklerine başvurmamasına rağmen profesyonel ses kullanıcılarının SBS formu ile değerlendirildiği zaman %23 oranında orta ve %6 oranında ileri derecede ses problemi yaşadığı, GRBAS skalasına göre ise %38 oranında ses bozukluğunun varlığı saptanmıştır. Aynı araştırmada, profesyonel ses kullanıcılarında bozulan ses kalitelerini kompanse edebilmek amacıyla yüksek sesle konuşma ve sert glottal kapanmalar izlenmekte olup bu durumun bir kısır döngüye yol açarak organik larengeal patolojilerin gelişimini kolaylaştırdığının önemi de vurgulanmıştır. Araştırmada, ülkemizde meslekleri gereği sesini yoğun olarak kullanan kişilerin yaşamakta oldukları ses problemlerine rağmen bu sorunları çok ilerlemedikçe profesyonel bir yardım arayışı içine girmedikleri sonucu elde edilmiştir. Ayrıca ciddi ses bozuklukları ortaya çıkmadan önce problemlerin giderilebilmesi için öncelikle bireylerin kendilerinde bir ses problemi olduğunu farketmelerinin önemi de vurgulanmıştır.

Yapılan tüm araştırmalar ışığında özellikle profesyonel ses kullanıcıları tarafından sese hangi faktörlerin olumsuz yönde etki edebileceğinin bilinmesi oluşabilecek ses problemlerinin önlenmesi açısından da büyük önem taşımaktadır.

1.9. AMAÇ

Bu araştırmanın genel amacı, profesyonel ses kullanıcılarının seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkında kendi görüşlerini saptamaktır.

Bu genel amaç doğrultusunda araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Profesyonel ses kullanıcılarından

a) Opera sanatçılarının,

b) Şan öğrencilerinin,

c) Pazar satıcılarının,

d) İmamların

seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşleri nelerdir?

2. Opera sanatçıları, şan öğrencileri, pazar satıcıları ve imamların seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşleri arasında farklılık var mıdır?

3. Ses eğitimi almış profesyonel opera sanatçıları ile henüz ses eğitimi almakta olan şan öğrencilerinin seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşleri arasında farklılık var mıdır?

4. Ses eğitimi almamış imam ve pazar satıcılarının seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşleri arasında farklılık var mıdır?

5. Ses eğitimi almış profesyonel opera sanatçıları ve henüz ses eğitimi almakta olan şan öğrencileri ile hiç ses eğitimi almamış imam ve pazar satıcılarının seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşleri arasında farklılık var mıdır?

1.10. ÖNEM

Profesyonel ses kullanıcılarının seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki kendi görüşlerini ve farklı meslek gruplarından olan profesyonel ses kullanıcıları arasındaki görüş farklılıklarını belirlemek amacıyla bu araştırmaya gerek duyulmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi farklı meslek grubundaki kişilerin yaşadıkları benzer ses sorunları hayatlarını farklı oranda etkileyebilmektedir. Hayatlarını seslerini kullanarak kazanmak zorunda olan kişiler, seslerini kullanmadan mesleklerini icra eden kişilere göre seslerinde oluşan bir problemden çok daha fazla etkilenmektedir. Bu gibi meslek gruplarının başında da seslerinde oluşan en küçük bir problemin çalışma hayatlarını derinden etkileyebilecek olan opera sanatçıları gelmektedir. Opera sanatçıları seslerine dikkat etmek, onu her zaman korumak zorundadır. Çünkü ses, bu kişilerin bir nevi enstrümanlarıdır. Opera sanatçısı olma yolunda eğitim almakta olan şan öğrencileri için de benzer bir durum söz konusudur. Okul başarılarının devamı ve sonrasında edinecekleri meslekte başarılı olmak için onlar

da seslerine dikkat etmek ve herhangi bir problemin oluşmasına neden olabilecek olumsuz faktörlerden kaçınmak zorundadır. Pazar satıcıları ve imamlar da seslerini kullanarak mesleklerini yapmak zorunda olduklarından onların da seslerinde oluşabilecek bir problem hayatlarını olumsuz yönde etkileyecektir.

Bu araştırmada; opera sanatçıları ses eğitimi alan, şan öğrencileri ise ses eğitimi almakta olan, pazar satıcılığı ve imamlık meslek grubundan olan kişiler de ses eğitimi almadan mesleklerini icra etmek zorunda olan grubu oluşturmaktadır. Araştırmaya dahil edilen her bir grup için seslerinde oluşabilecek bir problem mesleklerini icra etme konusunda problem yaratacaktır. Opera sanatçıları, şan öğrencileri, pazar satıcıları ve imamların seslerine olumsuz yönde etki eden faktörler hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi, bu meslek grubundan ve seslerini kullanarak mesleklerini icra etmekte olan diğer meslek gruplarından kişilere, seslerini olumsuz yönde etkilenmesi muhtemel faktörlerin neler olabileceği konusunda bir fikir verme açısından önem taşımaktadır.

Bu araştırma, ses eğitimi alarak mesleklerini icra etmekte olan opera sanatçıları ile henüz opera sanatçısı olmamış fakat bu konuda eğitim almaya devam etmekte olan şan öğrencileri arasında ne gibi görüş farklılıklarının ortaya çıktığının görülmesi açısından önem taşımaktadır.

Araştırma, ses eğitimi almamış her iki ayrı meslek grubundan (pazar satıcıları ve imamlar) kişilerin seslerini olumsuz yönde etkilediğini düşündükleri faktörlerin ne şekilde farklılaşma gösterdiğini ortaya koymak açısından önem taşımaktadır.

Ve son olarak bu araştırma ile, ses eğitimi almış ya da almakta olan meslek grubundan kişiler (opera sanatçıları ve şan öğrencileri) ile ses eğitimi almamış meslek grubundan kişilerin (pazar satıcıları ve imamlar) seslerini olumsuz yönde etkilediğini düşündükleri faktörlerin ne şekilde farklılaşma gösterdiğini ortaya koymak açısından önem taşımaktadır.

Bu araştırma ile profesyonel sesi olumsuz yönde etkileyebilecek faktörlerin belirlenmesi sonucunda bu faktörlerin göz önünde bulundurulması ile seste oluşabilecek problemlerin önlenmesi açısından bir katkı sağlaması da umulmaktadır.

Sesin ne şekilde korunabileceği ancak eğitimle öğrenilebilir. Sesin korunması konusunda ses hijyeni hakkında fikir sahibi olmak gerekir. Yurt dışında “ses hijyeni” hakkında yapılmış pek çok araştırma vardır. Ancak, profesyonel sesin nelerden olumsuz yönde etkilenebileceği hakkında herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Araştırma,

seslerini kullanarak mesleklerini icra etmek zorunda olan meslek grubundan kişilerin görüşlerinden yola çıkarak belirlenmesi açısından ilk olma özelliği taşımaktadır.

BÖLÜM II

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu bölümde sırasıyla araştırmanın deseni, araştırma grubu, araştırmada kullanılan veri toplama aracı, verilerin çözümlenmesinde kullanılan istatistiksel yöntem ve teknikler yer almaktadır.

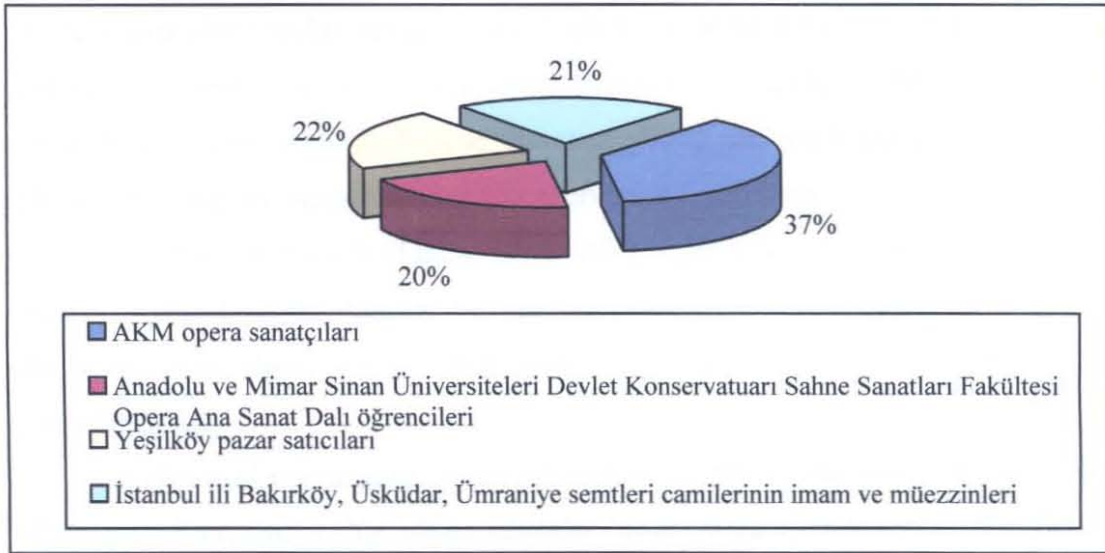
2.1. ARAŞTIRMA DESENİ

Bu araştırmada profesyonel ses kullanıcılarının seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörlerin “neler” olduğunu ortaya koymak amaçlandığından, “nedensel karşılaştırma” yöntemi kullanılarak desenlenmiştir (Karasar, 1991).

2.2. ARAŞTIRMA GRUBU

Bu araştırmanın evrenini, 2003 yılı ile Atatürk Kültür Merkezi (AKM) opera sanatçıları, Anadolu ve Mimar Sinan Üniversiteleri Devlet Konservatuvarı Sahne Sanatları Fakültesi Opera Ana Sanat Dalı öğrencileri, Yeşilköy pazar satıcıları ve İstanbul ilindeki Bakırköy, Üsküdar ve Ümraniye semtleri camilerinin imam ve müezzinleri oluşturmaktadır. Araştırmada yansız atama yöntemiyle örneklem alınma yoluna gidilmiştir.

Atatürk Kültür Merkezi (AKM) opera sanatçılarından 60 (%37) , Anadolu ve Mimar Sinan Üniversiteleri Devlet Konservatuvarı Sahne Sanatları Fakültesi Opera Ana Sanat Dalı öğrencilerinden 33 (%20) , Yeşilköy pazar satıcılarından 35 (%22) , İstanbul ilindeki Bakırköy, Üsküdar ve Ümraniye semtleri camilerinin imam ve müezzinlerinden 34 (%21) olmak üzere araştırmaya 162 profesyonel ses kullanıcısı dahil edilmiştir.

Grafik 1: Araştırmaya Dahil Edilen Grupların Yüzdeleri

2.3. VERİLERİN TOPLANMASI

2.3.1. Ölçü Aracının Geliştirilmesi

Araştırmanın içerik ögesine ilişkin veri toplama amacıyla, araştırmacı tarafından geliştirilen “Profesyonel Ses Kullanıcılarının Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörleri Belirleme Anketi” kullanılmıştır (Bkz. Ek-1). Ankette bu faktörleri belirlemek amacıyla toplam 25 alt soru maddesi bulunan tek bir soru yer almaktadır. Anket aşağıdaki süreçlerden geçirilerek son halini almıştır.

Profesyonel sese olumsuz yönde etki edebilecek faktörleri belirlemek amacı ile öncelikle konu ile ilgili literatür araştırması yapılmıştır. Literatürde ses hijyeni hakkında yapılan araştırmalara ulaşılarak bu araştırmalar ışığında sese hangi faktörlerin olumsuz yönde etki ettiği tespit edilmiştir. Bu faktörleri belirleyebilmek için ayrıca Northwestern Üniversitesi Tıp Fakültesi, Pittsburgh Üniversitesi, İşitme ve İletişim Bozuklukları Ulusal Enstitüsü, Wake Forest Üniversitesi, San Diego Üniversitesi ve Roosevelt Üniversitesi'nin ses hastalıkları ve ses hijyeni hakkında yayınlamış oldukları bilgilere ulaşılmış, bu kliniklerde kullanılan ses değerlendirme formları değerlendirilmiş böylece sesi olumsuz yönde etkileyen faktörler belirlenmiştir (<http://www.voice.northwestern.edu>, <http://www.upmc.edu>, <http://www.nidcd.nih.gov>, <http://www.wfubmc.edu>, <http://www.sandiegovoice.org>,

<http://www.faculty.roosevelt.edu>). Bu faktörler tespit edildikten sonra Koufman'ın sınıflamasına göre “seçkin ses kullanıcısı” olarak adlandırılan I. Sınıf ses kullanıcısı bir profesyonel opera sanatçısı ile bir araya gelinerek literatürde ulaşılan faktörlere ek olarak başka hangi faktörlerin sese olumsuz yönde etki edebileceği tespit edilmeye çalışılmıştır. Opera sanatçılarının, konservatuar eğitimleri süresince sesin doğru kullanımı ve korunması hakkında uzun yıllar eğitim almalarından ve bu kişilerin seslerinde oluşabilecek minimal bir ses bozukluğunun bile çalışmaya engel teşkil edebileceğinden dolayı konu hakkında en bilgili ve tecrübeli grup olduğu düşünülmüştür.

Profesyonel opera sanatçısının sese olumsuz yönde etki edebileceğine inandığı faktörler ile literatürden elde edilen faktörler bir araya getirilerek toplam 25 adet faktör belirlenmiştir. Bu faktörlerden 24 adedi kapalı, 1 adedi de açık uçludur. Belirlenen 25 faktör tek bir soru altında toplanmıştır (Bkz. Ek-1).

2.3.2. Veri Aracının Geçerliliğinin Sınanması

Geçerlik bir ölçü aracının ölçmeyi amaçladığı niteliği, bir başka nitelikte karıştırmadan doğru olarak ölçebilme derecesidir (Gay, 1987; Karasar, 1991). Ölçü araçları değişik amaçlarla geliştirildiğinden ve ölçü aracının geçerliği de amaca göre değerlendirildiğinden birden çok geçerlik çeşidi vardır. Bunlar içerik, yapı, uyum ve yordama geçerlikleridir (Gay, 1987).

Anket herhangi bir kurama dayanılarak geliştirilmediğinden “yapı” geçerliği, aynı amaca hizmet eden bir başka testle karşılaştırılmayacağından “uyum” geçerliği ve gelecekteki başarıyı ölçmek amaçlanmadığından “yordama” geçerliği dikkate alınmamıştır. Bu ölçü aracı için uygun olan “içerik” geçerliği çalışması yapılmıştır.

İçerik geçerliğinin değerlendirilmesi genelde testin uygulanacağı alanın uzmanlarından istenir. Ayrıca araştırmacı da uzman rolünü üstlenerek testin kendi çalışması için içerik geçerliğine sahip olup olmadığına karar verebilir (Gay, 1987).

• Uzman Görüşüne Başvurma:

Geliştirilen ankette yer alan soru maddelerinin kapsam bakımından uygunluğu, anlatım bakımından anlaşılabilirliği, gerekli bilgileri toplamaya yeterli olup olmadığını değerlendirmek amacıyla Anadolu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dil ve Konuşma Terapistliği Yüksek Lisans Bölümü'nde görevli 2 öğretim elemanının ve

profesyonel ses kullanıcıları ile çalışan KBB dalında profesör bir hekimin görüşlerine başvurularak bildirilen görüşler doğrultusunda anket son halini almıştır.

• **Pilot Uygulama:**

Oluşturulan form pilot uygulama olarak Eskişehir Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Sahne Sanatları Fakültesi Tiyatro Bölümünün 13 öğrencisine uygulanmıştır.

Yukarıdaki pilot çalışmanın bulguları doğrultusunda tüm alt soruların uygulayıcılar tarafından anlaşıldığı ve tümüne %100 oranında cevap verilebildiği görülmüştür.

2.3.3. Veri Aracının Uygulanması

Araştırmada kullanılan, “Profesyonel Ses Kullanıcılarının Seslerinin Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörleri Belirleme Aracı” araştırmanın örneklemini oluşturan Atatürk Kültür Merkezi (AKM) opera sanatçıları, Anadolu ve Mimar Sinan Üniversiteleri Devlet Konservatuvarı Sahne Sanatları Fakültesi Opera Ana Sanat Dalı öğrencileri, Yeşilköy pazar satıcıları ve İstanbul ilindeki Bakırköy, Üsküdar ve Ümraniye semtleri camilerinin imam ve müezzinlerine araştırmacı tarafından uygulanmıştır.

Araştırmaya katılan deneklerden, belirlenen faktörlerden kendi seslerini olumsuz yönde etkilediğini düşündükleri faktörleri işaretlemeleri, şayet belirlenen faktörler dışında başka bir faktör varsa bunu da tek açık uçlu alt madde olan 25. maddeye yazmaları istenmiştir. Aracın uygulanması iki haftalık sürede tamamlanmıştır.

2.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Bu araştırmada, profesyonel ses kullanıcılarının seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörlerin neler olduğunu belirlemek amacıyla nedensel karşılaştırma çalışması yapılmış ve ki-kare testi analizi kullanılmıştır. Araştırmanın bütün istatistiksel çözümlenmeleri SPSS adlı bilgisayar programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

BÖLÜM III BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, araştırmada ele alınan problemin çözümüne yönelik soruların ikinci bölümde belirlenen yöntem ve teknikler kullanılarak elde edilen bulgulara ve bunların yorumlanmasına yer verilmiştir. Bulgular ile yorumların ele alınışında araştırmamanın temel amacı doğrultusunda yanıtı aranan soruların sırası izlenmiştir.

3.1. Profesyonel Ses Kullanıcılarından Opera Sanatçıları, Şan Öğrencileri, Pazar Satıcıları ve İmamların Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörleri Belirleme

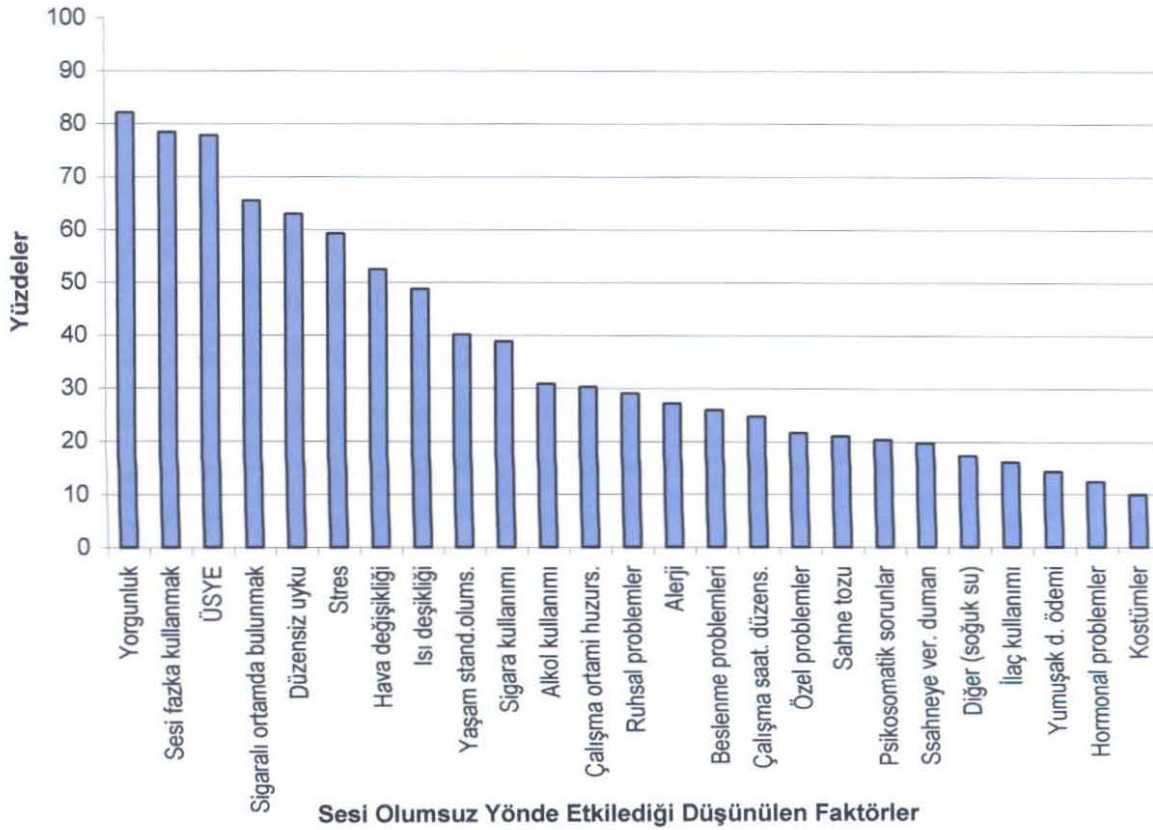
Araştırma probleminin çözümüne yönelik ilk soruda, profesyonel ses kullanıcılarından opera sanatçıları, şan öğrencileri, pazar satıcıları ve imamların seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşlerinin neler olduğu belirlenmek istenmiştir. Tüm profesyonel ses kullanıcılarının seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşlerinin sıklığı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Profesyonel Ses Kullanıcılarından Opera Sanatçıları, Şan Öğrencileri, Pazar Satıcıları ve İmamların Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler Hakkındaki Görüşlerinin Sıklığı

Değişkenler	n = 162	(Verilen cevap/n*100)
1. Yorgunluk	133	82,1
2. Belirli bir zaman aralığında sesi gereğinden fazla kullanmak	127	78,4
3. Üst solunum yolu enfeksiyonları (ÜSYE)	126	77,8
4. Sigaralı ortamlarda bulunmak	106	65,4
5. Düzensiz uyku	102	63
6. Stres	96	59,3
7. Hava değişikliği	85	52,5
8. Isı değişikliği	79	48,8
9. Yaşam standartlarının olumsuzlukları	65	40,1
10. Sigara kullanımı	63	38,9
11. Alkol kullanımı	50	30,9
12. Çalışma ortamındaki huzursuzluklar	49	30,2
13. Ruhsal problemler	47	29
14. Alerji	44	27,2
15. Beslenme Problemleri	42	25,9
16. Çalışma saatlerinin düzensizliği	40	24,7

Tablo 1. (Devam) Profesyonel Ses Kullanıcılarından Opera Sanatçıları, Şan Öğrencileri, Pazar Satıcıları ve İmamların Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler Hakkındaki Görüşlerinin Sıklığı

17. Özel problemler	35	21,6
18. Sahne tozu	34	21
19. Psikosomatik sorunlar	33	20,4
20. Resital esnasında sahneye verilen duman	32	19,8
21. Diğer (soğuk su)	28	17,3
22. İlaç kullanımı	26	16
23. Yumuşak doku ödemi	23	14,2
24. Hormonal problemler	20	12,3
25. Kostümler	16	9,9

Grafik 2. Profesyonel Ses Kullanıcılarından Opera Sanatçıları, Şan Öğrencileri, Pazar Satıcıları ve İmamların Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörlerin Dağılımı

Tablo 1 ve Grafik 2’de araştırmaya katılan profesyonel ses kullanıcıları tarafından sesi olumsuz yönde etkilediği düşünülen en önemli faktörün “yorgunluk” (%82.1) olduğu görülmektedir. Bu faktörü hemen ardından “belirli bir zaman aralığında sesi gereğinden fazla kullanmak” (%78.4) ve “üst solunum yolu enfeksiyonları” (%77.8) izlemektedir. “Sigaralı ortamlarda bulunmak” (%65.4), “düzensiz uyku” (%63), “stres” (%59.3) ve “hava değişikliği” (%52.5) faktörleri sırası ile 4.,5.,6. ve 7.

faktörler olarak değerlendirilmiştir. “Isı değişiklikleri”nin ses üzerinde olumsuz etki yarattığını düşünen profesyonel ses kullanıcılarının yüzdesi ise %48.8 ‘dir. Bu faktörü hemen ardından %40.1 ile “yaşam standartlarının olumsuzlukları” izlemektedir. “Sigara” ve “alkol kullanımı” sırası ile %38.9 ve %30.9 oranları ile sesi olumsuz yönde etkilediği düşünülen 10. ve 11. sıradaki faktörlerdir. “Çalışma ortamındaki huzursuzluklar”, %30.2 ile 12. sırada yer almaktadır. “Ruhsal problemler” %29, “alerji” ise %27.2 ile araştırmaya katılan profesyonel ses kullanıcıları tarafından sesi olumsuz yönde etkilediği düşünülen 13. ve 14. faktörlerdir. Bu faktörleri %25.9 ile “beslenme problemleri” 15. sırada izlemektedir. Beslenme problemlerinin hemen ardından sırası ile “çalışma saatlerinin düzensizliği” (%24.7), “özel problemler” (%21.6), “sahne tozu” (%21), “psikosomatik sorunlar” (%20.4), “resital esnasında sahneye verilen duman” (%19.8) faktörleri izlemektedir. “Diğer” olarak belirlenen faktöre profesyonel ses kullanıcılarının %17.3’ü tarafından “soğuk su” cevabının yazıldığı görülmüştür. “Diğer” faktörü bu yüzde ile 21. sırada yer almaktadır. “İlaç kullanımı” (%16), “yumuşak doku ödemi” (%14.2), “hormonal problemler” (%12.3) ve “kostümler” (%9.9) faktörleri, araştırmaya katılan profesyonel ses kullanıcıları tarafından sese olumsuz yönde etkisinin olabileceği düşünülen faktörler olarak son dört sırayı oluşturmaktadır.

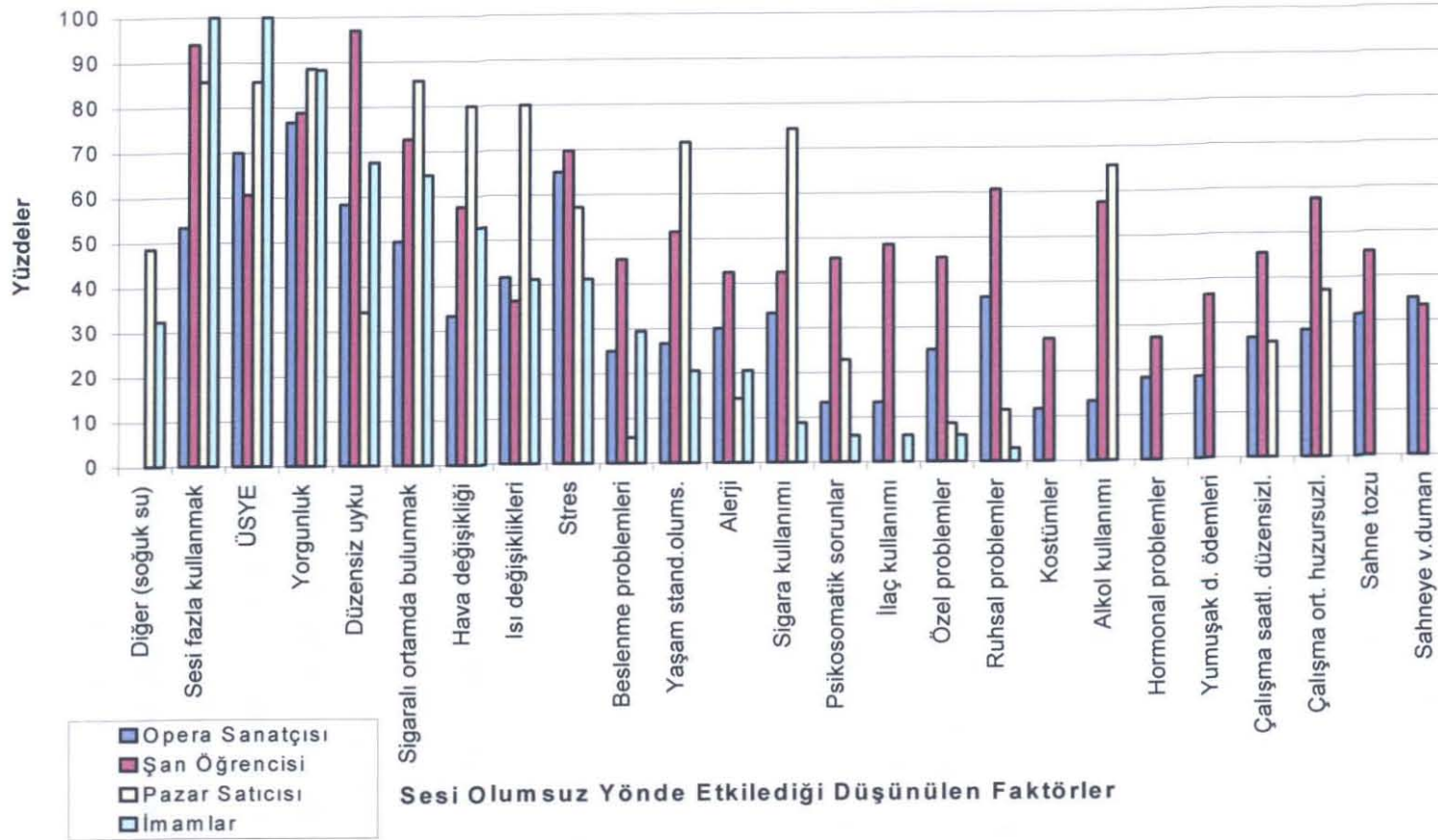
3.2. Opera Sanatçıları, Şan Öğrencileri, Pazar Satıcıları Ve İmamların Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler Hakkındaki Görüşleri Arasındaki Farklılık

Araştırma probleminin ikinci sorusunda profesyonel ses kullanıcılarından opera sanatçıları, şan öğrencileri, pazar satıcıları ve imamların seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüş farklılıkları belirlenmek istenmiştir.

Farklı grupların (opera sanatçıları, şan öğrencileri, pazar satıcıları ve imamlar) verdikleri cevaplar Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Opera Sanatçıları, Şan Öğrencileri, Pazar Satıcıları ve İmamların Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler Hakkındaki Görüş Farklılıkları

Değişkenler	Opera sanatçıları		Şan öğrencileri		Pazar satıcıları		İmamlar	
	n=60	% (verilen cevap /n*100)	n=33	% (verilen cevap /n*100)	n=35	% (verilen cevap/n*100)	n=34	% (verilen cevap/n*100)
1. Beslenme problemleri	15	25	15	45.5	2	5.7	10	29.4
2. Sesi fazla kullanmak	32	53.3	31	94	30	85.7	34	100
3. Düzensiz uyku	35	58.3	32	97	12	34.3	23	67.6
4.Yaşam stand. olums.	16	26.7	17	51.5	25	71.4	7	20.6
5. Stres	39	65	23	69.7	20	57.1	14	41.2
6.Psikosomatik sorunlar	8	13.3	15	45.5	8	22.9	2	5.9
7. Hormonal problemler	11	18.3	9	27.3	0	0	0	0
8. Özel problemler	15	25	15	45.5	3	8.6	2	5.9
9. İlaç kullanım	8	13.3	16	48.5	0	0	2	5.9
10. ÜSYE	42	70	20	60.6	30	85.7	34	100
11. Yumuşak doku ödemleri	11	18.3	12	36.4	0	0	0	0
12. Çalışma ortamındaki huzursuzluklar	17	28.3	19	57.6	13	37.1	0	0
13. Alerji	18	30	14	42.4	5	14.3	7	20.6
14. Kostümler	7	11.7	9	27.3	0	0	0	0
15. Sahne Tozu	19	31.7	15	45.5	0	0	0	0
16. Resital esnasında sahneye verilen duman	21	35	11	33.3	0	0	0	0
17. Çalışma saatlerinin düzensizliği	16	26.7	15	45.5	9	25.7	0	0
18. Sigara kullanımı	20	33.3	14	42.4	26	74.3	3	8.8
19. Alkol kullanımı	8	13.3	19	57.6	23	65.7	0	0
20. Sigaralı ortamlarda bulunmak	30	50	24	72.7	30	85.7	22	64.7
21. Hava değişikliği	20	33.3	19	57.6	28	80	18	52.9
22. Ruhsal problemler	22	36.7	20	60.6	4	11.4	1	2.9
23. Yorgunluk	46	76.7	26	78.8	31	88.6	30	88.2
24. Isı değişiklikleri	25	41.7	12	36.4	28	80	14	41.2
25. Diğer (soğuk su)	0	0	0	0	17	48.6	11	32.4

Grafik 3. Profesyonel Ses Kullanıcılarından Opera Sanatçıları, Şan Öğrencileri, Pazar Satıcıları ve İmamların Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler Hakkındaki Görüşleri Arasındaki Farklılığın Dağılımı

Tablo 2 ile gösterilen opera sanatçıları, şan öğrencileri, pazar satıcıları ve imamların seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüş farklılıklarının gruplar arası dağılımı Grafik 3’de verilmiştir.

Tablo 2 ve Grafik 3’de görüldüğü üzere opera sanatçıları, şan öğrencileri, pazar satıcıları ve imamların seslerini olumsuz yönde etkilediğini düşündükleri faktörlere verdikleri cevaplara bakıldığında verilen cevapların gruplar arasında farklılık gösterdiği görülmektedir. Her bir grubun seslerinin hangi faktörlerden ne oranlarda etkilendiğini düşündüklerini görebilmek için daha ayrıntılı bilgi Grafik 7-8-9 ve 10 da verilmiştir (Bkz. Ek-3). Opera sanatçılarının sesi olumsuz yönde etkileyen faktör olarak 1. sırada %76.7 ile “yorgunluk”, şan öğrencilerinin %97 ile “düzensiz uyku”, pazar satıcılarının %88.6 ile “yorgunluk”, imamların ise %100 ile “üst solunum yolu enfeksiyonları” ve “belirli bir zaman aralığında sesi gereğinden fazla kullanmak” faktörlerini belirttikleri görülmektedir. Opera sanatçıları ve pazar satıcıları için 1. sırada yer alan “yorgunluk” faktörü, imamlar için %88.2 ile 2., şan öğrencileri için ise %78.8 ile 3. sırada yer almaktadır. Buna karşın, şan öğrencileri için 1. sırada yer alan “düzensiz uyku” faktörü, opera sanatçıları için %58.3 ile 4., pazar satıcıları için %34.3 ile 10., imamlar için ise %67.6 ile 3. sırada yer aldığı görülmektedir. İmamlar için sesi olumsuz yönde etkileyen faktörler olarak 1. sırayı paylaşan “üst solunum yolu enfeksiyonları” ve “belirli bir zaman aralığında sesi gereğinden fazla kullanmak”, opera sanatçıları, şan öğrencileri ve pazar satıcıları tarafından farklı yüzdelerle farklı sıralarda yer almaktadır. Örneğin “üst solunum yolu enfeksiyonları” faktörü, opera sanatçıları için %70 ile 2., pazar satıcıları için %85.7 ile yine 2., şan öğrencileri için ise %60.6 ile 6. sırada yer almaktadır. İmamlar için 1. sırayı paylaşan “belirli bir zaman aralığında sesi gereğinden fazla kullanmak” faktörü, opera sanatçıları için %53.3 ile 5., şan öğrencileri için %94 ile 2., pazar satıcıları için ise %85.7 ile yine 2. sırada yer almaktadır. Aynı tabloda “stres” faktörünün opera sanatçıları için sesi olumsuz yönde etkileyen faktör olarak %65 ile 3., şan öğrencileri için %69.7 ile 5., pazar satıcıları için %57.1 ile 7., imamlar için ise %41.2 ile 6. sırada olduğu görülmektedir. “Sigaralı ortamlarda bulunmak” opera sanatçılarına göre %50 ile sesi olumsuz yönde etkileyen 6. faktör olarak görülmektedir. Buna karşın bu faktör şan öğrencileri tarafından %72.7 ile 4., imamlar tarafından ise %64.7 ile yine 4., pazar satıcıları tarafından %85.7 ile 2. sırada karşımıza çıkmaktadır.

Bu durumda, pazar satıcılarının “sigaralı ortamlarda bulunmak” faktörünü diğer gruplara (şan öğrencileri, opera sanatçıları ve imamlar) kıyasla ses üzerinde daha olumsuz etkiler yarattığını düşündüğü görülmektedir. “Isı değişiklikleri” opera sanatçıları için %41.7 ile 7., şan öğrencileri için %36.4 ile 12., pazar satıcıları için %80 ile 3., imamlar için ise %41.2 ile 6. sırada yer almaktadır. Pazar satıcılarının araştırmaya dahil edilen diğer profesyonel ses kullanıcıları arasında “ısı değişiklikleri” faktörüne meslekleri gereği daha fazla maruz kaldıkları düşünüldüğünde, bu grup için bu faktörünün 3. sırada yer alması pek de şaşırtıcı değildir. “Ruhsal problemler” opera sanatçıları için %36.7 ile 8. sırada, şan öğrencileri için %60.6 ile 6., pazar satıcıları için %11.4 ile 14., imamlar için ise %2.9 ile 12. sırada yer almaktadır. Bu durumda ruhsal problemlerin en fazla sesi etkilediği grubun şan öğrencileri olduğu görülmektedir. “Hava değişikliği” % 33.3 ile opera sanatçıları için sesi olumsuz yönde etkileyen bir faktör olarak 10. sırada karşımıza çıkmaktadır. Şan öğrencileri için ise bu faktör %57.6 ile 7., pazar satıcıları için %80 ile 3., imamlar için de %52.9 ile 5. faktör olarak görülmektedir. “Isı değişiklikleri”ne benzer olarak “hava değişiklikleri” de en fazla pazar satıcılarının seslerini olumsuz yönde etkileyen faktör olarak değerlendirilebilir. İritan maddelerden “sigara kullanımı” opera sanatçılarının %33.3’ü, imamların da %8.8’i tarafından sesi olumsuz yönde etkileyen bir faktör olarak 10. sıralarda, benzer olarak şan öğrencileri tarafından da %42.4 ile 11. sırada belirtilmiştir. Buna karşın pazar satıcıları için bu faktör %74.3 ile 4. sırada yer almaktadır. Diğer bir iritan madde olan “alkol kullanımı” opera sanatçıları tarafından %13.3 ile 17., şan öğrencileri tarafından %57.6 ile 7., pazar satıcıları tarafından %65.7 ile 6. ve imamlar tarafından da %0 olarak son sırada yer almaktadır. Bu sonuçlardan anlaşılacağı üzere, pazar satıcılarının sigara ve alkol kullanımı alışkanlığından seslerin en olumsuz yönde etkilendiğini düşünen grup olarak karşımıza çıkmaktadır. “Alerji” %30 ile opera sanatçılarının seslerini olumsuz yönde etkileyen 12., benzer olarak %42.4 ile şan öğrencileri için 11., ve imamlar için de %20.6 ile 9. faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Pazar satıcıları için “alerji” faktörü %14.3 ile 13. sırada yer almaktadır. Bu durumda “alerji” faktöründen en az etkilenen grubun pazar satıcıları olduğu görülmektedir. “Çalışma ortamındaki huzursuzluklar” opera sanatçıları için %28.3 ile 13., şan öğrencileri için %57.6 ile 7., pazar satıcıları için %37.1 ile 9. ve imamlar için de %0 ile son sırada yer almaktadır. Bu durumda imamların “çalışma ortamındaki huzursuzluklar” gibi bir faktörden hiçbir

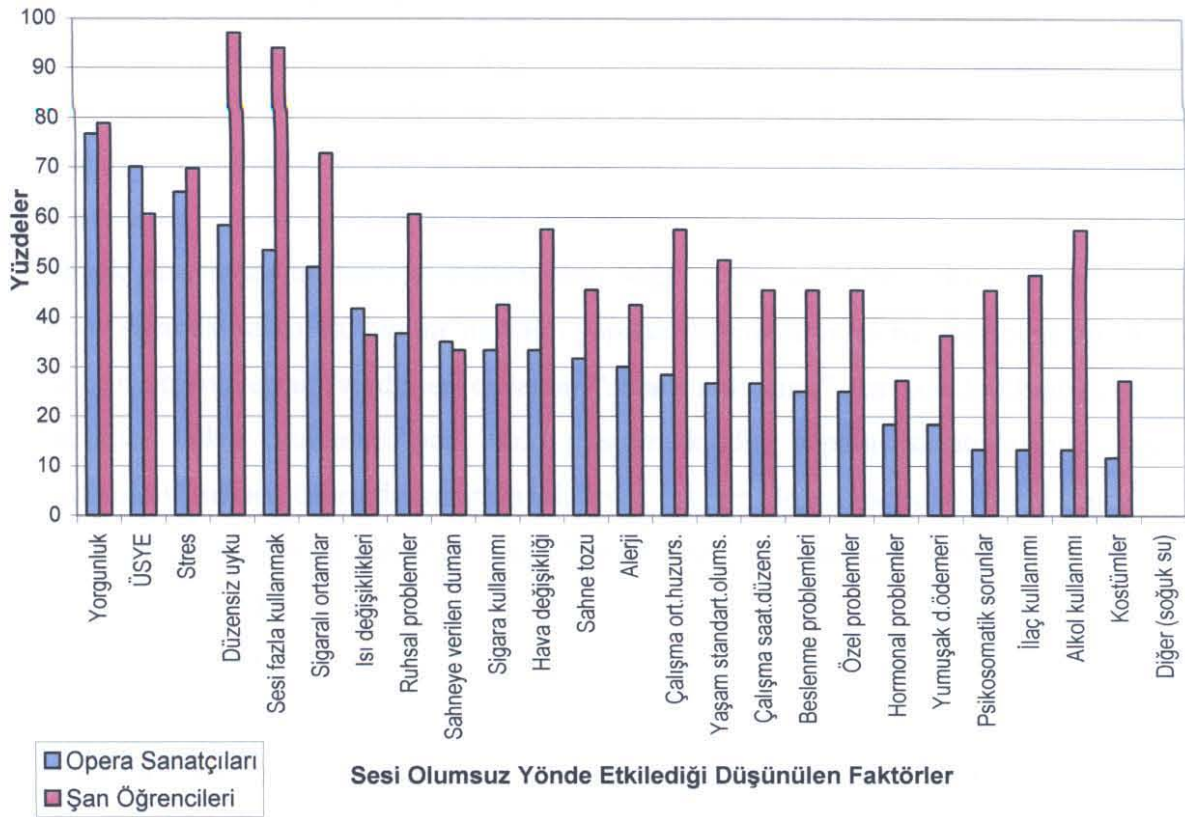
şekilde etkilenmedikleri ortaya çıkmaktadır. “Çalışma saatlerinin düzensizliği” opera sanatçılarının %26.7’si tarafından sesi olumsuz yönde etkileyen bir faktör olarak 14., şan öğrencilerinin %45.5 tarafından 10., pazar satıcılarının %25.7 tarafından 11. sırada yer almaktadır. Buna karşın bu faktör imamlar tarafından %0 ile gene son sırada yer almaktadır. İmamlar meslekleri gereği çalışma saatlerinde herhangi bir düzensizlik yaşamadıklarından seslerinin de bu faktörden olumsuz yönde etkilenmediğini düşündükleri görülmektedir. “Yaşam standartlarının olumsuzlukları” opera sanatçıları için %26.7 ile 14., şan öğrencileri için %51.5 ile 8., pazar satıcıları için %71.4 ile 5., imamlar için de %20.6 ile 9. sırada yer almaktadır. Bu durumda yaşam standartlarının olumsuzluklarının sese en olumsuz yönde yansıdığı grubun pazar satıcıları olduğunu görüyoruz. “Beslenme problemleri” %25 ile opera sanatçıları için 15., şan öğrencileri için %45.5 ile 10., pazar satıcıları için %5.7 ile 16., imamlar için ise %29.4 ile 8. sırada yer almaktadır. Beslenme problemlerinin ses üzerinde en olumsuz etki yarattığı grubun imamlar olduğu dikkati çekmektedir. “Özel problemler” opera sanatçıları için %25 ile 15., şan öğrencileri için %45.5 ile 10., pazar satıcıları için %8.6 ile 15., ve imamlar için de %5.9 ile 11. sırada yer almaktadır. Bu durumda, şan öğrencilerinin seslerinin “özel problemler” faktöründen en olumsuz yönde etkilenen grup olduğu söylenebilir. “Hormonal problemler” faktörünün sesi olumsuz yönde etkilemesi yüzdesi araştırmaya katılan dört grupta da oldukça düşüktür. Hormonal problemlerden en fazla etkilenen gruplar %18.3 ile ve 16. sırada etkilendiklerini düşünen opera sanatçıları ve %27.3 ile 14. sırada etkilendiklerini düşünen şan öğrencileridir. Pazar satıcıları ve imamlar %0 ile seslerinin hormonal problemlerden hiçbir şekilde olumsuz yönde etkilenmediğini düşünmektedirler. “Psikosomatik sorunlar” opera sanatçılarının %13.3’ü tarafından sesi olumsuz yönde etkilediği düşünülen ve 17. sırada yer alan bir faktördür. Şan öğrencileri %45.5 ile 10., pazar satıcıları %22.9 ile 12., imamlar da %5.9 ile 11. sırada bu faktörden olumsuz yönde etkilendiklerini belirtmişlerdir. Bu durumda psikosomatik sorunlardan en fazla etkilenen grubun şan öğrencileri oldukları görülmektedir. “İlaç kullanımı” opera sanatçıları tarafından %13.3 ile 17., şan öğrencileri tarafından %48.5 ile 9., imamlar tarafından ise %5.9 ile 11. sırada yer almaktadır. Buna karşın, pazar satıcıları %0 ile ilaç kullanımının sesleri üzerinde olumsuz bir etki yaratmadığını düşünmektedirler. “Resital esnasında sahneye verilen duman”, “sahne tozu”, “yumuşak doku ödemleri” ve “kostümler” faktörlerinin sadece opera sanatçıları ve şan öğrencileri

tarafından sese olumsuz yönde etki edebilecek faktörler olarak değerlendirildiği görülmüştür. Bunlardan “resital esnasında sahneye verilen duman” opera sanatçıları tarafından %35 ile sesi olumsuz yönde etkileyen bir faktör olarak 9., şan öğrencileri tarafından ise %33.3 ile 13. sırada; “sahne tozu” faktörü opera sanatçıları tarafından %31.7 ile 11., şan öğrencileri tarafından ise %45.5 ile 10. sırada; “yumuşak doku ödemleri” opera sanatçıları tarafından %18.3 ile 16., şan öğrencileri tarafından ise %36.4 ile 12. sırada; ve “kostümler” faktörü de opera sanatçıları tarafından %11.7 ile 18., şan öğrencileri tarafından ise % 27.3 ile 14. sırada yer almaktadır. Bu durumda “resital esnasında sahneye verilen duman” ve “sahne tozu” faktörlerinden daha çok opera sanatçıların; “yumuşak doku ödemleri” ve “kostümler” faktörlerinden ise daha çok şan öğrencilerinin seslerinin olumsuz yönde etkilendiğini söylemek mümkündür. Genel olarak opera sanatçıları, şan öğrencileri, pazar satıcıları ve imamların seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörleri belirlemede farklı düşüncelere sahip oldukları görülmektedir. Ancak Tablo 2’de dikkat çeken bir başka unsur da “diğer” faktörüne verilen cevaplardır. Opera sanatçıları ile şan öğrencileri sese olumsuz bir yönde etki edebileceğini düşündükleri herhangi bir ek faktörden bahsetmezken pazar satıcıları ve imamların “diğer” bir faktör olarak “soğuk su”yu belirtmeleri dikkat çekicidir. Pazar satıcıları “soğuk su” faktörünü %48.6 ile 8., imamlar ise %32.4 ile 7. sırada sese olumsuz yönde etki eden faktör olarak belirtmişlerdir.

Profesyonel ses kullanıcılarından opera sanatçıları, şan öğrencileri, pazar satıcıları ve imamların seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşleri arasındaki farklılığa ilişkin ki-kare testi analiz sonuçları $X^2(72, N=162)=330,352$, $p=0.000$ olduğundan verilen görüşler bakımından opera sanatçıları, şan öğrencileri, pazar satıcıları ve imamların seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşleri arasındaki farklılık anlamlıdır.

3.3. Ses Eğitimi Almış Profesyonel Opera Sanatçıları İle Henüz Ses Eğitimi Almakta Olan Şan Öğrencilerinin Seslerine Olumsuz Yönde Etki Eden Faktörler Hakkındaki Görüşleri Arasındaki Farklılık

Ses eğitimi almış profesyonel opera sanatçıları ile henüz ses eğitimi almakta olan şan öğrencileri arasındaki görüş farklılığını değerlendirebilmek için ses üzerinde olumsuz yönde etki yarattığı düşünülen faktörlerin ne şekilde farklılık gösterdiğinin karşılaştırılması yapılacaktır.

Grafik 4. Ses Eğitimi Almış Profesyonel Opera Sanatçıları ile Henüz Ses Eğitimi Almakta Olan Şan Öğrencilerinin Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler Hakkındaki Görüşleri Arasındaki Farklılığın Dağılımı

Opera sanatçıları seslerini olumsuz yönde etkilediğini düşündükleri en önemli faktörü %76.7 ile “yorgunluk” olarak belirtmişlerdir. Buna karşın şan öğrencileri için 1. sırada %97 ile “düzensiz uyku” faktörü yer almaktadır. Şan öğrencileri için “yorgunluk” faktörü %78.8 ile 3. sırada, opera sanatçıları için ise düzensiz uyku %58.3 ile 4. sıradadır. Opera sanatçıları için 2. sırada %70 ile “üst solunum yolu enfeksiyonları” faktörü yer almaktadır. Bu faktör şan öğrencileri için %60.6 ile 6. sırada gelmektedir. Şan öğrencilerinin seslerini olumsuz yönde etkilediğini düşündükleri 2. faktör olarak

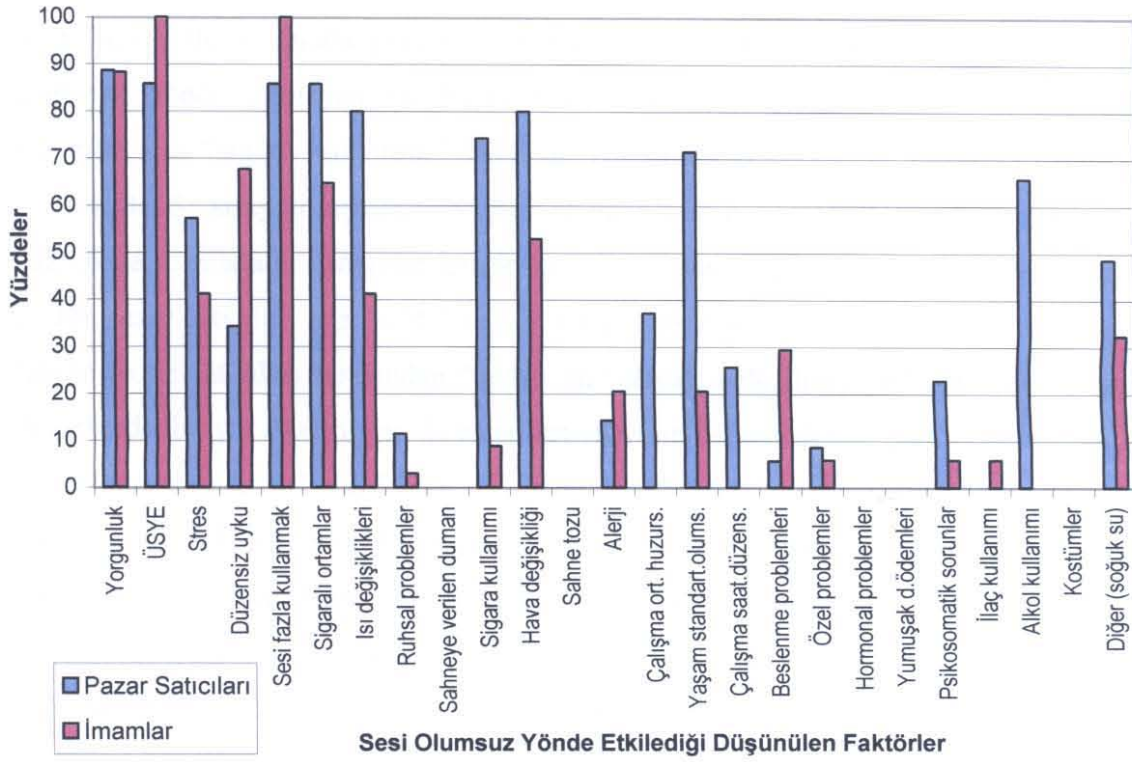
%94 ile “belirli bir zaman aralığında sesi gereğinden fazla kullanmak” olduğunu belirttikleri görülmektedir. Bu faktör opera sanatçıları için %53.3 ile 5. sırada gelmektedir. Opera sanatçıları için 3. sırada %65 ile yer alan “stres” faktörü, şan öğrencileri için sese olumsuz yönde etki eden bir faktör olarak %69.7 ile 5. sıradadır. Opera sanatçıları için %50 ile 6. sırada görülen “sigaralı ortamlarda bulunmak”, şan öğrencileri için de %72.7 ile 4. sırada gelmektedir. Opera sanatçıları için %41.7 ile 7. sırada gelmekte olan “ısı değişiklikleri” şan öğrencileri için %36.4 ile 12. sırada yer almaktadır. Buna karşın şan öğrencileri için 7. sırada %57.6 ile “hava değişiklikleri” faktörü gelmektedir. Opera sanatçıları “hava değişiklikleri” faktörünün ses üzerinde yarattığı olumsuz etkileri kendi düşüncelerine göre %33.3 ile 10. sırada değerlendirmişlerdir. Opera sanatçıları için %36.7 ile 8. sırada gelmekte olan “ruhsal problemler” faktörü, şan öğrencileri için benzer bir yüzde olan %60.6 ile 6. sırada yer almaktadır. İritan maddelerin kullanımına bağlı sesin ne şekilde etkilendiğini görmek için “sigara ve alkol kullanımı”na bağlı yapılan değerlendirmelerde de opera sanatçıları ve şan öğrencilerinin verdikleri cevaplar “sigara kullanımı” için paralellik göstermekle birlikte “alkol kullanımı”nda fark göstermektedir. Opera sanatçılarının “sigara kullanımı”nın ses üzerinde yarattığı olumsuz etkileri değerlendirdiklerinde bu faktörü %33.3 ile 10. sıraya koydukları, şan öğrencilerinin de “sigara kullanımı”nı %42.4 ile benzer bir sıra olarak 11. sıraya koydukları görülmektedir. Buna karşın “alkol kullanımı” opera sanatçıları için %13.3 ile 17. sırada gelmekte iken şan öğrencileri için bu faktör %57.6 ile 7. sırada yer almaktadır. Şan öğrencileri için “alkol kullanımı” ile aynı derecede ses üzerinde olumsuz etki yarattığı düşünülen “çalışma ortamındaki huzursuzluklar” da %57.6 ile gene 7. sırada yer almaktadır. Buna karşın opera sanatçıları için “çalışma ortamındaki huzursuzluklar” faktörü %28.3 ile 13. sırada gelmektedir. “Yaşam standartlarının olumsuzlukları” şan öğrencileri için %51.5 ile 8., opera sanatçıları için ise %26.7 ile 14. sırada gelmektedir. Opera sanatçıları “ilaç kullanımı” faktörünün ses üzerinde yaratabileceği etkileri %13.3 ile 17. sıraya koyarken şan öğrencileri bu faktörü %48.5 ile 9. sıraya koydukları görülmektedir. “Alerji” faktörü opera sanatçıları ve şan öğrencileri için benzer sıralarda yer almaktadır. Opera sanatçıları için “alerji” faktörü %30 ile 12., şan öğrencileri için de %42.4 ile 11. sırada gelmektedir. “Çalışma saatlerinin düzensizliği” opera sanatçıları için %26.7 ile 14. sırada görülürken şan öğrencileri için de %45.5 ile 10. sırada gelmektedir. Opera

sanatçıları için sesi olumsuz yönde etkileyen bir faktör olarak %25 ile 15. sırada yer alan “beslenme problemleri”, şan öğrencileri için %45.5 ile yine 10. sırada yer almaktadır. Şan öğrencileri için %45.5 ile 10. sırayı paylaşan diğer üç faktörü de “psikosomatik sorunlar”, “özel problemler” ve “sahne tozu” oluşturmaktadır. Bu faktörlerden “psikosomatik sorunlar” opera sanatçıları için %13.3 ile 17., “özel problemler” %25 ile 15. ve “sahne tozu” da %31.7 ile 11. sırayı oluşturmaktadır. Opera sanatçıları için %18.3 ile 16. sırayı paylaşan “hormonal problemler” ve “yumuşak doku ödemleri”, şan öğrencileri için sırası ile %27.3 ile 14. ve %36.4 ile 12. sırada bulunmaktadır. “Resital esnasında sahneye verilen duman” faktörünün ses üzerinde yarattığı olumsuz etkileri opera sanatçılarının oldukça yüksek bir yüzde ile %35 ile 9. sıraya koyarken şan öğrencilerinin de benzer bir yüzde ve sıra ile bu faktörü %33.3 ile 13. sıraya koydukları görülmektedir. “Kostümler”in ses üzerinde yarattığı olumsuz etkilere bakıldığında opera sanatçılarının bu faktörü %11.7 ile 18. sırada şan öğrencilerinin de %27.3 ile 14. sırada değerlendirdikleri görülmüştür. Araştırmada “diğer” olarak belirtilen haneye opera sanatçıları ve şan öğrencilerinin herhangi bir faktör ekmediği görülmüştür.

Ses eğitimi almış profesyonel opera sanatçıları ile henüz ses eğitimi almakta olan şan öğrencilerinin, seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşleri arasındaki farklılığa ilişkin ki-kare testi analiz sonuçları $X^2(23, N=162)=330,352$, $p=0.11$ olduğundan, ses eğitimi almış profesyonel opera sanatçıları ile henüz ses eğitimi almakta olan şan öğrencilerinin seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşleri arasında farklılığın anlamlı olmadığı, her iki grubun da aynı görüşleri paylaştıkları görülmüştür.

3.4. Ses Eğitimi Almamış İmam ve Pazar Satıcılarının Seslerine Olumsuz Yönde Etki Eden Faktörler Hakkındaki Görüşleri Arasındaki Farklılık

Ses eğitimi almamış imam ile pazar satıcıları arasındaki görüş farklılığını değerlendirebilmek için ses üzerinde olumsuz yönde etki yarattığı düşünülen faktörlerin ne şekilde farklılık gösterdiğinin karşılaştırılması yapılacaktır.

Grafik 5. Ses Eğitimi Almamış İmam ve Pazar Satıcılarının Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler Hakkındaki Görüşleri Arasındaki Farklılığın Dağılımı

Pazar satıcıları ses üzerinde olumsuz etki yarattığını düşündükleri en önemli faktör olarak %88.6 ile “yorgunluk”, buna karşı ise imamlar ilk sırada %100 ile “üst solunum yolu enfeksiyonları” ve “belirli bir zaman aralığında sesi gereğinden fazla kullanmak” olduğunu belirtmişlerdir. İmamlar için “yorgunluk” faktörü %88.2 ile 2. sırada gelmekte iken, benzer şekilde pazar satıcıları için de “üst solunum yolu enfeksiyonları” %85.7 ile 2. sırada gelmektedir. Pazar satıcıları için 2. sırayı paylaşan diğer iki faktör ise “belirli bir zaman aralığında sesi gereğinden fazla kullanmak” ve “sigaralı ortamlarda bulunmak” tır. İmamlar için de “belirli bir zaman aralığında sesi gereğinden fazla kullanmak” faktörü %100 ile “üst solunum yolu enfeksiyonları”yla birlikte 1. sırayı oluşturmaktadır. Buna karşın “sigaralı ortamlarda bulunmak” imamlar için %64.7 ile 4. sıradadır. İmamların düşüncelerine göre %67.6 ile 3. sırada bulunan “düzensiz uyku” faktörü, pazar satıcıları için farklı olarak %34.3 ile 10. sıradadır. Pazar satıcıları için sesi olumsuz yönde etkileyen faktörler olarak “hava değişikliği” ve ısı değişikliği” %80 ile 3. sırayı paylaşmakta iken, buna karşın imamlar için “hava değişikliği” %52.9 ile 5. sırada; ısı değişikliği ise %41.2 ile 6. sırada gelmektedir.

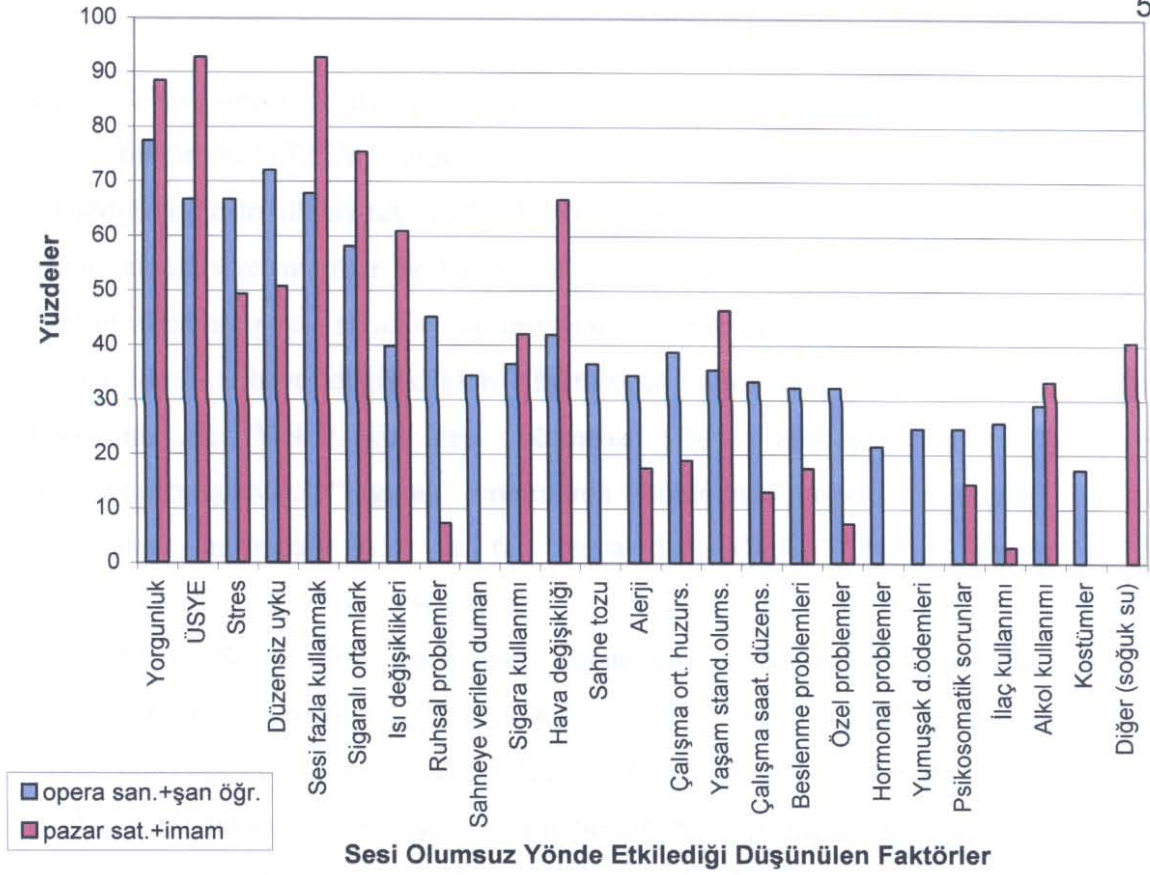
İmamlar için 6. sırayı paylaşan diğer bir faktör ise “stres”tir. Bu faktör pazar satıcıları için %57.1 ile 7. sırada gelmektedir. Pazar satıcılarının sesini %74.3 ile 4. sırada olumsuz yönde etkileyen bir başka faktör ise “sigara kullanımı”dır. Buna karşın imamlar için “sigara kullanımı” %8.8 ile 10. sırada gelmektedir. Pazar satıcıları için %71.4 ile 5. sırayı oluşturan “yaşam standartlarının olumsuzlukları”, imamlar için %20.6 ile 9. sıradadır. İmamlar için 9. sırayı paylaşan diğer bir faktör de “alerji”dir. Bu faktör pazar satıcıları için %14.3 ile 13. sırada görülmektedir. “Diğer” olarak belirtilen faktör pazar satıcıları tarafından “soğuk su” olarak belirtilmiş ve %48.6 ile 8. sırada değerlendirilmiştir. İmamların da pazar satıcılarının düşüncelerine paralel olarak “diğer” faktörüne “soğuk su” yazdıkları ve bunu %32.4 ile 7. sırada sesi olumsuz yönde etkileyen bir faktör olarak düşündükleri görülmüştür. İmamlar için 8. sırada gelen sesi olumsuz yönde etkilediğini düşündükleri faktör %29.4 ile “beslenme problemleri” dir. Pazar satıcıları imamlardan farklı olarak bu faktörü %5.7 ile 16. sırada değerlendirmişlerdir. “Psikosomatik sorunlar”, “özel problemler” ve “ilaç kullanımı” faktörleri imamlar tarafından %5.9 ile 11. sırada sesi olumsuz yönde etkileyen faktörler olarak düşünüldüğü görülmektedir. Pazar satıcıları “psikosomatik sorunlar” faktörünü, %22.9 ile 12.sırada, “özel problemler” faktörünü %8.6 ile 15. sırada ve “ilaç kullanımı” faktörünü de %0 ile son sırada ses olumsuz yönde etki eden faktörler olarak düşündüklerini belirtmişlerdir. Pazar satıcıları tarafından “ruhsal problemler” faktörü %11.4 ile 14., imamlar tarafından da %2.9 ile 12. sırada gelmektedir. Pazar satıcıları için %65.7 ile 6. sırada gelen “alkol kullanımı”, %37.1 ile 9. sırada gelen “çalışma ortamındaki huzursuzluklar” ve %25.7 ile 11. sırada gelen “çalışma saatlerinin düzensizliği” gene imamlar için farklı olarak %0 ile son sıradadır. Fakat hem imamlar hem de pazar satıcılarının sese hiç bir şekilde olumsuz yönde etki etmediğini düşündükleri bazı faktörler de vardır. Bunlar %0 ile “hormonal problemler”, “yumuşak doku ödemleri”, “kostümler”, “sahne tozu” ve “resital esnasında sahneye verilen duman” faktörleridir.

Ses eğitimi almamış imam ve pazar satıcılarının seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşleri arasındaki farklılığa ilişkin ki-kare testi analiz sonuçları $X^2(15, N=162)=46,306$, $p=0.000$ olduğundan, verilen görüşler bakımından ses eğitimi almamış imam ve pazar satıcılarının görüşleri arasındaki farklılık anlamlıdır.

3.5. Ses Eğitimi Almış Profesyonel Opera Sanatçıları ve Henüz Ses Eğitimi Almakta Olan Şan Öğrencileri İle Hiç Ses Eğitimi Almamış İmam ve Pazar Satıcılarının Seslerine Olumsuz Yönde Etki Eden Faktörler Hakkındaki Görüşleri Arasındaki Farklılık

Tablo 3. Ses Eğitimi Almış ve Almamış Profesyonel Ses Kullanıcılarının Seslerine Olumsuz Yönde Etki Eden Faktörler Hakkındaki Görüşleri Arasındaki Farklılık

Değişkenler	Opera + Şan Sanatçıları öğrencileri n=93		Pazar + İmamlar satıcıları n=69	
	n	% (verilen cevap/n*100)	n	% (verilen cevap/n*100)
1. Beslenme problemleri	30	32.3	12	17.4
2. Sesi fazla kullanmak	63	67.7	64	92.8
3. Düzensiz uyku	67	72	35	50.7
4. Yaşam stand. olums.	33	35.5	32	46.4
5. Stres	62	66.7	34	49.3
6. Psikosomatik sorunlar	23	24.7	10	14.5
7. Hormonal problemler	20	21.5	0	0
8. Özel problemler	30	32.3	5	7.2
9. İlaç kullanım	24	25.8	2	2.9
10. ÜSYE	62	66.7	64	92.8
11. Yumuşak doku ödemleri	23	24.7	0	0
12. Çalışma ortamındaki huzursuzluklar	36	38.7	13	18.8
13. Alerji	32	34.4	12	17.4
14. Kostümler	16	17.2	0	0
15. Sahne Tozu	34	36.6	0	0
16. Resital esnasında sahneye verilen duman	32	34.4	0	0
17. Çalışma saatlerinin düzensizliği	31	33.3	9	13
18. Sigara kullanımı	34	36.6	29	42
19. Alkol kullanımı	27	29	23	33.3
20. Sigaralı ortamlarda bulunmak	54	58	52	75.4
21. Hava değişikliği	39	61.9	46	66.7
22. Ruhsal problemler	42	45.2	5	7.2
23. Yorgunluk	72	77.4	61	88.4
24. Isı değişiklikleri	37	39.8	42	60.9
25. Diğer (soğuk su)	0	0	28	40.6

Grafik 6. Ses Eğitimi Almış Profesyonel Opera Sanat. ve Henüz Ses Eğitimi Almakta Olan Şan Öğrencileri ile Hiç Ses Eğitimi Almamış İmam ve Pazar Satıcılarının Seslerine Olumsuz Yönde Etki Eden Faktörler Hakkındaki Görüşleri Arasındaki Farklılığın Dağılımı

Ses eğitimi almış profesyonel opera sanatçıları ve henüz ses eğitimi almakta olan şan öğrencileri ile hiç ses eğitimi almamış imam ve pazar satıcılarının seslerine olumsuz yönde etki eden faktörler hakkındaki görüşleri karşılaştırıldığında, ses eğitimi almış profesyonel opera sanatçıları ve henüz ses eğitimi almakta olan şan öğrencileri tarafından “yorgunluk” faktörünün %77.4 ile sese en olumsuz yönde etki ettiği düşünülen faktör olduğu görülmektedir. Buna karşın, hiç ses eğitimi almamış imam ve pazar satıcıları için “yorgunluk” faktörü %88.4 ile 2. sırada yer almaktadır. Hiç ses eğitimi almamış pazar satıcıları ve imamlar için ses üzerinde en olumsuz etki eden faktörler %92.8 ile “belirli bir zaman aralığında sesi gereğinden fazla kullanmak” ve “üst solunum yolu enfeksiyonları”dır. Bu faktörlerden “belirli bir zaman aralığında sesi gereğinden fazla kullanmak”, ses eğitimi almış opera sanatçıları ve ses eğitimi almakta olan şan öğrencileri tarafından %67.7 ile 3., “üst solunum yolu enfeksiyonları” ve “stres” faktörleri ise %66.7 ile 4. olumsuz faktörler olarak belirtilmiştir. “Stres” faktörü hiç ses eğitimi almamış pazar satıcıları ve imamlar için %49.3 ile 7. sıradadır. Ses

eğitimi almış opera sanatçıları ve ses eğitimi almakta olan şan öğrencileri “düzensiz uyku” faktörünü %72 ile “yorgunluk” faktöründen sonra sesi 2. sırada olumsuz yönde etkilediğini düşündükleri faktör olarak belirmişler, buna karşın hiç ses eğitimi almamış pazar satıcıları ve imamlar ise bu faktörü %50.7 ile 6. sırada değerlendirmişlerdir. Ses eğitimi almamış pazar satıcıları ve imamlar “sigaralı ortamlarda bulunmak” faktörünü %75.4 ile 3., “hava değişiklikleri” faktörünü %66.7 ile 4. ve “ısı değişiklikleri” faktörünü de %60.9 ile sesi olumsuz yönde etkileyen 5. faktör olarak değerlendirmişlerdir. “Sigaralı ortamlarda bulunmak” opera sanatçıları ve şan öğrencileri tarafından %58 ile 6., “hava değişiklikleri” %61.9 ile 5. ve “ısı değişiklikleri” de %39.8 ile sesi 8. sırada sese olumsuz yönde etkileyen faktör olarak belirtilmiştir. Ses eğitimi almış opera sanatçıları ve ses eğitimi almakta olan şan öğrencileri “ruhsal problemler” faktörünü %45.2 ile sesi 7. sırada, ses eğitimi almamış pazar satıcıları ve imamlar ise bu faktörü %7.2 ile sesi 16. sırada olumsuz yönde etkileyen bir faktör olarak değerlendirmişlerdir. Ses eğitimi almış opera sanatçıları ve ses eğitimi almakta olan şan öğrencileri tarafından %38.7 ile sesi 9. sırada olumsuz yönde etkilediği düşünülen bir diğer faktör de “çalışma ortamındaki huzursuzluklar”dır. Bu faktör ses eğitimi almamış pazar satıcıları ve imamlar tarafından da %18.8 ile 12. sırada bir etken olarak belirtilmiştir. Ses eğitimi almış opera sanatçıları ve ses eğitimi almakta olan şan öğrencileri %36.6 ile 10. sırada “sigara kullanımı” ve “sahne tozu” faktörlerinin etkili olduğunu düşündükleri, ses eğitimi almamış pazar satıcıları ve imamların bu değerlendirmeye paralel olarak “sigara kullanımı” faktörü daha yüksek bir yüzde olan %42 ile 9. sırada değerlendirdikleri görölmüştür. Bu sonuca göre, ses eğitimi almamış pazar satıcıları ve imamların “sigara kullanımı”ndan, ses eğitimi almış opera sanatçıları ve ses eğitimi almakta olan şan öğrencilerine kıyasla daha fazla etkilendiklerini belirtmeleri ilgi çekicidir. Bu durumda, ses eğitimi almamış pazar satıcıları ve imamların sigara kullanımına bağlı olarak bu faktörden daha çok etkilendikleri ancak ses eğitimi almış olan opera sanatçılıarı ile ses eğitimi almakta olan şan öğrencilerinin sigara kullanmamalarına bağlı olarak bu faktörden daha az etkilenmiş olabilecekleri ihtimali akla gelmektedir. Ancak bu fikrin doğrulanabilmesi için daha ileri araştırmalara gerek vardır. “Yaşam standartlarının olumsuzlukları” hem ses eğitimi almış opera sanatçılıarı ve ses eğitimi almakta olan şan öğrencileri hem de ses eğitimi almamış pazar satıcıları ve imamlar tarafından sırası ile %35.5 ve %46.4 ile 11. ve 8.

sırada sesi olumsuz yönde etkilediğini düşündükleri faktördür. “Alerji” ve “beslenme problemleri” ses eğitimi almamış pazar satıcıları ve imamların seslerini %17.4 ile 13. sırada olumsuz yönde etkilerken, ses eğitimi almış opera sanatçıları ve ses eğitimi almakta olan şan öğrencilerinin seslerini “alerji” faktörü %34.4 ile 12. sırada, “beslenme problemleri” ise %32.3 ile 14. sırada etkilemektedir. Ses eğitimi almış opera sanatçıları ve ses eğitimi almakta olan şan öğrencileri “beslenme problemleri” faktörü ile birlikte “özel problemler” faktörünün de aynı yüzde ile 14. sırada, buna karşın ses eğitimi almamış pazar satıcıları ve imamlar ise bu faktörü %7.2 ile 16. sırada sese olumsuz yönde etki eden bir faktör olarak değerlendirmişlerdir. Ses eğitimi almamış pazar satıcıları ve imamlar “alkol kullanımı” faktörünü %33.3 ile 11., “psikosomatik sorunlar” faktörünü %14.5 ile 14. “çalışma saatlerinin düzensizliği” faktörünü %13 ile 15., “ilaç kullanımı” faktörünü %2.9 ile 17. sırada; ses eğitimi almış opera sanatçıları ve ses eğitimi almakta olan şan öğrencileri ise bu faktörleri sırası ile %29 ile 15., %24.7 ile 17., %33.3 ile 13. ve %25.8 ile de 16. sırada sese olumsuz yönde etki ettiğini düşündüklerini bildirmişlerdir. Buna karşın “diğer” olarak boş bırakılan faktöre ses eğitimi almamış pazar satıcıları ve imamlar “soğuk su” yazarken, ses eğitimi almış opera sanatçıları ve ses eğitimi almakta olan şan öğrencilerinin bu faktörü boş bıraktıkları dikkati çekmiştir. Ses eğitimi almamış pazar satıcıları ve imamların “soğuk su” faktörünü %40.6 ile 10. sırada sese olumsuz yönde etki eden bir faktör olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Ses eğitimi almamış pazar satıcıları ve imamlar tarafından sese hiçbir şekilde olumsuz etki etmediği düşünülen “hormonal problemler” ve “yumuşak doku ödemleri” faktörleri, ses eğitimi almış opera sanatçıları ve ses eğitimi almakta olan şan öğrencileri tarafından sırası ile %21.5 ile 18. ve %24.7 ile 17. sırada sese olumsuz yönde etki eden faktörler olarak değerlendirilmiştir. “Kostümler”, “sahne tozu” ve “resital esnasında sahneye verilen duman” faktörleri ses eğitimi almış opera sanatçıları ve ses eğitimi almakta olan şan öğrencileri tarafından sırası ile %17.2 ile 19., %36.6 ile 10. ve %34.4 ile 12. sırada sesi olumsuz yönde etkileyen faktörler olarak düşünülürken, bu faktörler ses eğitimi almamış pazar satıcıları ve imamlar tarafından %0 ile son sırada değerlendirilmiştir.

Ses eğitimi almış profesyonel opera sanatçıları ve henüz ses eğitimi almakta olan şan öğrencileri ile hiç ses eğitimi almamış imam ve pazar satıcılarının seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşleri arasındaki farklılığa ilişkin ki-kare testi

analiz sonuçları $X^2(24,N=162)=216,374$, $p=0.000$ olduğundan, verilen görüşler bakımından ses eğitimi almış profesyonel opera sanatçıları ve henüz ses eğitimi almakta olan şan öğrencileri ile hiç ses eğitimi almamış imam ve pazar satıcılarının seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşleri arasındaki farklılık anlamlıdır.

BÖLÜM IV TARTIŞMA VE ÖNERİLER

4.1. TARTIŞMA

Bu araştırma ile profesyonel ses kullanıcılarından opera sanatçıları, şan öğrencileri, pazar satıcıları ve imamların seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşleri belirlenmiştir.

Araştırmaya dahil edilen profesyonel ses kullanıcıları (opera sanatçıları, şan öğrencileri, pazar satıcıları ve imamlar) tarafından sesi olumsuz yönde etkilediği düşünülen en önemli faktörün “yorgunluk” olduğu belirtilmiştir. “Yorgunluk” faktörünün her bir grup için sesi olumsuz yönde etkileyen faktörler arasında ilk üç faktörden biri olarak değerlendirilmiş olması da dikkati çeken önemli bir unsurdur. Bu bulguya paralel olarak Jonsdottir, Boyle ve ark.’nın (2002) beden öğretmenleri ile yaptığı araştırmada bedensel yorgunluk, devamlı hareket halinde iken konuşmak zorunda olma durumlarına bağlı olarak beden öğretmenlerinin daha sık ses problemleri yaşadıklarından ve ses problemleri ile karşılaşma risklerinin de daha fazla olduğundan bahsetmişlerdir. Bu sonuçlar ışığında, Jonsdottir, Boyle ve ark.’nın (2002) araştırma bulguları ile bizim yaptığımız araştırma bulguları paralellik göstermektedir. Bu nedenle, araştırma bulgularına paralel olarak profesyonel ses kullanıcılarının seslerinde sorun yaşamaması için yorgunluk faktörüne özellikle dikkat etmeleri gerektiği söylenebilir.

Profesyonel sesi olumsuz yönde etkilediği düşünülen faktörlerden biri de hormonal değişikliklerdir. Özellikle menstürasyon ve menapoz dönemlerinde kadınların bir takım hormonal değişiklikler yaşadıkları ve bu değişikliklere bağlı olarak da ses özelliklerinde farklılaşmaların görüldüğü bilinmektedir. Bunlardan Chae, Choi G. ve ark. (2001) yaptıkları araştırmada hormonal değişikliklerin ses üzerinde etkili olabileceğini ifade etmişlerdir. Buna paralel olarak, bizim araştırmamıza katılan opera sanatçılarının %18.3’ü, şan öğrencilerinin ise %27.3’ü hormonal problemlerinin sesleri üzerinde olumsuz etki yarattığını belirtmişlerdir. Profesyonel ses kullanıcılarından pazar satıcıları ve imamlar hormonal değişikliklerin sesleri üzerinde olumsuz bir etki yaratmadığını

düşünmektedirler. Pazar satıcıları ve imamların bu faktörü işaretlememiş olması pek de şaşırtıcı değildir. Çünkü bu grubun ses hijyeni hakkında yeterince bilgi sahibi olmaması ve her iki mesleğinde genellikle erkekler tarafından yapılıyor olması bu noktada önemli unsurlar olarak değerlendirilmelidir. Ancak bu konuda emin olabilmek için daha ileri araştırmalara gerek vardır. Buna karşın opera sanatçıları ve şan öğrencilerinin daha yüksek ihtimalle kadın popülasyonu da içerebileceği düşünüldüğünde bu iki grubun verdikleri cevapların değerlendirilmesinin daha uygun olacağı düşünülmüştür. O nedenle literatürde yer aldığı gibi bizim araştırmamızda da hormonal değişikliklerin ses üzerinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Anketin geliştirilmesi ve sesi olumsuz yönde etkileyen faktörlerin belirlenmesi aşamasında görüşlerine başvuru alan opera sanatçısının, meslektaşlarının menstürasyon ve menapoz dönemlerine bağlı oluşan hormonal değişikliklerin ses üzerinde yaratabileceği olumsuz etkileri işaretlemekten büyük olasılıkla kaçınabileceklerini belirtmiş olması da bu noktada önemli bir bilgi olarak değerlendirilmelidir. Çünkü hormonal değişikliklere bağlı seste görülen olumsuz etkilerin açıkça belirtilmesi, opera sanatçıları tarafından iş ve meslek hayatlarına darbe vurabilecek bir faktör olabilmektedir. Bu nedenle, opera sanatçıları ve şan öğrencilerinin “hormonal değişiklikler” faktörünü sese olumsuz yönde etki edebilecek bir faktör olarak işaretlememiş olabilecekleri ihtimalini de göz önünde bulundurmak gerekir.

Profesyonel sesi olumsuz yönde etkilediği düşünülen faktörlerden olan “beslenme problemleri” ve “psikosomatik sorunlar” hakkında yapılmış farklı araştırmalar vardır. Bunlardan bir tanesi Tepe, Deutsch ve ark. (2002) tarafından yapılmıştır. Genç şarkıcılar ile yapılan bu araştırmada “beslenme problemleri” ve “psikosomatik sorunlar”ın ses üzerinde olumsuz etkiler yarattığından bahsedilmiştir. Tepe, Deutsch ve ark.’nın araştırma bulguları ile bizim araştırma bulgularını karşılaştırabilmek için iki araştırmanın deneklerinin benzer gruplardan oluşmasına dikkat edilmiş, bu nedenle genç şarkıcılara denk olabileceği düşünülen şan öğrencilerinin fikirleri değerlendirmeye alınmıştır. Bu araştırmaya katılan şan öğrencilerinin yarısına yakınının (%45.5) “beslenme problemleri” ve “psikosomatik sorunları” sesi olumsuz yönde etkilediğini düşündükleri faktörler olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Bu sebeple Tepe, Deutsch ve ark.’nın araştırma bulguları ile bizim araştırma bulgularının paralellik gösterdiğini söylemek mümkündür.

Profesyonel sesi olumsuz yönde etkilediği düşünülen “stres”, “üst solunum yolu hastalıkları” ve “alerji” faktörleri ile ilgili yapılan çalışmalardan Spiegel, Sataloff ve ark.’nın (1997) ileride profesyonel ses sanatçısı olmak için eğitim alan ergenler ile yaptıkları araştırmada, bu faktörlerin sesi olumsuz yönde etkilediğinden bahsetmişlerdir. Bizim araştırmamızda da ileride profesyonel ses sanatçısı olmak için eğitim alan ergenlere denk olarak şan öğrencileri bulunmaktadır. Şan öğrencilerinin sesi olumsuz yönde etkilediğini düşündükleri faktörlere verdikleri cevaplar göz önüne alındığında araştırma anketinde belirlenen 25 faktör arasından “stres” faktörünü %69.7 ile 5., “üst solunum yolu enfeksiyonu”nu %60.0 ile 6. ve “alerji”yi de %42.4 ile 11. faktör olarak belirledikleri görülmüştür. Bu açıdan, bizim araştırma bulgularımızda da Spiegel, Sataloff ve ark.’nın araştırmasına benzer olarak “stres”, “üst solunum yolu hastalıkları” ve “alerji” faktörlerinin sesi olumsuz yönde etkileyen faktörler olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Profesyonel sesi olumsuz yönde etkilediği düşünülen faktörler ile ilgili yapılmış bir başka araştırma da “sigara kullanımı” ve gene “beslenme alışkanlıkları” ile ilgilidir. Timmermans, De Bodt ve ark. (2002) geleceğin ses sanatçıları ile yaptıkları araştırmada, bu kişilerin seslerini ne oranda koruyabildiklerini tespit edebilmek amacıyla bir anket uygulamışlar ve sese olumsuz yönde etki edebilecek faktörler olarak “sigara kullanımı” ve “beslenme alışkanlıkları”na dikkat çekmişlerdir. Bizim araştırmamıza katılan geleceğin ses sanatçıları olmak için eğitim almakta olan şan öğrencilerinin seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörlere dair verdikleri cevaplar analiz edildiğinde, Timmermans, De Bodt ve ark.’nın araştırma bulgularına paralel olarak “sigara kullanımı” ve “beslenme problemleri” faktörlerinin sırası ile sesi olumsuz yönde etkileyen faktörler olarak %42.4 ile 11. ve %45.5 ile 10. sırada yer aldığı görülmektedir. Bu sonuçlar değerlendirildiğinde bu araştırmaya katılan şan öğrencilerinin yarısına yakınının hem “sigara kullanımı”ni hem de “beslenme problemleri”ni sesi olumsuz yönde etkileyen faktörler olarak düşündükleri görülmektedir.

Bizim araştırmamızda profesyonel sesi olumsuz yönde etkilediği düşünülen faktörler olarak belirlenen “sigara kullanımı”, “sigaralı ortamlarda bulunmak”, “beslenme problemleri”, “üst solunum yolu enfeksiyonları”, “stres”, “heyecan”, “gereksiz ilaç kullanımı”, “sesi zorlamak”, “laraksteki yumuşak doku ödemleri”, “opera

sahnesine verilen duman”, “sahne ortamının sıcak ya da soğuk olması” ve “solunan havanın nemlilik oranı” faktörleri, Sataloff (1981), Akhtar, Wood ve ark. (1999), Bernhard, Löhle ve ark. (2002), McCoy (2003), ve Koufman (<http://www.thevoicecenter.org/>) tarafından yapılmış olan farklı araştırmalarda profesyonel ses sanatçısının ses performansına olumsuz yönde etki edebilecek hususlar olarak değerlendirilmiştir. Bizim araştırmamızda da profesyonel ses sanatçısı olarak opera sanatçıları bulunmaktadır. Araştırmamızın bulguları, opera sanatçılarının tüm bu faktörler içinde en fazla %70 ile “üst solunum yolu enfeksiyonları”ndan etkilendiğini, bunu %65 ile “stres” faktörünün izlediğini göstermiştir. “Belirli bir zaman aralığında sesi gereğinden fazla kullanmak” araştırmaya katılan opera sanatçılarının %53.3’ü tarafından olumsuz bir faktör olarak değerlendirilmiştir. Katılımcıların %50’si “sigaralı ortamı”, %41.7’si sıcak-soğuk “ısı değişimi”, %33.3’ü “sigara kullanımı”, %25’i “beslenme problemleri”, %35’i “resital esnasında sahneye verilen duman”, %18.3’ü “yumuşak doku ödemleri”, %13.3’ü de “ilaç kullanımı” faktörlerini sesleri üzerinde olumsuz etki yaratan faktörler olarak düşünmektedirler. Tüm bu bulgular ışığında, araştırmamıza katılan opera sanatçılarının da Sataloff (1981), Akhtar, Wood ve ark. (1999), Richter, Löhle ve ark. (2002), McCoy (2003) ve Koufman (<http://www.thevoicecenter.org/>)’ın farklı araştırmalarla elde ettikleri bulgulara paralel olarak; “sigara kullanımı”, “sigaralı ortamlarda bulunmak”, “beslenme problemleri”, “üst solunum yolu enfeksiyonları”, “stres”, “heyecan”, “gereksiz ilaç kullanımı”, “sesi zorlamak”, “laraksteki yumuşak doku ödemleri”, “opera sahnese verilen duman”, “sahne ortamının sıcak ya da soğuk olması” ve “solunan havanın nemlilik oranı” faktörlerinin ses performansına olumsuz yönde etki edebileceği hususunda benzer fikirlere sahip oldukları sonucu elde edilmiştir.

Koufman (<http://www.thevoicecenter.org/>) ses bozuklukları şikayeti ile kliniklere başvuran profesyonel ses kullanıcıları ile yaptığı araştırmada, I. Sınıf ses kullanıcılarının en sık “üst solunum yolu enfeksiyonları” ve “stres”e bağlı problemlerden yakındıklarını, bunu da “reflü” ve/veya “sesi zorlamak”tan kaynaklanan problemlerin izlediğini belirtmiştir. Bizim araştırma bulgularına bakıldığında I. sınıf ses kullanıcılarından opera sanatçıları ve şan öğrencilerinin seslerini olumsuz yönde etkilediğini düşündükleri faktörler olarak en çok “sesi zorlamak” faktöründen %67.7 ile etkilendikleri, bu faktörü %66.7 ile “üst solunum yolu enfeksiyonları” ve “stres”

faktörleri, “beslenme problemleri”ne bağlı olarak değerlendirilen reflü probleminin ise %32.2 oranında etkili olduğunu düşündükleri görülmektedir. Koufman aynı araştırmada II. ve III. Sınıf ses kullanıcılarının benzer şikayetlere sahip olmakla birlikte bu problemlere ses suistimali ve sesin kötü kullanımının da eşlik ettiğini eklemiştir. Bizim araştırmamızda da II. Sınıf ses kullanıcıları olan pazar satıcıları ve imamların benzer düşüncelerle “üst solunum yolu enfeksiyonları”, “sesi zorlamak” “stres” ve “beslenme problemleri” faktörlerinden sırası ile %92.8, %92.8, %49.3 ve %17.4 oranında olumsuz yönde etkilediğini düşündükleri görülmektedir. Bu bulgular ışığında bizim araştırma sonuçları ile Koufman (<http://www.thevoicecenter.org/>)’ın araştırma sonuçlarının sıralamaları aynı olmasa bile paralellik gösterdiğini söylemek mümkündür.

Profesyonel sesi olumsuz yönde etkilediği düşünülen “hava”-“ısı değişiklikleri”, “alkol kullanımı”, “uyku düzeni” ve “sigaralı ortamlarda bulunmak” faktörlerinin Zeine ve Waltar (2002) tarafından I. Sınıf ses kullanıcısı olarak kabul edilen aktörler ile yapılan araştırmada bahsedildiği görülmektedir. Bizim araştırmamıza katılan I.Sınıf ses kullanıcısı olarak opera sanatçıları bulunmaktadır. Bu araştırma bulguları göz önüne alındığında opera sanatçılarının %58.3 ile “düzensiz uyku” faktörünü sesi en olumsuz yönde etkileyen faktör olarak belirttikleri görülmektedir. Aynı grubun %50’si “sigaralı ortamlarda bulunma”, %41.7’si “ısı değişiklikleri”, %33.3’ü “hava değişiklikleri” ve sadece %13.3’ü de “alkol kullanımı” faktörlerinden olumsuz yönde etkilendiklerini belirttikleri görülmüştür. Her ne kadar farklı faktörlere verilen yüzdeler farklı oranlarda olsa da bizim araştırmamıza katılan I. Sınıf ses kullanıcısı olan opera sanatçıları tarafından da “hava-ısı değişiklikleri”, “alkol kullanımı”, “uyku düzeni” ve “sigaralı ortamlarda bulunmak” faktörlerinin sesi olumsuz yönde etkilendiği düşünülen faktörler olduğu sonucu elde edilmiştir. Bu açıdan bu araştırma bulguları ile Zeine ve Waltar’ın (2002) araştırma bulguları paralellik göstermektedir.

Profesyonel sesi olumsuz yönde etkilediği düşünülen faktörler ile ilgili bir başka araştırma da Yiu (2002) tarafından yapılmıştır. Yiu, profesyonel ses kullanıcılarından öğretmenler ile yaptığı araştırmada, araştırmaya katılan kişilerin ses hijyeni hakkında ve sese zararlı olabilecek “beslenme problemleri”, “belirli bir zaman aralığında sesi gereğinden fazla kullanmak”, “alkol ve sigara kullanımı” gibi faktörlerden haberdar olmadıklarının altını çizmiştir. Broaddus-Lawrence, Treole ve

ark. (2000) da profesyonel ses kullanıcılarından ses eğitimi almamış şarkıcılara verilen ses hijyeni eğitimi esnasında “alkol ve sigara kullanımı” ile “sigaralı ortamlarda bulunma”nın ses üzerinde yaratabileceği olumsuz etkilerden bahsetmişlerdir. Yukarıdaki her iki araştırmada ses konusunda eğitim almamış profesyonel ses kullanıcıları ile yapılmıştır. Bizim araştırmamızda da ses konusunda eğitim almamış profesyonel ses kullanıcıları olarak pazar satıcıları ve imamlar bulunmaktadır. Pazar satıcıları ve imamların seslerine olumsuz yönde etki ettiğini düşündükleri faktörlerin analizi bir arada yapıldığında “belirli bir zaman aralığında sesi gereğinden fazla kullanma” faktörünün %92.8 ile 1. sırada, “sigaralı ortamlarda bulunma” faktörünün %75.4 ile 3. sırada, “sigara kullanımı” faktörünün %42 ile 9. sırada, “alkol kullanımı” faktörünün %33.3 ile 11. sırada, “beslenme problemleri” faktörünün de %17.4 ile 13. sırada olduğu görülmüştür. Bizim araştırma bulgularımız ile Yiu ve Broaddus-Lawrence, Treole ve ark.’nın araştırma bulguları karşılaştırıldığında, bizim araştırmamıza katılan ses eğitimi almamış profesyonel ses kullanıcılarından pazar satıcıları ve imamların farklı yüzdelerle de olsa sese olumsuz yönde etki edebilecek “beslenme problemleri”, “belirli bir zaman aralığında sesi gereğinden fazla kullanmak”, “alkol” ve “sigara kullanımı” ile “sigaralı ortamlarda bulunmak” faktörlerinin seslerini olumsuz yönde etkilediğini düşündükleri görülmektedir. Ancak bizim araştırmamıza katılan pazar satıcıları ve imamların ses hijyeni açısından sese zararlı olduğunu düşündükleri bu faktörlerden ne oranda kaçındıklarının belirlenmesi ancak bu konuda yapılacak daha ileri araştırmalarla ortaya çıkacaktır.

Profesyonel sesi olumsuz yönde etkilediği düşünülen faktörler ile ilgili diğer bir araştırma, Jackson-Menaldi, Dzul ve ark. (2002) tarafından yapılmış ve bu araştırma ile “alerji” faktörünün, Cohn, Spiegel ve ark. (1995)’nin araştırmasında da “alerji” faktörüne ek olarak “zararlı maddelerin solunması” faktörünün özellikle profesyonel ses kullanıcısının sesi üzerinde yaratabileceği olumsuz etkilerinden bahsedilmiştir. Şenocak F., Toprak ve ark. (1986) da “irritan madde kullanımı”, “stres”, “psikiyatrik sorunlar”, “alerjik rahatsızlıklar”, “yorgunluk”, “sigara”, “alkol”, “düzensiz hayat koşulları”, “sık geçirilen üst solunum yolu enfeksiyonları” faktörlerinin ; Yavuz (1992), “ses bakımı ve ses tekniği” adlı araştırmasında “tütün” ve “alkol”ün ses sorunlarını artırıcı özelliğe sahip olduğundan bahsetmişlerdir. Jackson-Menaldi, Dzul ve ark., Cohn, Spiegel ve ark., Şenocak F., Toprak ve ark. bu araştırmalarını profesyonel ses kullanıcıları ile

yapmışlar ve araştırmaya katılan profesyonel ses kullanıcılarını da herhangi bir özelliğine göre ayırmamışlardır. Bu araştırmaların bulguları ile bizim araştırmamızın bulgularını karşılaştırabilmek için bu nedenle Tablo 1’de gösterilen tüm profesyonel ses kullanıcılarının (opera sanatçıları, şan öğrencileri, pazar satıcıları ve imamlar) seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörlere verdikleri cevapların bir arada analiz edildiği bulgular göz önüne alınmıştır. Bu bulgular ışığında Jackson-Menaldi, Dzul ve ark.’nın yapmış oldukları araştırmalarda özellikle profesyonel ses kullanıcısının sesi üzerinde yaratabileceği olumsuz etkiler olarak “alerji” ve “zararlı maddelerin solunması” faktörlerinden bahsettikleri görülmüştür. Bu araştırma bulguları ile bizim araştırmamızın bulguları karşılaştırıldığında, bizim araştırmamıza katılan profesyonel ses kullanıcıları tarafından “alerji” faktörünün 14., “zararlı maddelerin solunması” faktörüne denk olarak “sigaralı ortamlarda bulunma” faktörünün 4., “sahne tozu” faktörünün 18., “resital esnasında sahneye verilen duman” faktörünün 20. faktörler olarak belirtildiği görülmüştür. Şenocak F., Toprak ve ark.’nın yaptıkları araştırmada ses sorunlarını artırıcı bir faktör olarak bahsettikleri “yorgunluk” faktörünün, bizim araştırmamıza katılan profesyonel ses kullanıcıları tarafından sesi olumsuz yönde etkileyen en önemli faktör; “üst solunum yolu enfeksiyonları” 3. faktör; “stres” 6. faktör; iritan maddeler olan “sigara kullanımı” 10., “alkol kullanımı” ise 11. faktörler; “alerji” 14. faktör; düzensiz hayat koşullarının doğurabileceği “beslenme problemleri” 15., “çalışma saatlerinin düzensizliği” 16. faktörler; psikiyatrik sorunlara bağlı olabilecek “psikosomatik sorunlar” da 19. faktör olarak sesi olumsuz yönde etkilediği düşünülen faktörler olarak belirtildiği görülmüştür. Bu bulgular ışığında Jackson-Menaldi, Dzul ve ark.; Şenocak F., Toprak ve ark.’nın yaptıkları araştırma bulgularında yer alan faktörler ile bizim yaptığımız araştırmanın bulguları, ses üzerinde olumsuz yönde etki yarattığı düşünülen faktörlerin profesyonel ses kullanıcılarının sesi üzerinde farklı oranlarda da olsa olumsuz yönde etkiler yarattığını ortaya koymuştur.

Profesyonel sesi olumsuz yönde etkileyen faktörleri belirlemede kullanılabilir Akşit, Özçelik ve ark. (1999) tarafından yapılan diğer bir araştırmada, profesyonel ses sanatçılarına vokal hijyen konusunda bir anket uygulanmış ve ankette olguların %28’inin düzenli sigara kullandığı, %13’ünün hidrasyonunun vokal performans üzerindeki olumlu etkisini bilerek uyguladığı, %9.4’ünde de reflü şikayetlerinin olduğu tespit edilmiştir. Bizim araştırmamızın bulguları değerlendirildiğinde, profesyonel ses

kullanıcılarının %65.4'ü “sigaralı ortamlarda bulunmak” faktörünü 4., %38.9'u “sigara kullanımını” faktörünü 10., %25.9'u da “beslenme problemleri” faktörünü 15. faktör olarak sesi olumsuz yönde etkileyen faktör olarak düşündükleri görülmüştür. Ancak bizim araştırmamızda ses üzerinde hangi faktörlerin olumsuz yönde etki yarattığı sorulduğundan ankete katılan kişilerden kaçının bu faktörlerden kaçındığı araştırmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Ses bozukluklarını değerlendirmeye yönelik Doğan, Almaz ve ark. (2003) tarafından profesyonel ses kullanıcılarından öğretmen, satış elemanı, konservatuvar öğrencisi, polis memuru, din görevlisi ve sekreterler ile yapılan bir araştırmada en fazla din görevlileri ve sekreterde ses bozukluğu derecesinin yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Bu araştırma ile profesyonel ses kullanıcılarında sıklıkla ses problemlerinin görüldüğü sonucu elde edilmiştir. Van der Merwe, Van Tonder ve ark. (1996) tarafından farklı gruplardan oluşan profesyonel ses kullanıcıları ile yapılan bir diğer araştırmada, bu kişilerin ses probleminin varlığına işaret edebilecek belirtilerden ne derece haberdar oldukları tespit edilmeye çalışılmış, araştırma sonucunda araştırmaya katılan kişilerin kendilerinin yüksek risk taşıdıklarının farkında oldukları halde ses hijyeni hakkında çok az bilgiye sahip oldukları, fakat seslerini yeterince koruyamadıklarını bildirdikleri görülmüştür. Araştırma sonucunda, bu kişilerde ses problemleri oluşmadan seslerini ne şekilde koruyabileceklerinin anlatılacağı önleyici bir eğitim programının verilmesinin gerekliliğinden de bahsedilmiştir. Benzer olarak Murry ve Rosen (2000)'ın yapmış oldukları araştırma sonucunda da profesyonel ses kullanıcıları için vokal eğitim programının önemi, sese dair anatomi ve fizyoloji bilgisi ile ses sağlığı ve hijyeni hakkında bilgi sahibi olmaları gerekliliği üzerinde durdukları görülmektedir. Bizim araştırmamız profesyonel ses kullanıcılarının sesine olumsuz yönde etki eden faktörleri belirlemeye yönelik bir araştırma olduğundan, profesyonel ses kullanıcılarında sese dair kimi problemlerin henüz oluşmadan önlenmesi açısından da önemlidir. Bu sebeple bizim araştırma bulgularımız, Doğan, Almaz ve ark. (2003), Van der Merwe, Van Tonder ve ark. (1996) ile Murry ve Rosen (2000) tarafından yapılan araştırmalar sonucunda varılan profesyonel ses kullanıcılarına vokal hijyen eğitimi gerekliliğine hizmet eden bir araştırma olarak değerlendirilebilir.

Sesi olumsuz yönde etkileyen faktörlere dikkat edilmediği takdirde ses bozukluklarının görülme ihtimali arttığından bu faktörlerin neler olduğunun iyi

değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle bizim araştırma bulgularımıza göre araştırmaya dahil edilen hem opera sanatçıları hem de şan öğrencileri tarafından sıralaması farklı dahi olsa ilk 6 sırayı oluşturan “yorgunluk”, “üst solunum yolu enfeksiyonları”, “stres”, “düzensiz uyku”, “belirli bir zaman aralığında sesi gereğinden fazla kullanmak” ve “sigaralı ortamlarda bulunmak” faktörlerinin; pazar satıcıları ve imamlar tarafından da sıralaması farklı dahi olsa ilk 2 sırayı oluşturan “yorgunluk”, “üst solunum yolu enfeksiyonları” ve “belirli bir zaman aralığında sesi gereğinden fazla kullanmak” faktörlerinin aynı olması dikkat çekicidir. Sesi olumsuz yönde etkilediği düşünülen faktörlerden pazar satıcılarının belirttikleri ilk 4 faktör ile imamların ilk 6 faktörünün (“düzensiz uyku” faktörü hariç) sıralamalar farklı bile olsa aynı faktörlerden oluştuğu da göze çarpmaktadır. Bu faktörler “yorgunluk”, “üst solunum yolu enfeksiyonları”, “belirli bir zaman aralığında sesi gereğinden fazla kullanmak”, “sigaralı ortamlar”, hava değişikliği”, “ısı değişikliği” ve “sigara kullanımı”dır. Hem pazar satıcıları hem de imamlar tarafından “diğer” faktörüne “soğuk su” yazılmış olması da bu iki grubu opera sanatçıları ve şan öğrencilerinden ayırmaktadır. İmamların alkol kullanmamaları, çalışma saatlerinin düzenli ve çalışma ortamlarının huzurlu olduğunu düşünmeleri, bu faktörler açısından pazar satıcıları ile aralarında görüş farkı oluşmasına neden olmuştur. Pazar satıcıları ve imamlar tarafından sesi olumsuz yönde etkilediği düşünülen faktörler karşılaştırıldığında benzer sıraları oluşturan “yorgunluk”, “üst solunum yolu enfeksiyonları”, “belirli bir zaman aralığında sesi gereğinden fazla kullanmak”, “sigaralı ortamlar”, hava değişikliği”, “ısı değişikliği” ve “sigara kullanımı” faktörlerine dikkat edildiği takdirde seste görülebilecek bazı problemlerin oluşmasının önlenebileceğini söylemek mümkündür. Opera sanatçıları ve şan öğrencilerinin de araştırmada kendileri tarafından belirlenmiş olan sıralaması farklı dahi olsa ilk 6 sırayı oluşturan “yorgunluk”, “üst solunum yolu enfeksiyonları”, “stres”, “düzensiz uyku”, “belirli bir zaman aralığında sesi gereğinden fazla kullanmak” ve “sigaralı ortamlarda bulunmak” faktörlerine dikkat etmeleri durumunda bazı ses problemlerinin oluşmadan önlenmesinde fayda sağlanabileceği düşünülmüştür.

Literatürde sesi olumsuz yönde etkileyen faktörler ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında “soğuk su” faktöründen bahsedilmediği, bizim araştırmamızda da bu duruma paralel olarak opera sanatçıları ile şan öğrencilerinin bu faktörü sesi olumsuz yönde etkileyen bir faktör olarak eklemeye gereği duymadıkları görülmüştür. Ancak pazar

satıcıları ve imamların bu faktörü sırasıyla %48.6 ve %32.4 ile oldukça yüksek sayılabilecek bir yüzde ile sesi olumsuz yönde etkilediğini düşündükleri bir faktör olarak belirtmiş olmaları dikkat çekicidir. Opera sanatçıları ve şan öğrencileri vokal hijyen konusunda eğitilmiş fakat pazar satıcıları ve imamların bu konuda eğitimsiz oldukları da göz önüne alındığında, “soğuk su” faktörünün kültürel bir etkisi olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Ancak bu konuda emin olabilmek için daha ileri araştırmalara gerek vardır. Ses eğitimi almış profesyonel opera sanatçıları ve henüz ses eğitimi almakta olan şan öğrencileri ile hiç ses eğitimi almamış imam ve pazar satıcılarının seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşlerinin belirlenmesinde iki grubun farklı yüzdelerle farklı faktörlerden etkilendiklerini belirtmeleri dikkat çekicidir.

Yapılan araştırmalarla farklı meslekleri yapan profesyonel ses kullanıcılarının sesi olumsuz yönde etkileyen faktörlerden değişik oranlarda etkilendikleri ortaya çıkmıştır. Ancak araştırmaya katılan opera sanatçıları ile şan öğrencilerinin sesini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşleri arasında fark olmadığı, buna karşın imam ve pazar satıcılarının görüşleri arasında fark olduğu bulunmuştur. Opera sanatçıları ve şan öğrencilerinin ses hakkında eğitilmiş fakat imam ve pazar satıcılarının bu konuda eğitimsiz olmalarından dolayı eğitim faktörünün iki grup arasında görüş farklılığı yaratabileceği ihtimali düşünülmüştür. Ancak bu yorumun yapılabilmesi için daha ileri araştırmalara gerek vardır.

Bu bulgular ışığında ses hijyeni konusunda eğitimin büyük önem taşıdığını belirtmek gerekir. Bu sebeple, ses kullanımı ve hijyeni konusunda eğitim alan profesyonel ses kullanıcıları ile ses hakkında hiçbir eğitim almadan mesleklerini icra etmek zorunda olan kişilerin ses üzerinde olumsuz yönde etkiler yaratan faktörlerden farklı oranlarda etkilenmeleri çok da şaşırtıcı olmamalıdır. Örneğin, bizim araştırmamıza dahil edilen opera sanatçıları, şan eğitimleri esnasında sesi olumsuz yönde etkileyebilecek faktörler hakkında bilgilendirilen ve çalıştıkları yıllar boyunca da kendi seslerinin daha çok nelere karşı hassas olduğunu tecrübe etme şansına sahip olan grubu oluşturmaktadır. Aynı şekilde şan öğrencileri de okul eğitimleri süresince sesi koruma yollarını öğrenerek bu konuda bilgilendirilen diğer gruptur. Ancak, pazar satıcıları ve imamlar gibi meslek gruplarından olan kişiler ses hijyeni ve sesi koruma hakkında herhangi bir eğitim almadan mesleklerini icra etmek durumundadırlar. Bu

nedenle pazar satıcıları ve imamlar gibi ses hijyeni hakkında hiçbir eğitim almadan mesleklerini yapmak durumunda olan kişilerin, bu konuda eğitim almış olan opera sanatçıları ve şan öğrencilerine göre daha büyük risk altında olduklarını söylemek mümkündür. Tüm bu düşüncelerin ışığında, bizim araştırmamıza dahil edilen opera sanatçıları, şan öğrencileri, pazar satıcıları ve imamların seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşleri arasında farklılık bulunması da şaşırtıcı değildir.

Bu düşüncelere paralel olarak, bizim araştırmamızda opera sanatçıları ve şan öğrencilerinin görüşleri arasında fark bulunmaması, ses eğitimleri boyunca her iki grubun da bu konuda eğitim almış olmalarından kaynaklanabileceği fikrini doğurmaktadır.

Araştırmamıza katılan pazar satıcıları ve imamlar, ses eğitimi almadan mesleklerini icra etmek durumunda olan meslek grubundan kişilerdir. Ancak, imamlar mesleklerini yapabilmek için en az lise eğitimi almak ya da üniversitelerin ilahiyat fakültesi bölümünü bitirmek durumundadır. Buna karşın pazar satıcısı olabilmek için herhangi bir eğitim alma zorunluluğu yoktur. Bu faktörler göz önünde bulundurulduğunda, imamlar her ne kadar ses hijyeni ve sesi olumsuz yönde etkileyen faktörlerden korunma konusunda eğitim almamış olsalar da gene de pazar satıcılarına oranla eğitim seviyelerinin daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Eğitim seviyelerinin daha yüksek olduğu düşünülen imamlar ile eğitim seviyelerinin daha düşük olduğu düşünülen pazar satıcıları arasında sesi olumsuz yönde etkileyebilecek faktörlerden sesi koruma bakımından bilinç farklılıklarının olabileceği düşünülmüştür. Ancak eğitim seviyesi ile sesi olumsuz yönde etkileyebilecek faktörlerin farkında olmak ve sesi bu faktörlerden koruma davranışı arasında bir bağlantı kurulup kurulamayacağının tespiti için bu araştırmayı takiben ileri araştırmaların yapılması gerekmektedir.

4.2. ÖNERİLER

4.2.1. İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Araştırmadan elde edilen bulguların genellenebilirliğini arttırmak amacı ile aynı araştırma başka deneklerle, başka ortamlarda ve başka uygulamacılar tarafından yinelenabilir.
2. Araştırmaya katılan profesyonel ses kullanıcılarının eğitim düzeylerine göre sesi olumsuz yönde etkilediğini düşündükleri faktörlere verdikleri cevapların ne şekilde farklılık gösterdiğini ortaya koyacak benzer bir araştırma yapılabilir.
3. Araştırmaya katılan profesyonel ses kullanıcıları arasında yaş, cinsiyet ve deneyim gibi değişkenlerin sesi olumsuz yönde etkilediği düşünülen faktörlere verilen cevapları ne şekilde etkilediğini gösteren paralel bir araştırma yapılabilir.
4. Sesi olumsuz yönde etkilediği düşünülen faktörlerden profesyonel ses kullanıcılarının ne oranlarda kaçındıkları, buna göre ses sorunlarının görülme sıklığında azalma olup olmadığı araştırılabilir.

4.2.2. Uygulamaya Yönelik Öneriler

1. Sesini profesyonel olarak kullanan kişilerin sesi olumsuz yönde etkileyebilecek faktörlerin neler olduğu ve bu faktörlerden ne şekilde korunabilecekleri hakkında bilgi sahibi olmaları gerekir. Bu nedenle kamuoyunun bu konuda bilgilendirilmesi, özellikle ses hijyeni hakkında hiçbir eğitim almadan mesleklerini icra etmek zorunda olan pek çok meslek grubundan olan kişiler için büyük önem taşımaktadır. Bu noktada bu görev dil ve konuşma terapistlerine düşmektedir. Çünkü dil ve konuşma terapistlerinin özellikle profesyonel ses kullanıcılarına verecekleri ses bakım ve hijyenine yönelik eğitim sonucunda, bu kişilerde zaman içinde oluşabilecek sese dair kimi problemlerin önlenmesi mümkün olabilecektir.
2. Ses bakım ve hijyeni konusunda kamuoyunu bilgilendirmek önemlidir. Bu amaçla, daha çok kişiye aynı anda ulaşabilmek için yazılı ve görsel medyanın kullanılması oldukça etkili ve pratik bir yol olacaktır. Televizyon, radyo, gazete ve dergilerde çıkan haberler yolu ile halkın bu konuda bilinçlendirilmesi sağlanabilir. Dil ve konuşma terapistliği alanı ve bu uzmanlığın bir kolu olan ses

terapistliği özellikle ÷lkemizde yeni gelişmekte olan bir dal olduğundan yazılı ve g÷rsel medyanın bu amaçla kullanılması ayrıca önem taşımaktadır.

3. Yazılı ve g÷rsel medyanın yanı sıra daha küçük grupları daha ayrıntılı bilgilendirmek de söz konusu olmalıdır. Bu gruplar, sese bağlı problemlerinin gr÷lme y÷zdesinin daha fazla olduğu profesyonel ses kullanıcılarından oluşturulabilir. Bu eğitimler dil ve konuşma terapistleri tarafından belediyelerin düzenlediği halk seminerlerinde ya da okullarda öğretmenlere yönelik hazırlanacak eğitim seminerleri ile verilebilir. Bu yolla, hiçbir ses eğitimi almadan mesleklerini icra etmek durumunda olan profesyonel ses kullanıcılarına da ulaşmak mümkün olabilecektir.

KAYNAKLAR

1. AKHTAR, S., WOOD, G., RUBIN, J.S., O'FLYNN, P.E., RATCLIFFE, P., Effect Of Caffeine On The Vocal Folds: A Pilot Study, J. Laryngol. Otol., 113(4), s: 341-345, April 1999.
2. AKSOY, S., TEKİN, Ö., Ses Bozuklukları Ve Rehabilitasyonu, Güneş Kitabevi, s: 1289-1302, Ankara, 2004.
3. AKŞİT, M.A., ÖZÇELİK, T., SAYDAM, L., GENÇ, E., PERÇİN, A.K., ÖZGİRGİN, O.N., Profesyonel Ses Sanatçılarının Videolaringostroboskopik ve Bilgisayar Tabanlı Çok Parametrelili Akustik Değerlendirilmesi., 25. Ulusal Türk Otorinolaringoloji Ve Baş-Boyun Cerrahisi Kongresi, Cilt 2, s: 419-422, İzmir, 1999.
4. ALTMAN, K.W., Northwestern University Medical School. Head and Neck Surgery, Department of Otolaryngology, <http://www.voice.northwestern.edu>.
5. BATEMAN, H.E., A Clinical Approach To Speech Anatomy and Physiology, Charler C. Thomas Publisher, s: 6-7, Illinois, 1977.
6. BOONE, D., Profesyonel Sesin Biyolojik Düşmanları, Ses ve Ses Bozuklukları Konferanslar Dizisi, Haseki Hastanesi KBB Kliniği Konuşma Metinleri, s:70-73, İstanbul, 1992.
7. BOONE, D.R., Is Your Voice Telling On You? How To Find and Use Your Natural Voice, Singular Publishing Group Inc., s: 21-25, 32-33, 99-105, San Diego, California, 1991.
8. BOONE, R., MCFARLANE, S.C., The Voice and Voice Therapy, Sixth Edition, Ally and Bacon Prentice Hall, s:3, 16, 19, 27, 41, 48-54, 210, 253, USA, 2000.
9. BROADDUS-LAWRENCE, P., TREOLE, K., MCCABE, R.B., ALLEN, R.L., TOPPIN, L., The Effects Of Preventive Vocal Hygiene Education On The Vocal Hygiene Habits And Perceptual Vocal Characteristics Of Training Singers, Journal of Voice, Vol.14, No.1, s:58-71, 2000.

10. BROWN, O.L., Discover Your Voice, How To Develop Healthy Voice Habits, First Edition, Singular Publishing Group Inc., s: 17, 54, 67-69, 115, 144-149, 229-232, San Diego, 1996.
11. CEVANŞİR, B., GÜREL, G., Foniatri, Sesin Oluşumu, Bozuklukları ve Korunmasında Temel İlkeler, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi, s:2, 12, 40, 43, 61-63, İstanbul, 1982.
12. CHAE, S.W., CHOI, G., KANG, H.J., CHOI, J.O., JIN, S.M., Clinical Analysis Of Voice Change As A Parameter Of Premenstrual Sendrome, Journal Of Voice, Vol.15, No.2, s:278-283, 2001.
13. ROSEN, C.A., MURRY, T., University of Pittsburgh Voice Center, Guidelines for Singers, Dos and Don'ts, Preventing Vocal Problems. <http://www.upmc.edu/upmcvoice/dos.htm>.
14. COHN, JR., SPIEGEL, JR., SATALOFF, RT., Vocal Disorders And The Professional Voice Users, The Allergist's Role, Ann. Allergy Asthma Immunol., 74(5), s: 363-376, May, 1995.
15. COLTON, R.H., CASPER, J.K., Understanding Voice Problems, A Physiological Perspective For Diagnosis And Treatment, Second Edition, Williams and Wilkins, s:91, 178, 183, 196-197, 264-266, 278, 283, 302, 308-309, Baltimore, 1996.
16. DAMSTE, P.H., Disorders Of The Voice, Scott-Brown's Otolarengology, 6th Edition, Volume 5, Read Educational and Professional Publishings, 5/6/11-5/6/25, Oxford, 1997.
17. DEVGE, C., OĞUZ, A., Konuşmanın Fizyolojisi ve Fizyopatolojisi, Ses Ve Ses Hastalıkları, Ekin Tıbbi Yayın, s:13-27, İstanbul, Ekim, 1996.
18. DOĞAN, M., ALMAZ, M., BAYLANÇİÇEK, S., Profesyonel Ses Kullanıcılarının Seslerinin Değerlendirilmesinde Subjektif Testlerin Yeri Ve Önemi, 27. Türk Ulusal Otolarengoloji ve Baş Boyun Cerrahisi Kongresi, Antalya, Ekim, 2003.
19. ERTAŞ, İ., Ses Ve Ses Bozuklukları Tanı Ve Terapi Teknikleri Semineri, T.C. Genel Kurmay Başkanlığı Gülhane Askeri Tıp Akademisi Kulak Burun Boğaz Anabilim Dalı, 1995.

20. FUGAIN, C., ÖMÜR, M., Fonksiyonel Disfoni, Ses Ve Ses Bozuklukları Konferanslar Dizisi, Haseki Hastanesi KBB Kliniği Konuşma Metinleri, s:67-69, İstanbul, 1992.
21. GAY, L.R., Educational Research: Competencies For Analysis and Application, Macmillan publishing Co., New York,1987.
22. GREENE, M.C., The Voice And Voice Disorders, In English Otolaryngology, Vol.3, Chp.9, 1985.
23. HEGDE, M.N., Pocket Guide To Assessment In Speech-Language Pathology, Singular Publishing Group Inc., s: 454-456, 466, San Diego, California,1996.
24. HIBBERT, J., Laryngology and Head and Neck Surgery, Scott-Brown's Otolaryngology, Butterworth-Heine Linacre House, Jordon Hill, 6th Edition, Volume 5, s:5/6/2-5/6/4, Oxford, 1997.
25. JACKSON-MENALDI, C.A., DZUL, A.I., HOLLAND, R.W., Hidden Respiratory Allergies In Voice Users, Treatment Strategies, Logoped Phoniatr Vocol., 27(2), s: 74-9, 2002.
26. JONSDOTTIR, V.I., BOYLE, B.E., MARTIN, P.J., SIGURDARDOTTIR, G.A., Comparison Of The Occurance And Nature Of Vocal Symptoms In Two Groups Of Icelandic Teachers, Logoped. Phoniatr. Vocol., 27(3), s: 98-105, 2002.
27. KARASAR N., Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler, 7. Basım, Alkım Yayınevi, Ankara, 1995.
28. KARCI, B., KİRAZLI, T., ULUÖZ, Ü., CURA, O., Şanda Fonasyon Ve Solunum İncelemesi, Otolarengolojide ve Sanat Dallarında Disfoniler İnternasyonal Sempozyumu, s: 95, 1990.
29. KOCATÜRK, U., Açıklamalı Tıp Terimleri Sözlüğü, Gaye Matbaacılık, s: 270, 2000.
30. KOUFMAN, J., Wake Forest University School of Medicine. What Are Voice Disorders And Who Gets Them? WFUBMC Center For Voice Disorders <http://www.thevoicecenter.org/>.
31. KOUFMAN, J.A., Isaacson G., The Spectrum Of Vocal Dysfunction, Otolaryngol. Clin. North Am., 24(5), s: 985-98, 1991.

32. KUMBASAR, H., Ses Ve Konuşma Bozukluklarında Tanı Ve Rehabilitasyon Kursu, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı Konsültasyon Liyezon Psikiyatri Ünitesi, Haziran 2001.
33. KÜÇÜKEKMEKÇİ, N., Opera Eğitiminde Ses Alıştırmaları İşlevi Ve Önemi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Opera Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s:12-15, İzmir, 1996.
34. KÜNDÜK, M., Ses Bozukluklarının Değerlendirilmesi Ve Ses Terapisi, Ses Ve Ses Hastalıkları, Ekin Tıbbi Yayın, s:121-129, 1996.
35. MCCOY, S., KEIDAR, A., Your Voice, An Inside View, Draft Version Of Chapters 2-11, , s:121-124, 139, 141-142, January 2003.
36. MUELLER, PB., Aging Voice, Semin. Speech Lang., 18(2), s: 159-168, May, 1997.
37. MURRY, T., ROSEN, C.A., Vocal Education For The Professional Voice User and Singer, Otolaryngology Clinical North America, 33(5), s: 967-82, October, 2000.
38. National Institute on Deafness and Other Communication Disorders (NIDCD), Disorder of Vocal Abuse and Misuse, <http://www.nidcd.nih.gov/health>.
39. OĞUZ, A., Üstündağ ME., Larengo-Farengal Reflü Ve Ses Bozuklukları, Ses Ve Ses Hastalıkları, Ekin Tıbbi Yayın, s: 111-120, 1996.
40. ÖĞÜT, F., YAVUZER, A., KALAYCI, T., ÇELTİKLİOĞLU, F., BAKIR, H., Ses Sanatçılarında Foniatrik Yaklaşım, 25. Ulusal Türk Otorinolarenoloji Ve Baş –Boyun Cerrahisi Kongresi, Cilt 2, s: 415-418, İzmir, Eylül, 1999.
41. ÖMÜR, M., Sesin Peşinde, Pan Yayıncılık, s: 9, 67-72, 79-80, 87-89, 102-103, İstanbul, Şubat, 2001.
42. ÖMÜR, M., ÖKÇÜN, E., Ses Ve Ses Hastalıkları, Profesyonel Ses Hastalıkları Ve Tedavisi, Ekin Tıbbi Yayın, s: 130-140, İstanbul, Ekim, 1996.
43. RADOMSKI, T., The 10 Most Common Problems Of Singers WFUBMC Center for Voice Disorders. Voice and Theatrical Singing, WFUBMC Center For Voice Disorders [http:// www.thevoicecenter.org](http://www.thevoicecenter.org).
44. RICHTER, B., LOHLE, E., KNAPP, B., WEIKERT, M., SCHLOMICHERTHIER, J., VERDOLINI, K., Harmful Substances On The Opera Stage: Possible

- Negative Effects On Singers' Respiratory Tracts, *Journal of Voice*, Vol.16(1), s: 72-80, 2002.
45. RUSSELL, A., OATES, J., GREENWOOD, K.M., Prevalence Of Voice Problems In Teachers, *Journal Of Voice*, 12(4), s: 467-79, December, 1998.
46. SATALOFF, R.T., Professional Voice Users, The Evaluation Of Voice Disorders, *Occup. Med.*, 16(4), s: 633-47, Oct.-Dec. 2001.
47. SATALOFF, R.T., Professional Singers, The Science and Art Of Clinical Care, *American Journal Of Otolaryngology*, 2(3), s: 251-66, Aug, 1981.
48. SPIEGEL, J.R., SATALOFF, R.T., EMERICH, K.A., The Young Adult Voice, *Journal Of Voice*, 11(2), s: 138-43, Jun, 1997.
49. SUNER, L., Tiyatro Oyunculugunda Ses Ve Konuşma Eğitimi, Deneysel Bir Yaklaşım, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tiyatro Anabilim Dalı, Doktora Tezi, s:47, 57, Ankara,1997.
50. ŞENOCAK, F., TOPRAK, M., KORKUT, N., ÖZ, F., ERİŞİR, F., BİLGİN, H. VE ŞENOCAK, D., Ses Sorunlarına Klinik Yaklaşım, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Kulak-Burun-Boğaz Anabilim Dalı.,s: 260-269, 1986.
51. TEPE, E.S., DEUTSCH, E.S., SAMPSON, Q., LAWLESS, S., REILLY, J.S., SATALOFF, R.T., A Pilot Survey Of Vocal Health In Young Singers, *Journal Of Voice*, Vol.16, No.2, s:244-250, 2002.
52. TINAZ, M.E., ASLAN, İ., Ses Ve Ses Hastalıkları, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Erişkin ve Çocuk KBB Hastalıkları Baş Boyun Cerrahisi Ve İletişim Bozuklukları Derneği Yazını, s:89, 1997.
53. TIMMERMANS, B., DE BODT, M.S., WUYTS, F.L., BOUDEWIJNS, A., CLEMENT, G., PEETERS, A., VAN DE HEYNING, P.H., Poor Voice Quality In Future Elite Vocal Performers and Professional Voice Users, *Journal of Voice*, 16(3), s: 372-82, Sep, 2002.
54. VAN DER MERWE, A., VAN TONDER, M., PRETORIUS, E., CROUS, H., Voice Problems In Some Groups of Professional Users Of Voice, Implications For Prevention, *S. Afr. J. Commun. Disord.*, 43, s: 41-51, 1996.
55. YAVUZ, Ş., Ses Bakımı Ve Tekniği, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Güzel Sanatlar Anasanat Dalı, Musiki Sanat Dalı, Türk Sanat Müziği Alanı, Yüksek Lisans Tezi, s:134, Ocak 1992.

56. YIU, E.M.L., Impact And Prevention Of Voice Problems In The Teaching Profession, Embracing The Consumers' View, Journal of Voice, Vol.16, No.2, s:215-228, 2002.
57. YORULMAZ, İ., Larengofarengal Reflü, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, KBB Hastalıkları Anabilim Dalı, İbn-i Sina Hastanesi, Mart Matbaacılık Sanatları Ltd. Şirketi, s:5, İstanbul, 2002.
58. ZEINE, L., WALTAR K., The Voice And Its Care, Survey Findings From Actors' Perspectives, Journal of Voice, Vol. 16, No.2, s:229-243, 2002.
59. ZEMLIN, W.R., Speech And Hearing Science, Anatomy And Physiology, Prentice-Hall Inc., Engle Wood Cliffs, s:37-48, 115-155, 236-339, New Jersey, 1986.

EK 1 ANKET

Bu anket profesyonel ses kullanıcılarının seslerini olumsuz yönde etkilediğini düşündükleri faktörleri belirlemek amaçlı hazırlanmıştır. Anket 25 şikkı bulunan tek bir sorudan oluşmaktadır. Ankete isminizi yazmanıza gerek yoktur. Lütfen aşağıda belirtilen faktörlerden sesinizi olumsuz yönde etkilediğini düşündüklerinizin yanına çarpı koyarak belirtiniz. Katılımınız için şimdiden teşekkür ederim.

1) Beslenme problemleri ()	2) Belirli bir zaman aralığında sesi gereğinden fazla kullanmak ()
3) Düzensiz uyku ()	4) Yaşam standartlarının olumsuzlukları ()
5) Stres ()	6) Psikosomatik sorunlar ()
7) Hormonal problemler ()	8) Özel problemler ()
9) İlaç kullanımı ()	10) Üst solunum yolu enfeksiyonları ()
11) Yumuşak doku ödemleri ()	12) Çalışma ortamındaki huzursuzluklar ()
13) Alerji ()	14) Kostümler ()
15) Sahne tozu ()	16) Resital esnasında sahneye verilen duman ()
17) Çalışma saatlerinin düzensizliği ()	18) Sigara kullanımı ()
19) Alkol kullanımı ()	20) Sigaralı ortamlarda bulunmak ()
21) Hava değişikliği ()	22) Ruhsal problemler ()
23) Yorgunluk ()	24) Isı değişiklikleri ()
25) Diğer (belirtiniz).....()	

EK 2 İSTATİSTİK İŞLEMLER

1. Profesyonel ses kullanıcılarından opera sanatçılarının, şan öğrencilerinin, pazar satıcılarının ve imamların seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşleri arasındaki farklılığın ki-kare testi analizi sonuçları

Chi-Sq = 330,352
DF = 72, P-Value = 0,000

Hesaplanan p-Value=0.000 < 0.05 olduğundan verilen görüşler bakımından farklılık vardır.

2. Ses eğitimi almış profesyonel opera sanatçıları ile henüz ses eğitimi almakta olan şan öğrencilerinin seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşleri arasındaki farklılığın ki-kare testi analiz sonuçları

Chi-Sq =
DF = 23, P-Value = 0,110

Hesaplanan değer 0.11 > 0.05 olduğundan birbirinden bağımsızdır. Aynı görüşleri paylaşmaktadırlar.

3. Ses eğitimi almamış imam ve pazar satıcılarının seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşleri arasındaki farklılığın ki-kare testi analiz sonuçları

Chi-Sq = 46,306
DF = 15, P-Value = 0,000

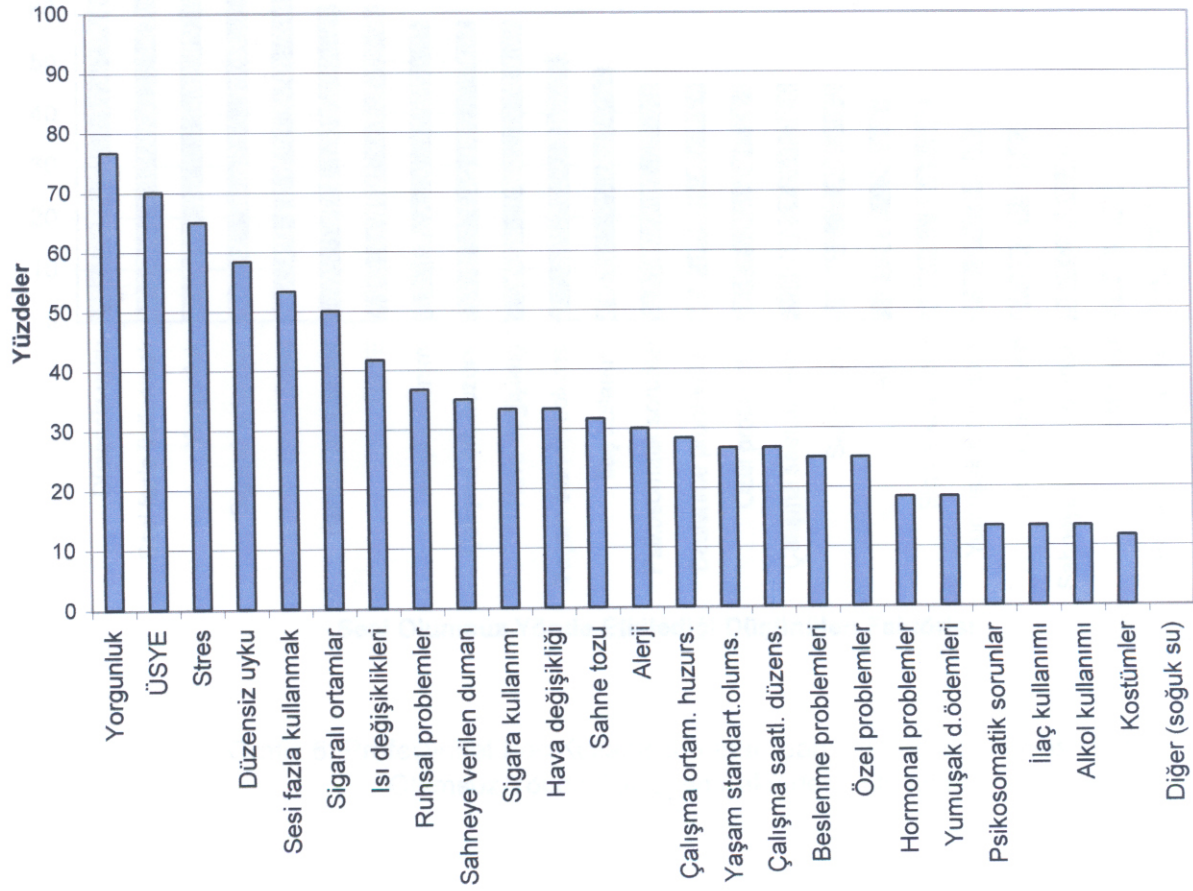
Hesaplanan p-Value=0.000 < 0.05 olduğundan verilen görüşler bakımından farklılık vardır.

4. Ses eğitimi almış profesyonel opera sanatçıları ve henüz ses eğitimi almakta olan şan öğrencileri ile hiç ses eğitimi almamış imam ve pazar satıcılarının seslerini olumsuz yönde etkileyen faktörler hakkındaki görüşleri arasındaki farklılığın ki-kare testi analiz sonuçları

Chi-Sq = 216,374
DF = 24, P-Value = 0,000

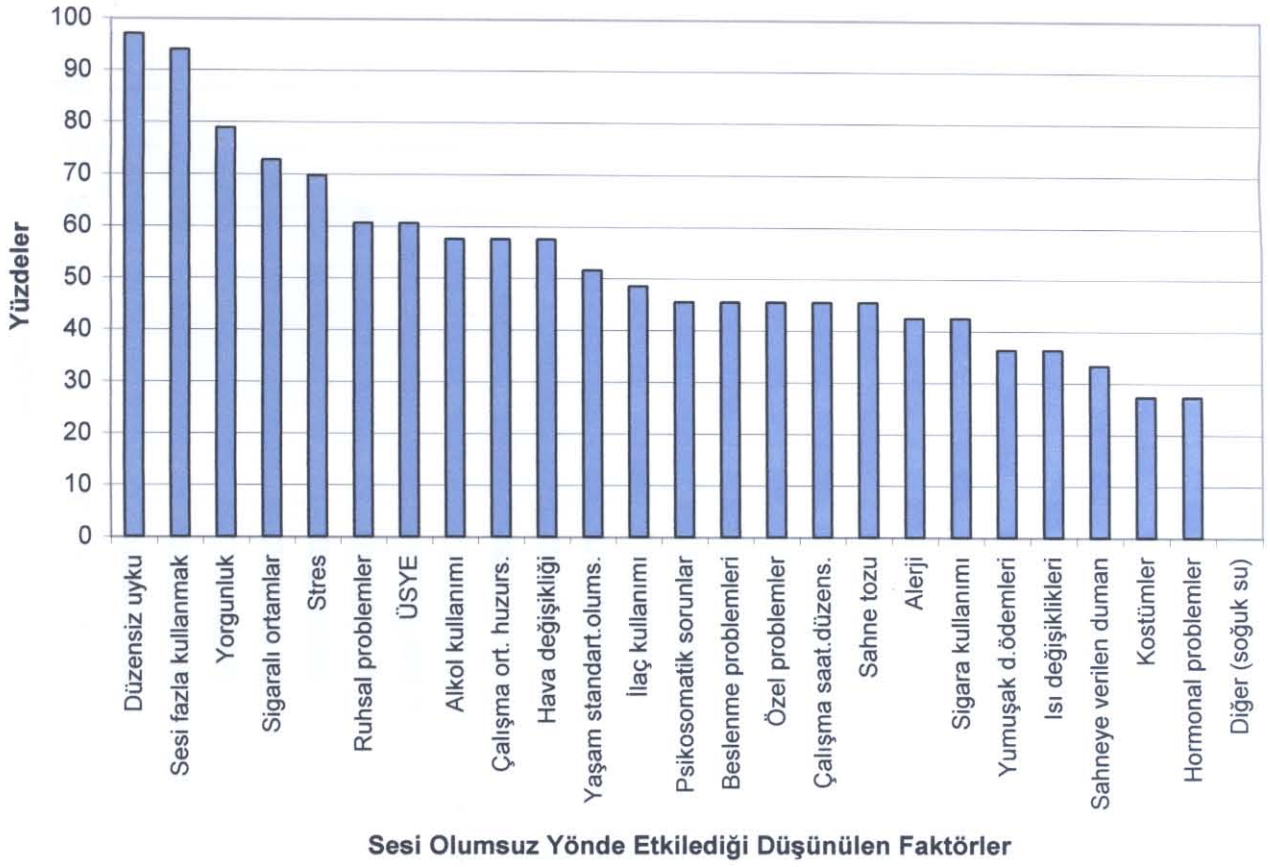
Hesaplanan p-Value=0.000 < 0.05 olduğundan verilen görüşler bakımından farklılık vardır.

EK 3

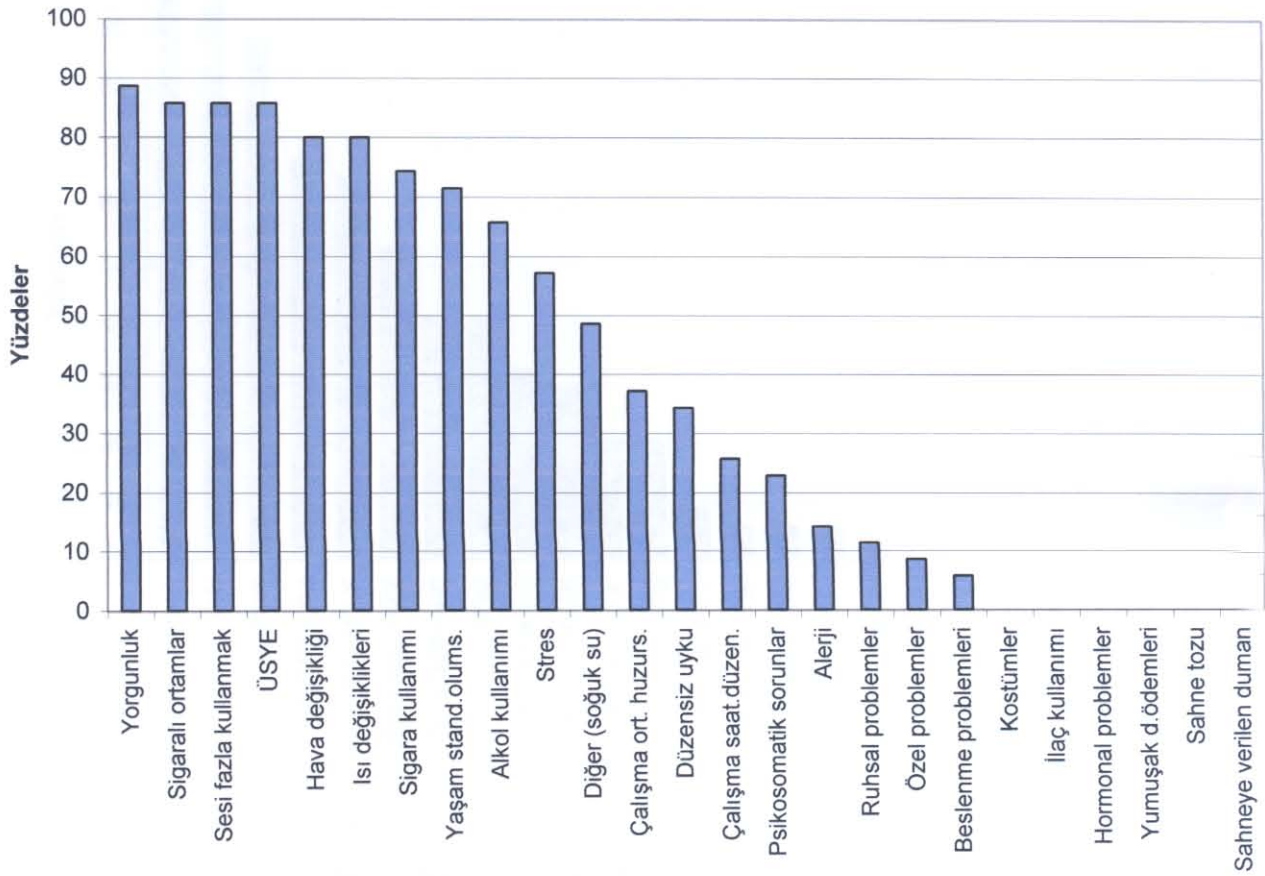

Sesi Olumsuz Yönde Etkilediği Düşünülen Faktörler

Grafik 7. Profesyonel Ses Kullanıcılarından Opera Sanatçılarının Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörlerin Dağılımı

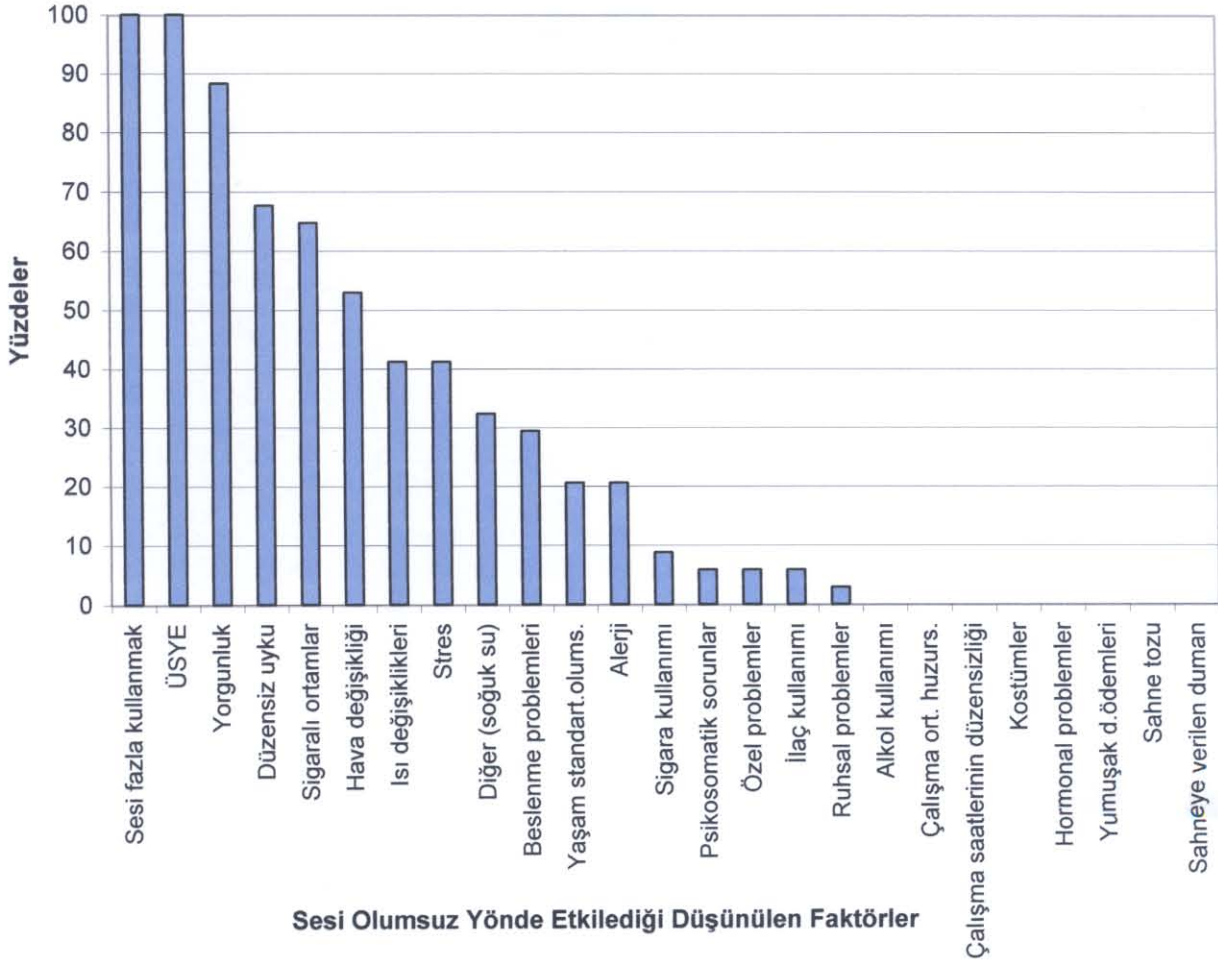

Grafik 8. Profesyonel Ses Kullanıcılarından Şan Öğrencilerinin Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörlerin Dağılımı

Sesi Olumsuz Yönde Etkilediği Düşünülen Faktörler

Grafik 9. Profesyonel Ses Kullanıcılarından Pazar Satıcılarının Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörlerin Dağılımı

Grafik 10. Profesyonel Ses Kullanıcılarından İmamların Seslerini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörlerin Dağılımı